

INterim tamen non quosuis maritos vxores lugere ꝑtenentur, sed eos tantum
qui integræ existimationis & famæ fuerunt. Nam illis tantum honor & reue-
rentia debetur, de illis frequenter loquendum, & eorum memoria celebrandâ,
vt Senecæ verbis vtar: Annum autem integrum viduas lugere oportet, etiam si
constet eas prægnantes non esse, vt quia statim post mortē mariti pepererint. Nā
non solū propter seminis confusione, & incertum vteri, sed & propter reueren-
tiam, quā mariti manib. vxor debet, viduæ intra legitimū tempus nubere prohi-
bent, vt s. explicauimus. Quin & mulier adhuc virgo & à viro integra maritum
mortuū, anteq̃ in eius cubiculum perueniret, lugere debet, si tamen ei in nupti-
is tradita sit & mancipata, vel domum ducta. *Idenig, de rit. nupt. Harmeno. lib. 4.
c. 7.* Viduæ tamen à principe impetrare solent, vt intra legitimū tempus nu- bere
liceat. *l. liberorum, de his qui not. infam.* Quod ꝑ ego de illis accipiendum existimo,
qui prægnantes non sunt, vt quia pepererint mortuo marito, vel omnino cōstet
eas vacuas esse, aut quia sexto aut septimo mense non intumescat vterus, men-
strua fluant, vel alia adsint indicia, ex quibus certō constet, eam vterum nō fer-
re. Nam prægnantibus id principes concessisse, mihi non fit verisimile. Ita Caius
Caligula, cum dedicaret templum Augusti, iustitium indixit, & luctus inhibuit,
& concessit, vt viduis liceret, intra constitutum quidē tempus nubere *ἀντὶ μὲν
ἐν γαστρὶ ἐχουσιν*, id est, siquidē prægnantes non essent. *Dion lib. 59.* Ita cum Octa-
uia Augusti soror fœderis sanciedī causâ Antonio desponsa esset, & ea legibus
prohiberetur nubere, quod nondum 10. menses à morte mariti M. Marcelli e-
lapsi essent, per Senatum legibus solui eam necesse fuit. *Plutarch. in Anton.* Post-
quam in hoc, inquit, consensum vtrinq; est, Romam venerunt, & nuptias ibi
fecerunt, & Senatusconsulto permissum Octauia, vt ante decimum mensem à
morte mariti prioris rursus nuberet. *Zonaras* refert: Octauia multam, quam
persolvere debuisset, quod intra legitimū tēpus nupsisset, Scto remissam fu-
isse, *ἐπειδὴ οὕτω παρῆκεν ὁ πένθος* & *χρὸν* & *ψῆφον τῶν συγκλητῶν ἐλθεῖν τὸ ἐπιτιμῶν*. Et si
autem prægnantem fuisse Octaniam cum desponderetur *Dion refert lib. 48.* ta-
men prægnantem nupsisse, nemo est qui scribat.

Sed & viri ꝑ ignominiosi, vel infamia notati vxor intra annum luctus nube-
re non prohibetur, & quidē statim à partu. Idq; quod marito honorē & reuerē-
tiam nullam debeat, qui sibi ipsi labem asperferit, vt nomine & memoria indi-
gnus sit. Deinde cum certum sit eam prægnantē non esse, seminis confusio me-
tuenda non est. Infames appello qui publico aliquo iudicio damnati sunt, vt su-
spēdiosi, h. e. qui suspēsi sunt, rei perduellionis, & qui sibi ipsis mortē consciue-
runt non tādio vitæ, sed mala consciētia, *d. l. liberorū*. Itē, hostes, adulteri, homi-
cidæ, latrones, falsarii, & id genus facinorosi homines, quorum nomē & memo-
ria ppetua obliuione delēda est, tantū abest vt honore affici debeant. Nā recte
Salomon: Memoria iusti laudē habet, impiorū vero sordet. Nā nec ppinquus e-
iusmodi hominū mortē lugere fas est. Imo Tyberi⁹ capite dānatos, ppinquos lu-
gere vetuit. Et pater Syllani q̃ sibi mortē cōsciuerat, eius funeri non interfuit, vt
refert

refert Suetonius. Andronicus Imperator filiam Irenem summo odio persecutus est, & in suum conspectum illam venire vetuit, quod Manuelem maritum lugeret & in pristini amoris signum luctum suum & lachrymis & pullo habitu restaretur, quem Andronicus pater in carcerem coniectum ob affectatum Imperium excœcari iusserat, quod diceret à filia non lugendum esse maritum, qui ipsas patri interitum parasset, sed si (vt piam filiam deceret) patris malis moueretur, maritum non minore odio, quam prius amore persequi deberet. Nicæras *Chroniades fol. 155.*

- 4 Luctus autem † tempus continuum est, & ideo etiam absenti & ignoranti currit. *l. à genero, §. sed cum, de iis qui notantur infam.* Itaque si vir peregre agens decesserit, idque vxor ignorauerit, & interim tempus legitimum effluerit, & vxor nouissimo die saltem rescuerit eum obiisse, potest eodem die luctum depocere & nubere. *Harmonopolus lib. 4. T. 7.*

§. 94. S V M M A R I A.

1 *Mulier an intra annum luctus nubere prohibeatur si diuortio solutum sit matrimonium.*

2 *Luctus quid.*

- 1 **S**ed quid si diuortio solutum sit matrimonium an mulier intra annum luctus nubere † prohibeatur, Et cum eadem hic ratio subsit, idem quoque ius constituendum est. Idque Theodosius & Valentinianus sanxerunt, constitutione edita, quæ extat *l. consensu, C. de diuortis*, ne, vt ipsi loquuntur, de prole dubitandi occasio detur. Vnde colligitur, mulierem prægnantem post diuortium, statim à partu nubere posse, prægnantem non posse, idque quod mortuos lugere solemus, viui nullus sit. Est enim † luctus, vt Cicero definit ægritudo ex eius, qui charus fuerit acerbo interitu. Idque tum maxime verum existimauerim, si culpa viri cōiugium dissolutum sit, vt si spado sit eunuchus, adulter vel simili de causa. Nam & mulier viri culpa dimissa iustam mariti succensendi causam habet, ideoque ei quem merito odit, honorem nullum debet. Nam & mulierem post diuortium inimicam viro fieri præsumendum est, idque veterum authorum testimoniis *cap. 13.* demonstrauimus: quæ hic non repetimus, ne actum agere videamur. Ex quibus colligitur multum interesse, quod ad hanc quæstionem attinget, morte an diuortio solutum sit matrimonium.

Et hæc vsu recepta fuisse testantur veterum monumenta: Refert Suetonius, Iulium Cæsarem diremisse nuptias prætorii viri, qui vxorem digressam à viro post biduum statim duxerat, quamuis sine probri suspicione, & hic seuerissime Cæsarem ius dixisse notat Suetonius, quod scilicet infamia notandus fuisset vterque coniunx, matrimonium autem dirimendum non fuisse. Idque iuri ciuili est consentaneū. Infamia, inquit Vlpianus, notatur, qui intra tempus luctus nupsit,

nupsetit, & is qui sciens duxit, *l. 1. de his qui notant. infam.* interim coniugium nō dissoluitur. Recte Cæsar qui intra tempus luctus nubentes coercendos existimauit, sed seueritas & rigor reprehendendus, quod pœnæ modum excesserit, nuptias contractas dirimendo. Ex his tamen colligitur, etiam diuortio soluto matrimonio intra tempus luctus viduæ nubere impune non licuisse. Huc spectat quod Papinianus scribit *l. 8. Diuus, de diuortijs* D. Adrianum, qui alienam vxorem ex itinere domum duxisset, & inde eius vxori repudium misisset, in triennium relegasse, idque duabus de causis, vt ego sentio, quod ante repudium legitime factum alterius vxorem domum duxisset, hoc est, adulterasset, & quod intra legitimum tempus eam duxisset, quod non licet, ne de prole dubitandi occasio detur, *d. l. consensu*, interim tamen matrimonium diremptum fuisse qui dicat, reperi neminem.

§. 95. S V M M A R I V M.

Pœna mulierum quæ intra tempus luctus nubunt.

Nunc de pœna mulierum quæ intra tempus luctus nubunt videndum. Et vt antiquissima consecretur, Numæ lege quæ intra legitimum tempus, hoc est, decem menses nupisset, vaccam prægnantem immolare iuebatur, vt Plutarchus in *Numa* refert. Idque ab Hebræorum sacrificijs petatum esse, dubium non est. Posterioribus seculis multam pecuniariam persoluisse viduas, ex Zonara colligitur, id enim designat vox *ἐπιτίμιον* qua vitur, hoc est, pœna vel multa quæ Claudie Senatusconsulto remissa fuit. Iure ciuili vidua nubens antequam duxerit maritum, ignominia notatur, hoc est, infamis fit, & is qui eam eluxerit, nisi id ignarus fecerit, aut iussu patris cuius est in potestate. Nam qui obtemperauerit, venia dignus est, & is qui passus est ducere, notatur infamia, *l. liberorum. de his qui not. infam.* quæ tamen rescripto Principis aboleri potest, *l. 1. C. de secund. nupt. l. si qua C. ad Tertull.*

Non tantum autem famæ, sed & facultatum iacturam facit mulier, quæ eiusmodi immaturas nuptias contrahit. Nam ex mariti bonis nihil capit, nihil ex testamento, nihil ex donatione propter nuptias, *l. 1. & 2. Cod. de secund. nupt.* Neque ex testamento extraneorum quicquam, nam ea pro non scriptis habentur, & remanent apud hæredem. Relicta a marito tamquam indignæ eripiuntur, & fisco vindicantur, quod contumelia maritum affecisse, & indignatione iusta mariti manes suscitasse videatur, vt Apuleius loquitur. Neque in secundū maritum mulier transferre potest, præter tertiam bonorum partem, liberis nō existentibus, vel existentibus non plusquam virilem *l. hoc edict. C. de secund. nupt.* Neque cognatis succedūt, nisi vsque ad tertium gradum *l. 1. C. eodem*, sed vt infamia, ita & hæ pœnæ, speciali indulgentia Principis remitti possunt. *Novel. 22.*

§. 96. S V M M A R I V M.

An viri vxores lugere debeant.

Hhhh

Viri

Viri tamen nulla lege vxores lugere compelluntur. Itaque statim viro licet matrimoniū contrahere, quod nulla seminis confusio metuenda sit. Har-
menopulus *li. 4. r. 7.* Idem notat Seneca *li. 8. epist.* Viris nullum legitimum tēpus
est, quia nullū honestū & *l. consensu c. de repud.* Idq; apud veteres Germanos re-
ceptum fuisse notat Tacitus: Fœminis lugere honestū, viris meminisse. Quin-
tilianus *declamat. 10.* Viri forsitan, quæ modo firmior sexus sit, & contra dolo-
rem quam imbecillis animus magis pugnat. Itaq; totum illud lugere fœmineū
est, & simul orbitas imbelles pectus inuadit, animus ille qui luctus suos sequi-
tur, incipit indulgentiā sentire lachrimarū, &c. Interim tamen honestas iubet,
lugendas esse vxores, quod nec lex vetat, sed cuiusq; arbitrio permittit. Nam
statim vxoris honestæ memoriā vna cum funere e domo efferre, inhumanum
est, & viro probrosum. Et quamuis infamiæ pœnā non incurrit, qui id fecerit:
tamen apud viros bonos & graues leuitatis & incontinentiæ insimulatur, vt e
contra laudatur, qui memoriā vxoris annum vel biennium continentia vitæ
& habitu lugubri colit. Qua de causa Imperatorem Manuelem laudibus ex-
tollit Nicætas Acominatus, qui vxorem certo spatio tēporis luxerit, antequā
denuo maritus factus esset. Verba ita habent Manuel autē cōiugis Alemannę
mortem nō secus ac membrū a suo corpore auulsum, acerbissime deplorauit,
iustisq; persolutis, in paterno monasterio Pantocratoris magnificentissime se-
peliuit, & luctus tempore, quod ipse sibi præfinierat, instar semianimis & di-
midiatī hominis exacto, secundas nuptias spectauit, masculæ prolis cupidita-
te, &c. Itaq; mihi valde probatur lex Geneuensis *c. 108.* qua cauetur vt vir iustū
aliquod tempus expectet, antequā denuo maritus fiat, tū vt scandalū euitet,
tū vero vt ostendat, se diuinā castigationem perpeßum esse. Verba ita habēt.
Quant a l'homme vefne, combien qu'il n'y ait tel esgard qu'ala femme, qu'il
attende neantmoins quelque, temps raisarmable auant, que se remarier, tant
pour obuier a scandale, que pour monstrier aussi, qu'il a senty la main de Dieu.
Consentanea his sunt quæ Seneca tradit *li. de consolatione ad Albinam.* Nunquā
ego a te, ne ex toto mœreas exigam. Et sciō inueniri quosdam duræ magis, quā
fortis prudentiæ viros, qui negant doliturū esse sapientem. Illi vero nunquam
videntur in eiusmodi casum incidisse, alioquin extrudisset illis fortuna super-
bam sapientiam & ad confessionem etiā veritatis compulisset. Satis præstite-
rit oratio si id quod superest & abundat exciderit. Nam vt quidem nullum o-
mnino secum patiatur, nec sperandum attinet concupiscendū est. Hunc poti-
us modum seruet, qui nec impietate imitetur, nec insaniā, & nos in eo teneat
habitu, qui & pii mentis est nec mota. Hucusq; Seneca. Quæ plus in se pietatis
& humanitatis habēt quam quod a nostris traditum reperiō, virum vestibus
vxorem lugere debere. Castrens. & alii *l. vxores ff. de his qui notantur infamia.*

Interim tamen in Germania & Gallia vxores viros, & e contra mariti vxores elugere solent, & vestem lugubrem aliaq; insignia, hoc est, fasciam & pul-
las vestes annum vel supra gestant.

§.97. S V M M A R I A.

1 An pręgnantem quis ducere possit antequam pepererit?

2 Superfœtatio aliquando accidit.

EX his etiam determinari potest quęstio, an † pręgnantem quis ducere possit, antequam pepererit? Et non licuisse impune apud veteres historię testes sunt, idque propter eas, quas supra attulimus causas, ne scilicet sanguinis confusio fieret, & de prole dubitandi occasio daretur, vt Imperator loquitur *lege 1. C. de secund. nupt.* Quibus & alię accedunt, quod ratio non patiat, vt quis alterius fœtum sibi subiiciat, vt ait *Leo constitut. 93.* οὐ μὴν οὐδὲ λόγον ἔχει τὸ ἰτέρεν σπόρεν ἐαυτῷ ἀποβάλλεσθαι ἑτέρεν. Et quod cum periculo fœtus in vtero existentis eiusmodi nuptię contrahantur. Nā testantur Medici ex eiusmodi concubitu grauidas sæpe abortisse. Ideoq; quoad fieri possit, grauidas maritorum congressum refugere debere, & ne agitetur, ne matrix, vt Priscianus loquitur, ipsius agitationis vsum non sustinens, abortiat, idque tradit elegantissime Moschion. 2. de 9. mense his verbis. Πλὴν εἰ γινέσθῃ δυνάτον μὴ ἀναγκαδίῃ μήτερ ἐξελαεικῶν χεῖρσιν ὑποφέρειν, ἢ οφείλουσα εὐχεμῶς καὶ ἡσυχῶ εἶναι, ὅπερ τὸ ἐμβρυον διακατέχειν δυνήσθῃ ταύτῃ τῇ χεὶρσιν. ἢ γὰρ αὐτὴ κινήσει καὶ περπετεία ἐν γυνόμενον τὸ χοεῖον τὸν χυμὸν ἐκχεί, ὅπερ δὲ τὸ ὀλισθῆν ἐν ἐμβρύου περὶ τῆς φύσεως ἐξέρξεται. Id est, Quin etsi fieri potest, matrix non cogatur congressum sustinere, vt quam quietam & trāquilam esse conuenit, vt fœtum retinere possit. Nam ipsa agitatione & petulantia chorium (secundina) ruptum humorē effundit, qui propter lubricitatē fœtus, a natura formatus est, &c. Loquitur autem de 9. mense potissimum. Eleganter Erasimus, grauidis motus vitandas est, vel immodicus vel incommodus. Neq; vero pigebit mulierem in his obseruandis, circumspectam esse, si cogitet duas animas in vno corpore periclitari. Execraris eas, quę venenis procurant abortus, aut fœtus recens editos interimunt. Merito quidem execraris. Sed interim cogita ab hoc crimine non ita procul abesse, quę crapula, quę repudiis, reliquaque vitę intemperantia causam dederunt abortus. Item ad gignendam prolem rarior congressus est vtilior quam assiduus. Recte apud Ouidium illa.

Et mihi viue soror, soror o charissima dixit,

Viue, nec vnus corpore perde duos.

Et quod pręgnantes etiam facilius pariant, si a coitu abstineant scribit Hippocrates in libro de superfætatione, quam etiam accidere Aristoteles tradidit, neque fabulosum esse aut nouum scribit Ludouicus Bonaciolus lib. 1. muliebrium cap. 2. quod inter omnia animalia mulier & equę grauidę mares admittant, reliqua marium congressum refugiant. Hinc fieri vt qui post primum fœtum longiusculo tempore conceptus sit, dolorem excitet, quo primus fœtus intereat. Idem refert, mulierē quandā 12. fœtus superfætatos edidisse, & ad alterum duos edidisse, alterū marito similē, alterū adultero simillimū. Aliam quandam cum geminos ferret, tertium superfætasse, & iusto pariendi tempore geminos vitales edidisse, tertiū vero mense quinto post peperisse mortuū. Itē, quādam

H h h h 2 iusto

iusto partu vnum, alterum quinque mensium emisisse. Compluribus etiam euenisse, vt si octauo mense concubuerint, partus mucore oppletus exierit. Vnde si nulla res alia, hæc saltem prægnantes deterreret a nuptiis, quoad peperissent. Et hanc etiam sententiam patribus placuisse video. Hieronymus *contra Iouianum*. Certe, inquit, qui dicunt se causa Reipublicæ & generis humani vxoribus coniungi, & filios procreare, imitentur saltem pecudes, & postquam venter intumuit, non perdant filios, nec amatores se vxoribus præbeant, sed maritos. Et Isidorus cuius verba in Ius Canonicum relata sunt, 32. q. 7. c. nō solum, Sunt quædam mulieres, quæ sicut animalia absque vlla discretionē indefinēter libidini seruiunt, quas ego nec mutis pecudibus comparauerim. Pecora enim cum conceperint, vltra non indulgent maribus copiā sui. Quo spectat dictum Populiæ Marcisileæ, quæ miranti cuidam quid esset, quapropter alie bestię nunquam marem desiderarent, nisi cum prægnantes vellent fieri, respondit, bestię enim sunt. Macrobius *lib. Saturnal. 2. c. 6*. Idque testantur illi qui historias animalium scripsere, vt Plinius, qui quadrupedes omnes prægnantes congressum marium refugere refert, præterquam & suem. Aristoteles solam mulierem & equam mares post conceptionem admittere scribit. Causam eius rei reddit Lactantius *lib. 6. cap. 22*. Nec aliam ob causam Deus cum cæteras animantes suscepto fœtu maribus repugnare voluisset, solam omnino fœminam viri patientem fecit, ne fœminis repugnantibus libido ageret viros aliud appetere, eoque facto castitas gloriam non inueniret. Quid quod & sanctos patres apud Hebræos a grauidis vxoribus abstinuisse primi nominis Theologi tradunt. Procopius in 16. *cap. Genesis*. Video, inquit, ex hoc loco, sanctos ex matrimonii copula non voluptatem sed liberos esse venatos. Siquidem antiquo gentis instituto abstinebant a grauidis, nec accedebant eos quæ lactarent & nutrent infantes, sed eo tantum tempore, quo conceptus non negabatur se dabant vxoribus. Idem refert Clemens Alexandrinus *lib. 3. Stromatum*. Nullum ex veteribus ex scriptura ostenderis, qui cum prægnante rem habuerit, sed postquam gestauit vterum, & postquam editum fœtum a lacte depulit, rursus cognitas fuisse vxores. Iam hunc scopum inuenies seruantem Mosis patrē cum triēnium post editum intermisisset, genuisse Mosen. Et rursus Leuitica tribus, seruans hanc naturæ legem a Deo traditam, aliis numero minor, ingressus est in terram promissionis. Hucusque Clemēs. Quod etiam in ius canonicum relatum est ab interprete *d. c. origo*. qui tradit, mulierem corporis sui copiam marito facere non debere a tempore conceptionis vsque ad purificationem, idque auctoritate Augustini, cuius verba exstant in *c. ad eius distinct. 5*. Ad eius vero concubitum, inquit, vir suus accedere non debet, quousque quæ gignitur ablactetur. Ambrosius idem tradit *distinct. 4. 4. cap. si causa*. Si causa procreandorum liberorum ducitur vxor, non multum tempus concessum videtur ad ipsum vsum, quia & dies festi, & dies processionis, & ipsa ratio conceptionis, & partus iuxta legem cessare vsum carnis his debere temporibus demonstrat.

Idem.

Idem sequitur Erasmus *in libro de institutione Christiani matrimonii*. Postquam vxor erit grauida, quiescit a congressu, rursus a partu diebus quibus purgatur. Iam in profluuium menstrui liquoris, non religio, sed necessitas præscribit, vt temperetur a congressu. Veruit id Deus *Leuit. cap. 20*. Idque a veteribus obseruatum verba Menelai apud Achillem Statium ostendunt. Puella in menstruis heri esse cœpit, quamobrem a viro abstinendum est. Dies igitur, inquit, Charmiles tres quatuorve expectabimus. Tantum enim temporis ei rei satis erit. Idem tradit Viues *libro de officio mariti*. Sancti patres inquit, a grauidis abstinebant, in quo a bestiis plane superamur, quæ statis ac certis anni temporibus Veneri generandis liberis dant operam. Idque Zenobiam Palmirenorum Reginam, scœminam animo virili fecisse, testis est Trebellius Pollio his verbis. Hæc oratio indicat, quid iudicii Aurelianus de Zenobia habuerit, cuius ea castitas fuisse dicitur, vt ne virum quidem suum seiret, nisi tentatis conceptionibus. Nam cum semel concubuisset, expectatis menstruis continebat se si prægnans esset, sin minus, iterum potestatem querendis liberis dabat: notat Viues *in libello de scœmina Christiana*. Et Fulgositius *lib. 3. c. 4*. Et de quodam Alloisio Veneto & eius vxore idem narrat Egnatius *lib. 4. c. 3*.

Quid si vxor grauida mariti congressum refugere debet, quanto magis illâ, quæ ex alio grauida est, sponsi complexum vitare conuenit, quoad pepererit. Idque a veteribus sancte seruatum esse, ex eo etiam colligere licet, quod eorû nomina, qui prægnantes duxissent diligenter annotarunt historici, quasi facinus nefarium in se admisissent, & reprehensione dignum. Argumento est, quod Plutarchus in Romulo tradit, quemadmodum apud Græcos ii, qui nimium sunt curiosi, cum qui primum omnium patrem matremve necauerit, nominare possunt: ita Romanis omnibus notum est a Sp. Carbilio primum vxori nuncium remissum, quod eam sterilem esse causaretur, &c. Idem repetit in Numæ Pompilii vita in fine. Augustus ducturus Liliam, quæ ex marito Nerone sextum mensem grauida esset, Pontifices consuluit, fas ne esset prægnantem ducere, qui responderunt, si quidem dubitaretur, ex quo prægnans esset nuptias differri oportere, quia vero constaret ex quo grauida esset, nihil impedire quo minus fierent. Id quidem, inquit Dion, fieri potuit, vt in iure a maioribus traditum inuenerint, sed profecto sic responsuri fuissent, vt maxime non inuenerint. Idem scribit Tacitus *lib. 1*. Abducta Neroni vxor, & consulti per ludibrium Pontifices, an concepto, nec dum edito partu rite nuberet. Et Zonaras his verbis. Haud scio, an ita in libris suis scriptum inuenerint, an in gratiam Cæsaris sic pronunciarint. Ex quibus verbis colligitur, has nuptias neque solitas neque iustas fuisse: & Pontifices magis adulandi studio, vel metu potius adductos, ita respondisse, quam quod id recte fieri existimauerint. Harum etiam nuptiarum meminit Suetonius *in Augusto cap. 63*, qui hoc factum duplici nomine reprehendit, & quod Liliam abduxerit, & prægnantem duxerit his verbis. Liliam Drusillam, matrem Tyberii Neronis & quidem præ-

Hhhh 3, gnantem

gnantem abduxit, dilexitque ac probauit vnice, & perseueranter, & cap. 4. in Tyberio. Vxorem inquit, Liuiam Drusillam & tunc gaudiam, & iam apud Tyberium enixam, petenti Augusto concessit. Loquitur de patre Tyberii Cæsaris, qui Tyberius Nero fuit. Sed & Antonius præter alia etiam has nuptias immaturas Cæsari probri loco obiecit, Suetonius in *Augusto* cap. 69. Marcus Antonius superfestinas Liuiæ nuptias obiecit, & fœminam consularem e triclinio viri coram in cubiculum abductam, &c. Populus etiam Romanus illas dictis & cauillis exagitarunt. Nam cum Liuia Augusto nupta intra tertium mensem peperisset Claudium Drusum Neronem, ea res, vt referunt Suetonius & Xiphilinus, ridendi & iocandi materiam præbuit, & vulgatus fuit versiculus, τοῖς ἐντυχῶς, καὶ τείμνω παῖδ' αἰ. hoc est, fortunatis hominibus tertio mense liberos nasci, idque in prouerbii consuetudinem venisse refert Xiphilinus. Christiani etiam has nuptias improbarunt, vt Aurelius Prudentius, qui thalamū infamem nominat coniugium Augusti & Liuiæ, cuius versus elegantissimos adscribimus lib. 1. aduersus Symmachum de simulachro Liuiæ Augustæ.

Adiecere sacrum, fieret quo Liuia Iuno,
Non minus insanus thalami sortita cubile,
Quam cum fraterno caluit Saturnia lecto.
Nondum maternam partu vacauerat aluum.
Conceptumq; viri sobolem paritura gerebat
Pronuba, iam grauida fulcrum geniale paratur,
Iam sponsus saliente vtero nubentis amicos
Aduocat, haud sterilem certus fore iam sibi pactam.
Vitricus ante venit tardum præferuidus ortum
Priuigni nondum geniti, mox editus inter
Fescennina nouo proles aliena marito.
Idque Deum sortes, & Apollinis antra dederunt
Consilium, nunquam melius nam cedere tædæ
Responsum est, quam cum prægnans noua nupta iugatur.
Hanc tibi Roma Deam titulis, & honore sacratam
Perpetuo Floras inter, Veneresq; creasti.
Nec mirum, quis enim sapiens dubitauerat, illas
Mortali de stirpe satas vixisse, & easdem
Laude venustatis clara, in amoribus vsque
Ad fama excidium formæ nituisse decore?

Et hæcenus de nuptiis Augusti & Liuiæ. Pompeius etiam persuasus & iussus a Sylla vxore repudiata, Æmiliam ipsius priuignæ ex Scauro vxoris suæ Metellæ primo marito susceptam M. Glabroni ademit & duxit, & quidem prægnante in. Plutarchus. Id coniugium, inquit Zonaras, Tyrannicum fuit. Nam Æmilia viro elocata prægnans erat, Græce ἢν δὲ τὰ τοῦ γάμου τυραννικὴ αἰνῶν-
δὲ ἢ αἰμίλια, καὶ δίδωτο, καὶ ἐκύν. Infelix etiam fuit coniugium. Nam Æmilia in partu

partu apud Pompeium obiit. Plutarch. *in Sylla & in Pompeio*. Verba notatu dignissima adscribimus. Sylla assentiente vxore Metella Pompeio persuasit, vt dimissa Antistia priuignam Syllæ, Scauri & Metellæ filiam Æmiliam, quæ tum alterius viri vxor erat, vterumque ferebat, in matrimonium acciperet. Tyrannicæ sane erant istæ nuptiæ, magisque Syllæ rebus quam Pompeii vitæ conueniebant. Cum Æmilia grauida a viro suo abduceretur, Antistia ignominiose & miserabiliter expelleretur, nuper etiam propter maritum amisso patre (in curia enim Antistius iugulatus fuerat ob affinitatem Pompeianam Syllæ rebus studere creditus.) Atque Antistiæ mater hæc videns, vltro mortem sibi consciuit: neque id modo tragædiæ istarum nuptiarum accessit infortunium, sed & ipsa Æmilia in partu apud Pompeium periit. Hucusque Plutarchus. Caius etiam Caligula Romanis exosus fuit, quod repudiata Paulina sub prætextu sterilitatis, Miloniam Cæsoniam duxit, & quidem grauidam, & vicinam partui, vt pater 30. dierum fieri posset. Itaque puer ei 30. die ex Cæsonia natus est, quam adulterio ante cognouerat. Atque eam enixâ vxoris nomine dignatus est, vno atque eodem die professus & maritum se eius, & patrem infantis ex ea nati. Suetonius *in Caligula cap. 25*. Dion. *lib. 39*. Zonar. *Tom. 2*. Atque hæc res inquit Zonaras Romanos turbabat, quæ sæuitiâ ac libidinem eius auctum iri metuebant si diutius imperasset.

His annuerandus est Heliogabalus, qui Pomponii Bassi vxorem (erat ea Claudii & Seueri M. Antonini neptis) vxorē duxit, nec ei permisit, vt mariti mortem lugeret, quem & inter reos referri iusserat, eo nomine quod rebus quas ille faceret minime delectaretur, sed crimen hoc erat alterum, quod Bassus nobilissimam & pulcherrimam vxorem haberet. Xiphilinus. Et Anastasius Imperator Constantinopolitanus Zenonis Isaurici vxorem Ariadnam viduam sibi despondit, & die quadragesima a sepultura Zenonis iam elapso nuptias celebrat. Zonaras. Quæ omnia memoriæ prodita sunt a viris eruditissimis, vt ostenderent, eiusmodi nuptias inusitatas infames & incestas habitas fuisse.

§. 98. S V M M A R I V M.

An hodie inter Christianos pregnantem ducere liceat.

Sed an eo iure etiam hodie in ecclesia Dei & politiis bene constitutis vtendum sit quæritur? Et id obseruandum esse existimauerim, tum propter seminis cōfusione vitandam, aliaque quæ supra enumerauimus incommoda, tum etiam propter honestatem, cuius inprimis in nuptiis habenda est ratio. Itaque his assentire non possum, qui leges ciuiles de luctu viduarum iure canonico abrogatas esse, propterea inter Christianos non obtinere censent. Ad cuius confirmationē allegant *c. Euphemius 2. q. 2*. Vbi dicitur mulierē non reddi infamē, q̄ intra tēpus luctus nubit, cū matrimonia hodie regulentur iure poli-

non

non iure fori. Et iure poli mortuo viro mulier soluta sit a lege viri, & nubere possit cui velit, modo in domino, vt Paulus Apostolus loquitur, 1. Cor. 7. Sed vt multa in iure canonico ita & hæc verba apostoli detorta sunt ad eorum institutū, qui fenestram libidinibus aperire voluerūt. Nam recte ex theologis quidam scripsit, auctores iuris canonici pleriq; neq; mariti fieri voluerunt, neque vnquam fuerunt, alioqui multo rectius sanxissent, vt recte de illis pronunciare liceat, quod de Sylla Salustius, teste Plutarcho: Leges ciuibus de nuptiis & temperantia, amoris ipse & adulteriis deditus posuit. Idque vel hinc constat, quod Paulus non de tempore loquatur, quod vidua exspectare debeat antequam rursus nubat, sed de persona quam suo arbitrio maritum vidua eligere potest. Idque ex verbis colligitur, quæ tam perspicua & clara sunt, vt nulla cauillatione eludi possint. Mulier matrimonii lege tenetur, quandiu eius vir viuit, eo autem mortuo liberum est ei cui velit nubere, modo in domino. Non dixit Paulus viduæ liberum esse, quando velit nubere, & per consequens, statim a morte mariti, sed cui velit nubere, modo in domino. In Domino autem nubit, quæ secundum legum præcepta nubit. Leges autem vetant viduas rursus nubere antequam maritum duxerint. Deinde tritum est illud apud Ictos quoties aliquid nobis permittitur, id interpretationem a iure accipere, vt scilicet nihil possimus, nisi quod iuste & honeste facere possimus. Postremo cum Paulus Apostolus præcipit, magistratui ex iure Romano ius reddentibus parendum esse Rom. 13. Pet. 1. Epist. 2. is paucissimis verbis, non videtur abrogasse ius Romanum, quod semel probauit, & quod cum verbo Dei non pugnat. Itaq; hæc verba, *nubat cui velit*, secundum leges scilicet accipienda esse, nemo non videt: Nam si simpliciter verbis inhæreremus *cui velit*, sequeretur eam & fratri, fratri sue filio, auo, aliisq; personis prohibitis nubere posse, quod nemo sanus dixerit, sed potius hic *ἡ ἀρετὴ* quam *τὸ πρὸν* spectandum esse. Quod si in persona deligenda hæc interpretatio facienda est, cur non & eadem in tempore admittatur & spectetur, vt vidua demum post luctus tempus quod exiguum est, & iustissimis de causis præstitutum, in Domino nubat. Nec enim scribit Paulus eam statim nubere posse, simulatque maritus animam exhalauerit. Imo etiam si vox *statim e vestigio*, vel *confestim*, adiecta esset, tamen interpretationem reciperet ex legibus, quando commode & honeste fieri posset, idque notatur §. 1. Institutionum, de verb. obligationib. Inst. l. 1. & post de transact. Itaque plus apud me valet veterum Iureconsultorum & Valentiniani, & Theodosii Imp. qui Christiani fuerunt, auctoritas, quam vnicum illud Gregorii dictum obscurum & ambiguum. Et hanc etiam sententiam video nostræ ætatis Iureconsultis & Theologis primi nominis probari, qui disertis verbis tradunt, multa æquiora & sanctiora de luctu sanxisse iuris ciuilibis, quam iuris canonici auctores; idque res ipsa ostendit, & ea quæ supra a nobis disputata sunt. Item, hanc legem esse honestissimam, in qua ea mulier infamis pronunciatur, quæ nuptiarum festinatione non præstiterit priori marito luctus religionem, quæ

quæ totius anni tempore continetur. Honestis autem legibus non solum propter pœnam, verum etiam propter conscientiam, vt Paulus ait, obediendum. Brentius *cap. 8. in Lucam. Viues li. 3. de Christiana fœmina.* Videant viduæ quæ nubunt, ne ilico a mariti funere aut post paulum: id signum est viuentes non amasse, de quorum morte acceptum dolorem, luctum & desiderium tam breuiter deponant, &c.

CAPVT XIV.

- §. 1. Sponsalia testibus probari vt minimum duobus omni exceptione maioribus.
- §. 2. Quomodo in causis nuptiarum testimonium dicere vel deponere testes debeant.
- §. 3. An rogati esse debeant.
- §. 4. Quibus de causis recusentur testes.
- §. 5. Propter cognationem & affinitatem non recusari testes, idque speciale esse in causis matrimonialibus, & quatenus id locum habeat.
- §. 6. Domesticos testes recipi & testari posse, de iis quæ domi fiunt.
- §. 7. An mulier possit esse testis in causa nuptiarum.
- §. 8. An mediator vel proxeneta testis esse possit?
- §. 9. Specialia quædam in causis nuptiarum circa testes.
- §. 10. Confessione sponsalia probari, & qualis esse debeat.
- §. 11. Sponsalia probari scriptura tam publica quam priuata.
- §. 12. Annuli missionem ad probationem sponsaliorum facere.
- §. 13. Cohabitatione diuturna matrimonium probari.
- §. 14. Appellationem sponsi vel sponsæ præsumptionem parere.
- §. 15. Si quis puellæ effigiem gestet eamque ostendet semper indicium seu præsumptionem inducere.
- §. 16. Famam etiam ad sponsalia probanda facere.
- §. 17. Item si quis puellæ colloquium experierit.
- §. 18. De iuramentis & an iuramentum necessarium deferri possit actori.
- §. 19. An mulieri semiplene probanti iuramentum deferri possit?
- §. 20. An patri vel *uxori* semiplene probanti iuramentum deferri possit.
- §. 21. Iuramentum voluntarium in sponsalibus deferri posse vno casu.
- §. 22. De iuramento iudiciali & quibus casibus id deferendum sit reo.
- §. 23. Quid si reus stuprum fateatur, neget autem promissionem matrimonii, an iurare teneatur.
- §. 24. An reus iurare teneatur qui & stuprum & matrimonii promissionem negat.
- §. 25. Iuramenta verbis & factis vel signis præstanda esse & quidem verbis conceptis.

§. 26. Verba apud veteres iuratus præiuisse aliquem.

§. 27. Signa vel symbola adhibita fuisse iuramentis & quænam illa fuerint apud plerasque gentes.

§. 28. De actione sponsalium nomine instituenda & formula libelli.

§. 29. Quis olim in causis nuptiarum iudex fuerit, & hodie sit.

§. I. S V M M A R I A,

1. Sponsalia probantur testibus duobus.

2. Testes in causis nuptiarum omni exceptione maiores esse debent.

3. Testem repellit sola infamia facti a testimonio dicendo.

NUNC quibus modis sponsalia probentur dicendum restat. Nam & hæc quæstio tractatione digna est, quod de ea sæpiissime in consistoriis controuersia existant.

Et quidem ut reliqui contractus, ita & sponsalia testibus, scripturis, confessione, & aliis id genus probationibus docentur, & demonstrantur, de quibus sigillatim dicendum est. Testes autem ¶ ut minimum duos requiri, ad fidem iudici faciendam omnium recepta est sententia. Nam & in reliquis contractibus totidem requiruntur, l. ubi numerus, de testibus. Et causæ de nuptiis criminalibus æquiparantur, & ea de causâ plenissimam probationem requirunt, gloss. in l. 1. §. si ea de ventre possess. mitten. Vnde sequitur vnius testimonium non sufficere. Itaque recte Orator quidam vnico teste in iudicium allato, iudicibus dixit: vni testi ne si Cato quidem is esset, credendum esse. Plutarchus in Catone maiore. Testes in hoc contractu imprimis requiri facilioris & certioris probationis causâ, supra diximus, imo necessarios propemodum esse, ex eo colligitur, quod quarundam gentium legibus cautum sit, rata non esse sponsalia nisi adhibitis testibus, idque Hebræorum iurisprudencia expresse statuit, ut supra cap. 9. ostensum est. Et lex Geneuensium cap. 124. his verbis, qu'il y ait pour le moins deux témoins, gens de bien & bonne reputation, & qui s'achent en quelle auctorité se font les promesses, autrement le tout sera nul. Idque sequitur constitutio Palatina, qua de re supra ordinario Regis Friderici quinque testes requirit, & pastoris præsentiam.

2. Nunc de qualitate testium dicendum. Testes ¶ autem in causis nuptiarum omni exceptione maiores erunt, hoc est, quibus testimonii dictio est, & quorum fides & auctoritas nulla exceptione eleuari potest, c. 1. ubi Anthonius de Burtio de consan. & affip. Panormit. c. super eo de testib. Imola consil. 130. Paris. consil. 55. nu. 18. & Menochius li. 1. de arbitra. iudici quæst. 102. Vnde ¶ testes sola facti infamia notatos repellere iidem tradiderunt, & Bald. in l. 1. C. de summa trinitate infamiam facti prorsus repellere testem, ut in causis grauioribus testari non possit, consil. 49. nu. 91. & simul atq; aliquis de crimine accusatus est, dicitur notari infamia, Alex. cons. 157. §. vol. 9. & illa infamia durat donec se purgauerit, cons. matr. 70. ita nec testes suspecti admittuntur c. super eo extra. de testi. Lanfr. c. quoniam. de testib.

§. 2.

§. 2. S V M M A R I A.

- 1 *Testes quomodo deponere debeant in causis nuptiarum.*
- 2 *Testes in verbis debent concordare.*
- 3 *Verba requiruntur clara ad constituenda sponsalia.*
- 4 *Testes debent deponere de eodem actu & tempore quo sponsalia inita sunt.*

Nunc videndum est quomodo testes in contractu sponsalium testimonium dicere debeant? Ad probanda sponsalia requiruntur, ut testes affirment & deponant verba categorica interuenisse, hoc est, matrimonii promissionem inducentia, & quod illa audierit, qualia sunt verba de presenti, aut æquivalentia inter eos, qui loqui possunt, idque probare oportet eum, qui sponsalia facta dicit, & nisi de verbis illis prolatis constet, nulla erunt sponsalia. Neque enim iudex iudicare potest, coram quo nihil probatum est, *c. i. de sponsa duorum*. Matrimonium probatur per verba de presenti, licet manu tacta non fuerit, & *c. tue, & c. apud de sponsalibus, consil. matrimon. 68. num. 10. & 11. Alexand. consil. 143. num. 23*. Vnde sequitur testes de verbis formalibus interrogatos concordare debere, non tantum in effectu, sed in forma verborum, hoc est, in ipsis verbis prolatis, & testimonia, quæ fiunt de verbis, quæ protulisse quis dicitur, verbis formalibus fieri debent, alioquin nihil probant. Nam ad constituenda sponsalia requiruntur verba clara & reciproca per ipsos contrahentes intellecta. *Eber. consil. 4. matrimon. num. 1*. Imo de eodem actu & tempore quo sponsalia inita sunt, deponere testes debent. Nam in actu momentaneo, hoc est, qui breui momento perficitur, tempus & locus sunt de substantia *c. Abbate sane, de senten. & re iudicat. lib. 6. cap. quoniam contra de probationib.* alioqui singulares haberentur, nisi de tempore & loco inter se concordarent, quamuis alioqui regulariter sufficiat, si testes de substantialibus concordent, ad quæ probanda vocati sunt, *cap. qualiter de accusat.* Interim tamen duo testes, quorum vnus de contractu vel verbis sponsaliorum, alter de confessione contractus testimonium reddunt, singulares non sunt, sed alter alterius testimonium confirmat, ideoque plus quam semiplenam probationem faciunt, *Bald. rubrica de probationibus*.

§. 3. S V M M A R I V M.

Testes an debeant esse rogati.

Sed an testes rogati esse debeant quæritur? Et ita sentit Cardinal. Florentinus *Cod. ex parte de sponsal. Speculator tit. de testib. §. i. versiculo, item quod non fuit, & consuluit Barba. consilio 40. Eberhard. consilio quarto, numero septimo.*

Et vide consilia matrimonialia fol. 510. numero 35. & fol. 94.

bona corporis, postremo quæ vocantur externa, & quasi trutina ponderanda. Fieri enim potest, vt sponsus vna aliqua re aut pluribus sponsæ præster, vele contra sponsa illi quibusdam in rebus anteponenda sit.

Quid enim si diues plebeiam formosam & bonis prognatam & bene moratam sibi despondeat, vel senex locuples iuuenem puellam venustam? Certe iudicis erit arbitrium, testimonium parentum admittere vel recusare, idque tradunt. *Dd. d. c. super eo.* Nam & pudicitia & forma etiam dos mulierum censetur, etiam si alioquin indotata sint, quippe forma impulsit homines locupletissimi etiam pauperulas ducunt. Nam vulgo dici solet, eum quem Deus formosum fecit, pauperem factum non videri. Isocrates in encomio Helenæ. Apud Olympiadem Alexandri matrem delata fuit muliercula quædam, quam amabat Philippus, quasi philtis & poculis amatoris Regem in sui amorem pelliceret: itaque eam iussit accersi. Vbi eam aspexit, forma visa est liberalis, mores compositi: tū Olympias, valeant, inquit, calumniæ de beneficiis, tu medicamentum in te ipsa habes præsentissimum.

Et forma † diuitiis æquiparatur. Panormitan. & alii dicunt. *c. super eo, de testib. & 4* cum nobilitate compensatur, idque Terentius innuit his verbis.

*Nunc enim tametsi aliqua pauperula est,
Dotem satis magnam lex confert,
Si mediocrem duntaxat a natura formam acceperit.*

Et Nonius ex Afranio, formosa virgo est, dotis dimidium vocant isti, qui dotes negligunt vxorias. Itaque Alexand. *confi. 209.* nobilem diuitemque mulierem & deformem quæ pauperi nupsit, indigno non videri nupsisse, quod forma cum nobilitate compensetur. Quæ de re plura congeffit omni laude dignus Tiraquellus l. 2. *connubiali*, quibus ego adiicio Anacreontis versus elegantissimos.

*Cornu duplex iuuentis
Natura, & ungulas dat
Firmas equis, pedesq;
Lepusculis fugaces,
Leonibus dentes
Vasto truces hiatu.
Vim piscibus natandi,
Volucris volandi,
Audaciam viris, nec
Iam feminis valebat:
Quid his dat ergo? formam:
Pro parmulis & illam
Dat omnibusque telis.
Sic vincit ergo ferrum
Puella, vincit ignem, &c.*

III 3

Ita

Ita & paritas esse videtur, si vidua annos triginta aut quadraginta nata locuples iuueni nubat, neque corpore neque animo pœnitendo. Qua de re elegans apud Apuleium exstat exemplum, qui ipse viduam duxit, ut ex his verbis colligitur. Quinquam quis omnium vel exigue rerum peritus culpâre aude-
ret, si mulier vidua & mediocris forma, at non ætate mediocri, nubere volens longa dote & molli conditione inuitallet iuuenem neque corpore neque animo, neque fortuna pœnitendum? Virgo formosa, etsi sit oppido pauper tamen abunde dotata est. Affert quippe ad maritum nouum animi indolem, pulchritudinis gratiam, floris rudimentum. Ipsa virginitatis commendatio, iure meritoque omnibus maritis acceptissima est. Nam quodcunque aliud in dotem acceperis, potes cum libuit, ne sis beneficio obstrictus, omne ut acceperas retribuere: Pecuniam renumerare, mancipia restituere, domo demigrare, prædiis cedere: sola virginitas cum semel accepta est reddi nequit; sola apud maritum ex rebus dotalibus remanet. Vidua autem qualis nuptiis venit, talis diuortio regreditur, nihil affert irreposcibile, sed venit iam ab alio præflorata, certe tibi ad quæ velis minime docilis, non minus suspectans nouam domum, quam ipsa iam ob vnum diuortium suspectanda, siue illa morte amisit maritum, ut scæui ominis mulier & infausti, coniugii minime appetendos, seu repudio digressa est utramuis habebit culpam mulier, quæ aut tam intolerabilis fuit, ut repudiaretur, aut tam insolens, ut repudiaret, ob hæc & alia vidua dote aucta maritos sollicitant.

6 Ita & nobilitas † & diuitiæ conferuntur, ut si alter sit locupletior, alter vero nobilitate superior, vel etiam honore, ut si sit principis consiliarius. Recte Erasmus. In similitudine spectatur æqualitas. Quamquam potest incidere similitudo, inter quos non est æqualitas, rursus æqualitas inter quos non est similitudo. Quum paupercula nubit prædiuiti, nec similitudo est nec æqualitas, & ideo dicitur in seruitutem potius dari, quam in matrimonium.

Rursus quum summo loco nata nubit plebeio, nec firmæ sunt, nec expertes infamia nuptiæ. Quum opibus, ætate, genere, forma pares coeunt, pariter & similitudo adest & æqualitas. At quum prædiuiti plebeio nubit claris maioribus prognata licet re prætenui similitudo quidem non est, sed tamen adest æqualitas. Item quum eruditione præcellens ducit nobilem, aut insignis medicus bene dotatam, inter dissimiles est æqualitas, dum inter se paria faciunt, dissimili bonorum genere, &c.

7 Qua de re facti † species apud Zasium exstat consilio vndecimo, *matrimon. numero decimo* Vbi contest bona & dotes sponli & sponsæ natalium facta collatione, & diuitiarum, ut ex his verbis colligitur: Patrem ætriciis non solum claritate natalium, sed & potentia & honore superiorem esse, ut qui sit Doctor insignis, Consiliarius Cæsaris, vir doctrina, nomine, genere & fama illustris. Itaque etsi alter aliquando sit ditior, tamen plebeium esse, & ab ætrice nobilitate, potentia & honore excedi. Vnde efficitur in æstimandis & conferendis

rendis bonis non esse inuertendum ordinem, quod vulgus hominum sceleret ut

Protinus ad censum de moribus vltima fiat

Quaestio

Imo diuitiarum leuissimam habendam esse rationem Plinius in epistola inuinit, quam supra recitauimus. Nam & experientia testatur, diuitiis non tantum tribui, quantum honoribus & natalibus. Cæpolla in repetitione de nobilitate. Sæpe enim homines improbi diuitias malis artibus congerunt, at virtutum splendorem nemo consequitur nisi vir bonus. Recte Clitarchus, magnam dotem non efficere meliores liberos, ita puellam bonam efficiunt castitas, temperantia, modestia, taciturnitas, prudentia, quæ dos vera sunt.

Itaque recte Alcumera apud Plautum.

Non ego mihi dotem illam duco esse, quæ dos dicitur,

Sed pudicitiam & pudorem, & sedatum cupidinem

Deum metum, parentum amorem & cognatum concordiam, &c.

Et Lycurgus cuidam interroganti, quare lege cauisset, ut sine dote virgines elocarentur? Respondit, ne propter inopiam vllæ relinquuntur innuptæ neque ob diuitias expetantur, sed ut iuuenum quisque ad puellæ mores respiciens virtute faciat electionem. Et eadem de causa fucos, calamistros, & alia ornamenta, quibus puellæ formam vel fingere vel formare solent, ex vrbe eiecit.

Disparitas autem etiam aliis ex rebus colligitur, ut ratione ætatis, veluti si adolescens annos natus sit nouendecim virgo vero viginti septem. Nam hoc casu matris testimonium suspectum est, facti species est apud Zassium, *consilio matrim.* 12. Item si adolescens sit bonis parentibus prægnatus, dires puellam idem, sed diffamata & suspecta pudicitiae, pares esse non videntur. Nam eiusmodi puellam qui ducere velit reperitur nemo. Itaque parentes omnem mouent lapidem, ut eam nuptum tradere possent, & maritum inuenire, *consilio matrim.* 35. num. 67.

Idem dicendum si parentibus maxime nuptiæ sint cordi, ut eas summa animi contentione affectare & appetere videantur, tunc eorum testimonium suspectum esse. Butriga c. videtur, qui matrim. accusa.

Imo etsi æqualitas sit inter vtrumque, & mater honestæ & bonæ existimationis sit apud omnes, & nuptias appetere non videatur, tamen eius testimonium suspitione non vacat, ut notat Speculator tit. de testib.

§. 6. SYMMARIVM.

Testes domestici in causis nuptiarum admittuntur.

Domestici item testes in causa nuptiarum idonei sunt si de iis testentur, quæ domi fiunt, veluti si pater filiam iniis vel verberibus coegerit. consenti-

consentire sponſalibus, l. *consensu* §. *plagis de repudiis. l. in adult. & ibi Bald. cap. de adulteriis con. 36.* qua de re etiam ſupra in tractatu de metu egimus.

§. 7. S V M M A R I A.

1 Mulier an poſſit eſſe teſtis in cauſſa nuptiarum.

2 Mulieribus iure Moſaico teſtimonium ferre non licebat.

1 **A**N vero in cauſſa ſpōſalium † vel matrimonii mulier teſtis eſſe poſſit quaeritur? Et quamuis multi eam admittendam non eſſe cenſent, his rationibus moti, quod in cauſſis matrimonialibus non ſecus ac in criminalibus probationes euidentiffimæ requirantur: tamen cum expreſſe iure cautum ſit, mulierem teſtimonium perhibere poſſe, nō eſt quod de ea re dubitemus, textus eſt in c. *ſuper eo* ſupra aliquoties allegato, vbi id notarunt Hoſtienſis & Panormitanus, quam & communiter receptam Socinus dicit & uſu obſeruari, conſi. 29. & Tiraquellus l. 9. *connubiali late.* Quamuis mulierum teſtimonium propter leuitatem vacillet, atque eade cauſſa minus ei tribuendum ſit quam virorum, late Tiraquell. num. 40. & § 6. qui ad eius ſententiæ confirmationem infinitos allegat. Itaque ne iure quidem † Moſaico mulieribus teſtimonium ferre licebat, propter leuitatem & temeritatem, vt refert Joſephus lib. 4. *antiquitatum*, c. 5. *ἡλικῶν δὲ μὴ ἔστω μαρτυρία ἀπὸ κοινοῦ τῆς καὶ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, &c.*

Et in pandectis Hebræorum traditur, decem eſſe teſtes quorum teſtimonium non admittatur. 1. mulieris. 2. ſerui. 3. ethnici. 4. adoleſcentis impuberis, hoc eſt, nondum nati annos 14. 5. fatui. 6. cæci. 7. impudentis. 8. impii. 9. cognati. 10. agnati. c. 214. *præceptorum affirmatiuorum.* Frixius fol. 154.

Quod & Plato ſecutus eſt lib. 11. *de legibus*, quamuis ſi 40. annum exceſſerit, fœminam eſſe admittendam cenſet. Idque apud Romanos veteres receptum fuiſſe ex Plutarcho colligitur qui ſcribit, Tarquinia virgini Veſtali tantum tributum, vt eius ſolius teſtimonium ex omnibus fœminis reciperetur, in *vita Publicolæ*. Quod & de Caia Terentia virgine Veſtali refert Gellius lib. 6. cap. 7. Harmenopulus lib. 1. tradit mulieres integritate morum conſpicias quod ad partum attinet teſtimonium dicere poſſe, in aliis autem negotiis illis teſtimonii dictionem non eſſe. Vetere autem iure in contractibus teſtimonium perhibere potuiſſe, ſed non in teſtamento vel codicillis. Ita & muliebri iuramentum pro nihilo habuerunt Romani, & vento rapi dixerunt.

Sed quicquid ſit ego matronas honeſtas & vitæ integritate conſpicias a teſtimonio minime repellendas exiſtimauerim. Itaque ſi duæ ſint quæ ſponſalia inrita affirmant, probationem ſufficientem ac plenam eſſe ſtatuo. Aliud dicendum ſi leuitatis ſuſpicionem laborent. Nam duos teſtes in cauſſis grauioribus requiri iure cautum eſt, & Deut. 22. ad vnius dictum vel teſtimonium nemine condemnandum eſſe ſcribitur. Vnde efficitur ſi quis vnum teſtem producat, qui ſponſalia contracta affirmet, non plene probaſſe eum, imo ſponſalia illa pro clandestinis habenda ſunt, ideoque publicis cedent. Idque vſq; adeo verum eſt,

est, vt et si totius viciniae fama concurrat, tamen audiendus non sit, qui hoc prætextu publica sponsalia infirmare conatur. Notat Panormitanus *cap. 2. de clandestin. desponsat.* Interim tamen vnum testem sufficere ad impediendas nuptias, recte sancitum est, vt si dicat, se cum muliere rem habuisse, *c. præterea de sponsalib.* quamuis ad dictum vnus non separetur matrimonium.

§. 8. S V M M A R I V M.

Proxenetæ vel mediator an possit esse testis.

Autem mediator vel proxenetæ testis esse possit? Et plerique sentiunt eos testimonium perhibere non posse, nisi vtraque parte consentiente. Alexand. *consil. 150.* & Decius *consil. 33.* Baldus tamen contra tradit, quod satis sit vnâ ex partibus consentire, vt testari posset mediator vel proxenetæ. *l. in omnibus C. de testament.* idque sequitur Zasius *consil. matrimon. 10. num. 8.* & *consil. 19. matrimoniali Germanor.* Atque ea res apud Hebræos maxime controuersa est & dubia, vt videre licet. *cap. 1. de sponsalibus.*

§. 9. S V M M A R I A.

- 1 *Testium examen in causis nuptiarum à iudice notario committi non potest.*
- 2 *Testi vni pro matrimonio deponenti plus creditur quam pluribus contra testificantibus.*
- 3 *Post publicationem & conclusionem etiam alii testes possunt produci.*
- 4 *Testes semel productos licet repetere.*
- 5 *Matrimonium probatur per testes qui post parietem audiuerunt sponsalia inita esse.*
- 6 *Probationes quando sunt dubiæ pro matrimonio pronuntiandum est.*
- 7 *Pluralitas actuum præsumitur in fauorem matrimonii.*

Sed & hoc speciale est in matrimonio, quod in causis nuptiarum examen 1 testium à iudice notario committi non possit. Baldus & alii *in authen. apud eloquentissimum. C. de fide instrum. & consil. matrim. 83.* Item plus 2 creditur testi vni pro matrimonio deponenti, quam pluribus contra testificantibus, Felinus *rubrica de sponsalibus*, & Hostiensis. Item speciale 3 est in causis nuptiarum, vt post publicationem & conclusionem alios etiam testes producere liceat pro matrimonio, non contra matrimonium.

Item testes semel 4 productos repetere pro indaganda veritate, idque etiam ad instantiam partis *c. cum Ioannes Heremita, circa finem & ibi glo. de fide instrum. consil. matrim. 47.* Item matrimonium 5 etiam probatur per testes, qui post parietem audiuerunt sponsalia inita esse, licet non viderint contrahentes. Crotus *in tractatu de testibus.* & quando 6 probationes sunt dubiæ, pro matrimonio pronuntiandum est.

Sed & pluralitas actuum 7 præsumitur in fauorem matrimonii, quæ alioqui non solet præsumi. *c. in presentia de probationibus.*

Kkkk

§. 10.

§. 10. SUMMARIA.

- 1 Sponsalia probantur confessione.
- 2 Confessio qualis esse debeat.
- 3 Confessio vt efficax sit debet esse acceptata.
- 4 Confessio metu extorta nulla est.
- 5 Confessio qualificata in totum accipienda vel repudianda.

1 **C**onfessione autem † sponsalia probari possunt, cum nulla sit melior probatio, quam proprii oris confessio. Menochius *casu 103. de arbit. iudic. quest.* Doctores *c. tua, de sponsalib. Speculat. tit. de confess.* Itaque notat Accurs. si adolescens vna cum puella ἐν αὐτοφώρῳ in ipso facto deprehendatur, & stuprum capitale sit, lege vel statuto posse cum hac ratione euadere, si puella & ille fateatur, se sibi mutuo coniugium promississe. Commune dicunt Hipp. in *l. vnic. C. de rapt. virgin.*

2 Ioannes Corasius *lib. 3. Miscellan. cap. 9. num. 8.* Iacobus Menochius. Et si † autem confessioni multum tribuendum est, tamen si illa fieret & spectaret ad dissolutionem, vel præiudicium sponsalium vel matrimonii publice promissi, ea fidem nullam faceret, neque quicquam probaret. Verbi gratia: si vterque fateretur, se antequam alteruter contraxisset sponsalia publica, sibi mutuo fidem de matrimonio dedisse, hoc est, clandestina sponsalia contraxisse, illa confessio sponsalibus publicis non præiudicaret neque noceret. Idque ea de causa quod sponsus facile aliquem subornare posset, si eum promissionis cum sponsa publice facta pœniteret qui affirmaret, se cum illa antea sponsalia contraxisse, & hac techna sponsalia publica infirmare. *C. super eo de testib.*

Idem dicendum si confessio illa fieret in præiudicium tertii, eam pro nihilo habendam esse. Albericus & alii *capite 2. de clandestin. desponsat.* Vnde concludunt Doctores confessionem pro matrimonio admittendam non contra matrimonium. Deinde † vt confessio efficax sit, oportet eam acceptatam esse. *lason. l. postquam liti, de pact.*

4 Confessio etiam † metu extorta, de iure nulla est, non secus ac sponsalia metu inita. Felynus, *cap. si vero, de iureiurando.* Sed & hæc Doctorum recepta sententia est, confessionem † quando est qualificata in totam accipiendam vel repudiandam esse. Bald. *l. sicut, Cod. de repudian. heredit.* Bald. *l. unica de confessis.* Verbi gratia: Si quis fateatur se iniisse sponsalia, cum esset inhabilis ad matrimonium contrahendum, illa confessio cum implicite facta sit tota acceptari vel repudiari debet, & diuidi non potest. Baldus in *leg. sicut, Cod. de repudianda hereditate, vel* qui eadem se fecisse dicit & fatetur, sed cum moderamine inculpatæ tutelæ, illa confessio in totum acceptari & diuidi non debet. *l. si quidem de exceptionibus.*

S. II. SUMMARIA.

- 1 Sponsalia scriptura probantur.
- 2 Sponsalia per priuatam scripturam probantur.
- 3 Species facti.

Sed & scriptura † sponsalia recte probantur. Nec refert an illa publica sint vel priuata. Publica vero instrumenta à notario vel tabellione confecta, & testium subscriptione roborata, quæ vt plurimum in causis nuptiarum adhiberi solent, & testationes apellantur. *l. sæpe de sponsalibus.* Qua de re supra cap. 9. vbi de scriptura egimus, quæ pactis nuptialibus adhiberi solent. Et hæc plenam fidem faciunt, vt reliqua instrumenta.

Scriptura etiam † priuata non minus efficax est ad probanda sponsalia. Quid enim si quis literis vel scriptura sua manu exarata alicui coniugium promittat? Certe illa contra eum qui scripsit plenissimam fidem faciet, idque apud veteres obseruatum esse historiarum testes sunt. Caligula Imperator Enniæ Noemiæ coniugi Macronis, qui Prætorianis cohortibus præerat matrimonium promissit, si potitus imperio fuisset, deque ea re & iureiurando & chyrographo cauit. *Suetonius in Caligula cap. 12.*

Ita probata fuerunt sponsalia inita inter Maximilianum Imperatorem & Caroli Ducis Burgundiæ filiam, quæ de patris voluntate coniugium promissit Imperatori Maximiliano, & in eius rei fidem testationem vel scripturam sua manu exaratam illi tradidit, testatur Cominæus. Et apud Eberhardum extat consilium de specie facti, vbi puella literis sua manu exaratis, coniugium promittit. Idem dicendum, si pater vel *κὺρ* literis sua manu exaratis, alicui filiam vel pupillam in matrimonium promittat, vt ex ea scriptura teneatur & conuinci possit, (modo dolus absit, & sciens subscripserit) se filiam vel pupillam desponsasse. Qua de re exemplum memorabile extat de Imperatore quodam, qui literas etiam non lectas subscribebat, laborem fugiens, qui reuera magnus est, & vix ferendus est, præsertim principibus illis, qui amplissimas ditiones tenent, qualis est Rex Hispaniæ, qui (quod agentes in Hispania anno 1583. vidimus & percuntationibus didicimus) tot & tantos labores legendo, scribendo & subscribendo exantlare dicitur, vt vix illos sustinere possit, vt etiam homines non inepti horum magnitudinem perpendentes, deliberandum existiment, an homini tot regnorum administratio, si offerretur expetenda & affectanda sit, quod & Plutarchus in libro num seni sit gerenda Respublica notauit, his verbis: εἰ νοίεν οἱ πολλοὶ τὸ γράφειν μόνον ὀπισθοῦς τοσούτας καὶ ἀναγινώσκειν ὅσον ἐργῶδες ὅπιν ἐρριμένον οὐχ ἔλεσθαι διαδήματα, id est, si multi scirent quam laboriosum sit & difficile literas scribere & legere, non appeterent diadema, hoc est, regnum.

Sed vt ad rem redeamus, Imperator vt facilius se expediret, literas non lectas subscribebat. Id cum animaduertisset quidam ex aulicis literas conscripsit, quarum summa

Kkkk 2

erat,

erat, Imperatorem ei sororem suam despondisse. Imperator literas lectas subscripsit, postea qui literas subscribendas curarat, apud Imperatorem institit, & ut ei sororem daret petiit, quam literis despondisset. Imperator scripturam agnoscere coactus fuit sed tamen se sororem promississe negavit, & deinceps in
 3 subscribendo maiorem diligentiam adhibuit, & de hac re extant consilia tria Zafii 21. & 12. in tractatu consiliorum, ubi adolescens per literas virginem sibi despondit, misso annulo his verbis. Ich schicke euch meinen Ring/ zu einem gewissen Zeichen/ damit euch ynd kein andere zum Eheweib zuhaben. Concludit Zasius literis hisce amatoriis matrimonium promissum esse, cum puella statim lectis literis illam promissionem acceptarit, & in eam consenserit. Haftenus de scriptura.

§. 12. S V M M A R I A.

1. *Sponsalia quoque probat annuli datio.*
2. *Annuli datio desponsationis est argumentum.*

Sed & alia adminicula ad probationem matrimonii & sponsalium admittenda esse aequitas postulat, ut annuli † datio, vel missio, annuli enim missio.
 2 † precedente † tractatu amoris honesti, desponsationis argumentum est, & indicium notat gloss. in c. tenor. de re iudica. gl. c. final. de desponsat. impuberum. Hostiensis & alii c. 1. in verbo secundum morem terra de matrimo. contra interdict. Ecclesie contract. qui omnes, volunt in dubio annuli missionem matrimonium praesumptum arguere & notare, quando alia adminicula concurrunt. Quo spectat l. femina in fine, & ibi gl. 30. q. 5. Et si quidam illam missionem signum aequiuocum esse existimant. Abbas d. c. tenor, tamen cum alia adminicula concurrunt praesumptionem non leuem inducit Zasius consil. 10. matri. & maxime si annulus sit alicuius pretii vel valoris consil. 10. num. 63. & adolescens dicat se ad honestos actus annulum misisse, qui enim signum acceptat, etiam signatum amplecti videtur argumento l. stigmata, C. de fabricens, consil. Zafii 72. & 12. Interim tamen plenam probationem non facit. Socinus consil. 39 part. 1. & Turzanus in opinionib. Neq; enim porrectione sola annuli sponsalia contrahuntur, nisi vocibus lingua figuratis id exprimat, vel aliter significetur, annulum ea de causa dare, & illum mulier nomine sponsaliorum recipiat. Aretinus consil. 17. Imola c. tenor, de re iudicata. Ita apud Terentium Philomena deprehenditur, & probatur Pamphili esse coniunx annuli beneficio, quem virgini bene potius detraxit, inde cognitio facta est virginem esse compressam, & filium ex ea natum, ut colligere licet ex iis quae leguntur Hecyr. act. 2. sc. 3. & act. 4. scen. 1.

§. 13. S V M M A R I V M.

Matrimonium probatur cohabitatione diuturna.

Sed & conuictus domesticus vel thori societas, cohabitatio diuturna, sponsalium & matrimonii argumentum est maximum, & praesumptionem non leuem.

uem inducit, vsque adeo, vt ex quadragenaria cohabitatione verum præsumatur coniugium. Prepositus in *c. consultatione*, communem esse dicit, imo si decem annos vir & mulier vna vixerint, & habitauerint, præsumitur inter eos coniugium esse, præsertim si se coniuges nominauerint, & totius viciniæ fama accedat, ita vir vel mulier quæ id probauerit, maritus & vxor censenda & retinenda sit. Panormitanus & Butrig. *c. illud de præsumptionibus*. Idque sequitur Innocentius & Ioannes Andreæ. Nam in causis nuptiarum nulla melior est probatio, quam fama viciniæ, & mulier quæ in domo vna cum viro vixit semper, & cum eo vt vxor consuevit, & pro vxore habita est, vxor esse præsumitur, præsertim si cum eo, vt diximus, 10. annos habitauerit. *Dd. c. illud, de præsumptionib. consil. matrimon. 50. n. 1.* Itaque liberi ex duobus nati, qui decennium vna vixerunt & habitauerunt, & vt coniuges consueuerunt, legitimi dicuntur. Et ne cui mirum videatur, possessione quodammodo vxorem acquiri, sciat etiam apud veteres Romanos, quando tutoribus authoribus mulier in matrimonium conueniret, & cum viro cõsuesceret vt cum iusto marito, & vsus ille seu possessio non interromperetur, intra annum in mariti manum vxor veniret, & de potestate tutorum exiret. Quo spectant verba legis duodecim tabularum, vt quæ mulier cum sui iuris esset, annum vnum apud virum matrimonii causa fuisset, ea mulier in trinoctium vsurpata esset, pro vsurpata haberetur. Et his consimilia sanxit Waldemarus Rex Daniæ *lib. 1. cap. 27.* monocanonicus Danici, vulgo *sohebuchi* vt qui mulierem domi retineat, quæ clauēs & rerum omnium quæ clauibus concluduntur, custodiam habeat, & cum viro palam, vt cum iusto marito consuescat triennium totum, eam pro vxore legitima & matrefamilias habendam esse, quæ haud dubie ex iure canonico petita esse videntur. Nam quod vir cum muliere & vxore consuescit, maxime in lecto & mensa, & quod eam vxorem nominat, vicinis scientibus matrimonii argumentum est, & iudicium maximum. Panorm. in *c. illud de præsumpt. & consil. matrim. 67. nu. 9. & 10.*

§. 14. S V M M A R I V M.

Appellatio sponsi & sponsæ aliquam præsumptionem inducit.

Sed & appellatio sponsi vel sponsæ mariti & vxoris aliquam præsumptionem inducit quæ cum aliis adminiculis ad probationem formandam aliquid momenti habet, qua de re supra *c. 9. gl. in c. illud in verbo filium, qui filii sint legitimi. Zaccarius consil. 10.* Vide Bartol. *l. filium, de his qui sui sunt vel alieni iuris l. neg. C. de testam.*

§. 15. S V M M A R I V M.

Si quis puellæ effigiem gestet semper præsumptionem inducit.

Huc refert quod si quis puellæ effigiem gestauerit, & omnibus ostenderit, præsumitur id bono animo, & quod puellam honesto amore complecteretur, fecisse, nam alioqui iniuriarum teneretur, quod virginis pudor suggillari videretur, text. in *l. apud Labronem, §. idem ait, §. generaliter & sequenti de iniuriis*. Est

Kkkk 3, enim

enim pudoris habenda ratio. *l. quintus ff. mandati & maxime in sexu muliebri l. 1. c. de officio diuerso iudi. l. sexum de postu.* Itaque & Zasius concludit, effigiei circumlationem honeste & ea intentione potius factam esse, quod eam ducere vellet, quam quod ei vitium inferre decreuerit, per Iasonem *l. qui seruum de verb. oblig. l. merito pro socio. consil. 10. Germanorum matrimonial.*

§. 6. S V M M A R I V M.

Fama ad probanda sponsalia facit.

HVc spectat rumor seu fama quæ & ipsa non minimum momenti habet ad probanda sponsalia vel matrimonium. Itaque Dd. scribunt, famam cum vno teste plenam probationem facere, *gl. c. veniens de test. Cynus l. ult. C. de questio.* Item fama de sponsalibus vel matrimonio contracto non probat illud, sed iuncta cum confessione coniugium probat, vtrique *c. duo 3. s. q. 6. Ioannes Andreæ c. super eo & gl. c. de eo qui cognouit consanguineam vxoris, Canonistæ in cap. illud, de presumptionib.* Item fama dicitur probare, cum aliis adminiculis quando animum iudicis vehementer inducit ad præsumendum quod asseritur. Dd. *in cap. prater ea extra de testib.*

§. 17. S V M M A R I V M.

Si quis puella colloquium expetiuerit presumptionem inducit.

ITem his adiice & hanc præsumptionem, si quis colloquium cum puella, expetat, præsumitur eam de stupro non alloqui aut sollicitare velle, sed de rebus honestis, & per consequens de nuptiis. Nulla enim alia causa colloquendi esse aut præsumi potest, argumento *l. si duob. §. penult. quemad. testa. ape.* Vnde & ea pro expressa habebitur, per ea quæ tradit Iason *l. 1. §. nunc videamus, & in l. prator. de ope. no. nuncia. vbi expresse scribit, ea quæ ex necessaria consequentia veniunt pro expressis haberi. Zasius d. consil. 10.*

§. 18. S V M M A R I A.

- 1 *Iuramentum necessarium an deferri possit actori.*
- 2 *Facti species.*

NVnc de iuramentis dicendum, quod & illa inter probationes recte referuntur. Nam vbi de sponsalibus lis est, & actor intentionem suam plene non probauit, quæritur an iuramentum quod ¶ necessarium vocant, deferri possit actori vel reo ad supplenda ea quæ probationi desunt. Eam nos quæstionem ita determinandam censemus, quod patri petenti sibi deferri iuramentum illud minime sit deferendum, dq; ea de causa, q; quæstiones seu lites de matrimonio inter arduas referantur (cum de statu & libertate personæ cōtrouertatur *gl. in cap. mulieri de iurciur.*) & criminalib. æquiparentur, in quib. probationes requiruntur luce meridiana clariores *l. fin. C. de proba.* Ideoq; propter periculi magnitudinem iuramento & conscientie vnus eas committere non oportet Estq; ea omnium pene

pene interpretum recepta sententia. Bart. *l. maritus, de questio. & l. admonendi de iureiur.* Panorm. *c. final. eod.* Idq; tum in primis locum habet, si pars ad impedienda sponsalia vel disturbandas nuptias iuramentum sibi deferri cupiat & iurare parata sit, sponsalia vel matrimonium promissum vel contractum non esse. Nam hoc casu iuramentum illi petenti deferendum non est, etiamsi testem haberet vnum omni exceptione maiorem. *c. lator, de re iudic. cum similib.* Dd. *l. 3. de iureiur.* & ibi Castrensis, Gail. *in obseruat. Camera lib. 2. obseruat. 94. conf. 56. nu. 2. matrimon.* Sin autem actor semiplene sponsalia probauerit, & in eius fauorem, hoc est, confirmationem in supplementum iurare paratus esset, arbitrio iudicis relinquendum erit, an ei iuramentum deferri debeat vel non debeat, qui diligenter circumstantiis & qualitatibus examinatis, pro sua religione statuet, an is qui semiplene probauit, vir frugi sit, & apud omnes integritatis opinionem ac laudem habeat. Item an æqualem vel se inferiorem & inæqualem in matrimonium petat, vt tunc cum iurare volentem admittat, & ita sentiunt Panor. *d. c. fin.* Alexan. *d. l. 3. de iureiur.* Zas. *conf. 9.* Ego tamen posteriori casu, vbi actor in fauorem matrimonii iusiurandum dare & sibi deferri postulat, tum demum illud deferendum existimauerim, siquidem & vir bonus sit omnium iudicio & opinione, & ad semiplenam probationem accedant præsumptiones, coniecturæ, & iudicia, quibus semiplena probatio illa roboretur & firmetur, vt iam semiplena dici non debeat, sed plena quodammodo, hisce adminiculis fulta, quæ non parum momenti ad fidem faciendam habent. Verbi gratia: Si actor duos testes produxisset, quibus sponsalia contracta esse probare vellet, & alter eorum non esset omni exceptione maior, sed qui infamia facti aut leuitatis laboraret, tunc partipetenti iuramentum deferri existimauerim. Nam præter semiplenam probationem adhuc habet præsumptionem & adminiculum non exigui momenti, nimirum testimonium testis non integri. Itaque recte tradidit Iason *l. admonendi de iureiurand.* Panormitan. *cap. mulieri de iureiuran.* sequuntur recentiores, Zasius *consil. 10. num. 37.* vel si actor homo locuples & nobilis in vxorem expetat puellam longe se inferiorem, & vno teste omni exceptione maiori sponsalia probaret, tunc ei iuramentum necessarium iudex deferre potest. Nam præter semiplenam probationem habet actor præsumptionem fortissimam, quod verisimile non sit hominem locupletem puellæ pauperculæ nuptias expetere. E contra si puella indotata & paupercula diuitem maritum expeteret, & per vnum testem matrimonium promissum probaret, certe ei iuramentum deferendum non esset, idque quod præsumptio esset contra actricem. Et ita sentit Paulus de Castro *l. 3. de iureiurand.* & Panormitanus: Hisque & ego ꝑ addo hanc 2 facti speciem, si quis filiã alteri despondisset duobus testibus præsentibus, quorum alter paulo post diem obiisset, & postea lite exorta, & spõso negante spõsalia, pater testem superstitem produxisset, & defuncti testis filiũ vel alium hominem fide dignum qui iuratus affirmaret, se ex patre defuncto audiuisse, spõsalia se præ-

se presente contracta esse, certe hoc casu iuramentum necessarium patri qui filium despondisset, deferri posse putauerim, quod ultra testem omni exceptione maiorem, testimonium habeat de auditu, & hanc opinionem communem dicit Curtius Iunior, *l. admonendi de iureiurand.* Corazius *lib. miscellan. libr. 3. cap. 4.* Didacus *fol. 10. num. 1* Mauserus *Tit. de nuptiis, Institut. cons. 29. num. 67. matrimonia. li.* Vt autem parti illud iuramentum deferatur, oportet illum, vt diximus, omni exceptione esse maiorem & inculpatæ vitæ virum, hoc est, cui nullum crimen vel probum obici possit, & qui apud omnes sit integritate famæ & vitæ conspicuus. Azo *in summa, de rebus cred. Dd. in l. admon. de iureiurand.* Iason *in §. sed iste de actio. insti.* Socinus *in tract. fallentiarum, consil. 82. matrim. fol. 53.*

§. 19. S V M M A R I A.

- 1 *An mulieri semiplene probanti iuramentum deferri possit.*
- 2 *An appellari possit à delatione iuramenti necessarii.*

1 **Q**Uæ de viro diximus† eadem in muliere, id est matrona honesta locum habere & statuenda existimo, vt siquidem testem vnum, hoc est, omni exceptione maiorem & alia adminicula accedant, ad iuramentum necessarium admitti possit, sin vero leuitatis in simuletur & male audiat, minime: Itaque mulieri vitiatæ, quæ dicit, sibi promissum esse matrimonium ab eo, qui illam vitiauit & iurare parata est, iuramentum necessarium deferendum non est, etiamsi per vnum testem probet, sibi matrimonium promissum esse. Idque quod illa pudicitia iacturam fecerit, & infamis sit, & susque deque habeat, quid iurata dicat vel affirmet. Nam recte ille apud Terentium de mulieribus inhonestis:

Neg, pol ista Deos metuunt,

Neg, hos Deum multum curare arbitror.

Deinde vitiatæ hoc vnum studet, vt infamiam abolere, & maculam eluere & eum qui illi vitium intulit, maritum nancisci possit. Et iuramentum necessarium ei, de cuius honore & fama agitur, deferendum non esse tradunt Dd. quod verisimile sit eam facile peieraturam, propter honorem, cum fama & honore homini nihil sit antiquius aut preciosius. *l. Iulianus, si quis omissa causa,* qua de re etiam supra cap. 9. exempla attulimus de Eustatio Episcopo & aliis.

- 2 *An autem † appellari possit à delatione iuramenti necessarii quæritur? Et appellari posse non dubitatur, quemadmodum ab alio quocunque grauamine. Bartol. & Iason. l. in actione, in fine, de iureiurando in litem & leg. si quando C. vnde vi, & Iason in repetitione legis admonendi de iureiurand.*

§. 20. S V M M A R I V M.

An patri semiplene probanti iuramentum deferri possit.

SED & patri vel *uxor* qui filium vel filiam in matrimonium promissit, iuramentum necessarium deferri posse existimo, siquidem eius intentio plene probata non sit, & ea adminicula concurrant, de quibus dictum est, hoc est, siquidem is qui

Is qui filiam stipulanti sponſonderit, vltra ſemiplenam probationem præſumptiones habeat, vel indicia quibus probatio fulciatur, & vir ſit morum & vitæ integritate conſpicuus. Nam olim actio aduerſus patrem vel *κύριον*, qui filiam dare promiſiſſet, inſtituebatur, ſi illam dare recuſaret, vt ex Gellio & Seneca ſupra cap. 12. demonſtrauimus.

§. 21. S V M M A R I A.

- 1 Iuramentum voluntarium an & quando in ſponſalibus deferri poſſit.
- 2 Forma ſententia.

IN iuramento † voluntario, quod in iudicio parti à parte deferri ſolet, eadem eſt diſtinctio ſeruanda eſt. Nam ſi quis ſponſalia contracta affirmet, & alter neget, is qui negat iuramentum affirmanti deferre poteſt. Et ſiquidem id ille acceptauerit, & iurauerit, ſponſalia vel matrimonium contractum eſſe cenſetur. Idq; quod qui iuramentū detulit liberrima voluntate alterius conſcientiæ totā rem commiſiſſe, & in id conſentire velle iudicatur, quicquid ille iuraſſet *iuraſſe, §. finali, de iureiurand.* Et iuramentum delatum ſub conditione honeſta & à iure probata delatum videtur, vt ſiquidem affirmans ſponſalia iuraſſet ea interueniſſe totum negans ei rei acquieſceret, & ſponſalia vel matrimonium ratum habere vellent. Itaque hæc conditio ſponſalia non vitiat. *tot. tit. de conditionib. appoſitis.* Imo hoc iuramentum tranſactionis quaſi quandam ſpeciem continet, vt Ripa recte diſputat. Interim quam periculolum ſit, alterius conſcientiæ cauſam de nuptiis committere, argumento eſt exemplum ſupra ex Demoſthene adductum de muliere Attica Plangone, cui cum Mantias quidam iuſiurandum deferret, & illa recepiſſet, ſe iuraturum liberos quos ſuſcepiſſet ex Mantia genitos non eſſe, illa contra quam promiſiſſet, iurauit liberos ex illo genitos eſſe & ita fucum illi fecit. Hiſtoria ſupra relata eſt cap. 13. Apud Plautum in *Amphitruone* iuramentum offert Amphitruo his verbis:

*Mane, arbitrato tuo iuſiurandum dabo,
Me meam eſſe pudicam vxorem arbitrarier.
Id ego ſi fallo, tum te ſumme Iupiter quaſo,
Amphitruoni ſemper vt iratus ſis.*

Hic tamen hanc cautionem adhibendam cenſet Panorm. in *c. mulieri, de iureiurando*, & hunc ſecutus Didacus, vt ſi ex huius iuramenti datione præiudicium alii quam deferenti poſſet inferri, id admittere non debeat iudex, verbi gratia: Titius ſponſalia contraxit cum Maſura palam adhibitis teſtibus, conuenitur à Sempronia Titius, quod illi fidem olim dederit, neganti Titio Sempronia iuramentum deferit, id admittendum non eſt, cum in detrimentum Titii id redundaret, & ad diſſolutionē matrimonii contracti ſpectaret. *Didac. c. 4. par. 1. n. 5.* Idque veriſſimū exiſtimauerim, vt delatio iuramenti etiā vbi nulla adeſt probatio in cauſa coniugii ſed reus omnino eſt abſoluendus, minime ſit admittenda,

quando ex illa possit alicui nocumentum aliquod inferri, qui tamen eandem litem minime tractat, & ex eius decisione sperat damnum aut lucrū quoad propriam causam. Verba sunt Didaci. Aliud dicendū, si quidem is qui affirmat sponsalia inita esse, iusiurandū deferat neganti, ut iuret, sponsalia contracta non esse. Nam eiusmodi delationem iuris ratio non admittit, quod ea ad dissolutionem sponsaliorum & per consequens matrimonii spectet, & tendat. Nam hac ratione parti neganti suo facto, hoc est, negatione & inficiatione facti iurata, liceret matrimonium dirimere, quod tamen sola morte dirimi debet. Quæ absurditas ut euitetur recte constituunt Doctores, iuramentum voluntarium parti neganti delatum non valere, neque admittendum esse. Altera ratio hæc est quam Dd. afferunt, quod causæ matrimoniales nunquam transeant in rem iudicatam. Immo liberum est, parti contra quam sententia lata est, nouis repertis probationibus contra matrimonium agere, & illud impugnare *c. labor, extra, de sententia & re iudicata*. Ea autem facultas auferretur parti, si quidem ad iuramentum admitteretur. Nam ubi semel iuratum est, amplius ea de re quæri non oportet. Ita concludunt Albericus de Rosate Paulus de Castro & Iason *l. 3. de iureiurando*, Dd. in *6. intellecto cap. final. de iureiuran.* Interim tamen si iuramentum delatum sit & iuratum, ei standum esse censent Dd. nihil enim est quærendum, quam an iuratum sit. *l. non erit. §. dato, de iureiurand. consil. 68. matrim. n. 33. Italorum.*

Forma + sententia.

Miser freundlich Dienst zuvor/ Ehrwürdige/ Gestrenge/ Ehrneste/ Hochgelarte/ gute Freunde/ als ihr vns Klage/ Antwort/ vñd ferner Einbringen in Ehe sachen N. N. Klägerin an einem/ vñd N. N. Beklagten anders Theils/ zugeschiedt 1/ vñd euch desß Rechts darüber zu vnterrichten gebetten habt/ Demnach vñttrichten wir verordente Commissarien desß Consistorii zu N. darauff vor recht/ daß d er geforderte Vorstand/ desß gleichen von der Klägerin geschehen Endes delation/ nach Belegenheit disßfalls nicht stadt / sondern weil Beklagter die Klag verneint / so ist Klägerin in Zeit Sächsischer Frist den grundt derselben / vñ vornemlichen Beklagter jr eine Ehe zugesagt/ wie recht zu erweisen schuldig/ darauff ergeheth al sdann auch der andern von Beklagten fürgewandter Ursachen halben ferner was recht ist/ Von Rechts wegen.

§. 22. SYMMARIUM.

Iuramentum iudiciale quib. casibus deferri possit in causis matrimonialibus.

N Vne de iudiciali iuramento quod *ἱπικλον ὄρκον* Græci appellant, hoc est, iuramentum non sponte susceptum, sed ab alio impactum vel delatum. Hoc erat *ε s ὄρκον ἱπικλον πρὸς δέχου*, id est, quod à iudice parti neganti ad purgandam innocentiam ac conscientiam deferri solet, & purgationis vulgo iusiurandum nominatur. Et hic primum quæritur, si actor cuius intentio est, sponsalia esse contracta, probationibus destituatur, an iudex possit ad litem terminandam reo iuramentum purgationis deferre, ut iuret, se coniugium nunquam promississe. Et hæc

hac in re video Iurisperitis nostris & Theologis etiam, qui doctrinæ laude clarent hanc placuisse distinctionem, vt si quidem actor testem habeat neminem, neque scripturam aut alia documenta, quibus intentionem suam probet, neque præsumptio vel suspicio aliqua sit pro matrimonio qua reus grauetur, reū absol- uendum esse, etiam nullo iuramento præstito, iuxta l. qui accusare, de edendo. vbi traditur, reum actore non probante absoluendum esse, etiam si nihil præstiterit, h. e. vt supplet interpretes, etiam si non iurauerit. Nam de occultis non iudicat ec- clesia, & non esse, vel non apparere paria sunt. Deinde cum clam inter sese con- traxerint, & rei quodammodo illicitæ & vitæ operam dederint, æquum non sit, vt eius rei veritas iureiurando extorqueatur, cum omnia clandestina odiosa sint, ideoque iuris beneficiis fouenda non sint: quæ Panormitani est sententia, & consuluit Henningus Goden *cons. matrim. 3. n. 12.* qui etiā formulam recēset, qua vti solent. *fol. 10. n. 13.* Idque etiā locū habere existimauerim, si sponsalia ab illis, qui in parentum vel tutorum potestate sunt, inita esse dicātur à filiis familias vel fi- liabus. Nam & ea irrita esse supra docuimus. Formulam qua vti solent hac in re supra *cap. 10.* adnotauimus. Aliud dicendum, si quidem testem habeat actor v- num, vel præsumptiones vel indicia sint pro matrimonio, quibus reus graue- tur qui sponsalia inita negat. Nam hoc casu etiam si actor intentionem suam non probauerit, vel non plene probauerit, reus non absoluitur, nisi iureiur- ando innocentiam & conscientiam suam purgauerit & declarauerit. Idque expresse probatur *cap. final. §. sane, de iureiurando cap. continebatur, iuncta gloss. in verbo iuramento, de desponsat. in vberum.* Panormitanus *cap. quod nolis, de clande- stin. desponsat.* Idque statuit lex Geneuensis *cap. 138.* qu' en eas de negatiue le for- ment soit defere a la partie defendante, & qu' en iurant elle soit absoulte. Et ita consuluit consultus Iacobus Leonissa *cons. matrim. 49. n. 103. 104.*

§. 23. S V M M A R I V M.

Quid si reus stuprum fateatur neget autem promissionē matrimonii, an teneatur iurare.
Sed quid si vitium virgini aut fœminæ illatum sit, & fides de coniugio data, San iuueni neganti se promississe coniugium, stuprum autem fatenti iusiuran- dum purgationis imponendum sit. Et ego hoc casu indistincte id deferendum existimauerim, hoc est, siue testem habeat vnum siue nullum puella, siue indi- cia vel præsumptiones adsint, quibus reus grauetur, siue nulla sint. Nam si iura- re is cogitur, qui puellæ matrimonium promissit à se integræ multo magis ei qui promissit & vitiauit virginem, deferendum esse iuramentum æquitas postulat, propter ereptam pudicitiam. Et ita Iureconsulti, & Theologi sentiunt. Hem- mingius etiam vult, eum qui promissionem negat, septima propinquorum ma- nu sese purgare debere, quos sacramentalem appellant, qui tum saltem iurabūt, sese arbitrari vel certo credere cognatum puellæ nuptias non promississe, neque aliter sibi conscios esse, vt Amphitruo apud Plautum iurat his verbis:

Me meam esse vxorem pudicam arbitrarier.

quod de credulitate vocant Dd. Reus autem qui conuenitur se non promississe

LIII 2

iura-

iurabit, idque de veritate vocant. Imo Lutherus existimat, etiam adolescentem, qui insciis parentibus puellam vana spe coniugio promisso lactauit, & impedit, quo minus alias conditiones quæ offerebantur acceptaret, cogendum esse iurare, se fidem nunquam ei dedisse, si iurare nolit, eam ducere cogendum esse, non obstante patria potestate. *Temo Is'abienfi fol. 407.* Quod tamen ego in medio relinquo, sed quia de iuramento dicere cœpimus quædam ad vsum forensem pertinentia subiicere visum est, cognitu admodum necessaria, nec tamen cuius obuia.

§. 24. S V M M A R I A.

- 1 *An reus qui & stuprum & promissionem neget teneatur iurare?*
- 2 *Formula sententia.*
- 3 *Auctoris opinio.*
- 4 *Quid si vterq, iurare paratus sit.*
- 5 *Forma sententia.*

R Vrsus quæritur, mulier † agit aduersus virum, & intendit se ab eo viriatam esse, fide de coniugio data: Reus vtrumque inficiatur, hoc est, & stuprum & matrimonii promissionem: an reo neganti iuramentum deferendum sit? Et hic idem dicendum videtur, vt siquidem actor testem habeat neminem, neque probationes aut præsumptiones, reus simpliciter absoluentus sit. *c. 2. vbi Dd. de clandest. despons. iuxta regulam, actore non probante, reus absoluitur, etiam si nihil præstiterit. l. qui accusare, Cod. de edendo.* Itaque maxime peccatum est ab episcopis Arrianis, qui puellæ affirmanti, se ab Eustatio episcopo Antiocheno viriatam esse, iusiurandum detulerunt, cum simpliciter absoluentus fuisset Eustatius, actrice nihil probante, historia supra recitata est. Sin vero præsumptiones, suspensiones vel indicia sint quibus reus grauetur, ei iuramentum supponendum esse existimo, qua de re nota constitutione Regis Friderici cautum est, vt qui negat se virginem vitiasse, iuramento sese purget. Idem de vidua statuit, vt vel iuret vel mulctam soluat.

- 2 Formula autem, qua † vti solent, vbi reus. stuprum & promissionem matrimonii negat hæc est.

In Eheſachen N. N. Klägerinnen an einem / vñnd N. Beklagten anders Eheils / sprechen wir Super intendens vñnd verordente vor Recht: Nach dem Beklagter nicht gestendig / daß er die Klägerinne sol zu Fall gebracht vñnd geschwängert haben / so wol auch daß er Klägerinne / die Ehe sol zugesagt haben / Klägerinne auch keine Zeugniß oder etwas erhebliches gegen Beklagten eingebracht / damit sie ihre intention außsündlich gemacht hetze / sondern allein auff ihrem Jarbringen verharret / als wird Beklagter von der Klägerinnen Zuspruch billich absoluiert vñnd entbunden / Von Rechts wegen.

- 3 Et hæc quidem multorum est sententia, & in praxi recepta, cui tamen † ego subscribere non possum, his de caussis, quod in omnibus criminibus is qui accusatur

eufatur iureiurando sese purgare cogitur, ideoque & cum quis stupri insimulatur vel acculatur, idem ius seruandum est, vt quod crimen sit grauissimum, vt supra explicauimus.

Deinde q̄ apud Græcos & Romanos vbi de stupro quæstio fuit, parti negati vel affirmanti iusiurandum iudices detulerunt. Ita Agamemnon apud Homerum se iurare p̄mittit, Briseida à se integram esse, & Iouem precatur, vt si à se Bryseis integra non sit, Diu illi malis afficiant, quæ periuri promerentur. *Iliad lib. 9.* Si quidem, inquit, mecum nunquam in eodem cubili iacuisse, aut in meum complexum venisse, iusiurandum dabo: Idque præstitit, vt videre licet, *Iliad lib. 19.* Sciat, inquit, nunc maximus Iupiter, & terra, & sol, & peierantiū hominum sub terra vltices furia, nunquam me Bryseidi vim attulisse, neque libidinis neq; alicuius rei occasione vsum, sed incorruptam in tabernaculis meis seruata, si quid peieraui Deos testor his quæ peieraui, me malis afficiant. Apud Achillem Statium iurat vxor Tersandri Melitæ, se adulterium non cōmississe, & Leucippe se virginem & non vitiata esse. Verba Achillis Statii hæc sunt: Tersander de Melita ac Leucippe condiciones has proponit, vt illa quandoquidem nullam sibi cum peregrino isto me absente stupri conditione fuisse ait, id iureiurando affirmet, atque in sacra stygis fontem descendat, indeque si peierasse non comperiat, absoluta dimittatur, aliter enim si hæc mulier facta est hero suo seruitutem seruiat. Et paulo post. Hinc factum est, vt cum violata aliqua pudicitia arguitur, ea in fontem descendere compellatur, quæ delata falso se insimulari iurat, iusiurandumque in tabella descriptum collo suo alligatum sustinens, in fontem descendit, ac si verum iusiurandum iurauerit, aqua omnino immota manet, sin minus intumescit atque ad collum vsque se attollens tabellam contegit, &c. Huc vsque Achill. Statius. Quæ ad imitationem legis Mosaicæ ab ethnicis inuenta, & in vsum vitæ deducta fuisse, nemo non videt. Nam *Numer. c. 5.* præcepit Deus, vt mulier, quæ adulterii commissi arguitur, aquas amaras bibat & sacerdos diras seu imprecationes in scheda scribat, & mulierem iureiurando adigat, vt si stupro non deliquerit in maritum, illæsa sit, sin vero alius vir cum ea rem habuerit, Deus exemplum statuatur periurii, nimirum vt aqua eius ventrem distendat, & femur decutiat. Ita apud Plautum Alcmena adulterii se purgat, & iurat, se in nullius quam viri complexum venisse, his verbis:

*Per superum regem iuro & familias matrem Iunonem,
Quam vereri & metuere par est maxime,
Vt mihi extra te vnum mortalis nemo corpus corpore contigit.*

Et Hippolytus apud Euripidem:

*Nam Deum sancitorem iurisiurandi & hoc solum terra
Iuro, me nunquam attigisset uam coniugem,
Siue ciuitate, siue adibus exul errans in terra sim.
Et neq; mare neq; terra recipiat meum corpus.*

Vbi fuero mortuus, si sim sceleratus, &c.

Eodem spectat quod Macrobius memoriæ prodidit *lib. 5 Saturnal. cap. 19.* Quæ in omnibus criminibus iusiurandum à suspecto petatum esse, quod purgationis dicitur. Quid quod non tantum is qui criminis insimularetur, cogeretur iurare, sed etiam cum duodecim assumptis seu sacramentalibus? Imo purgare sese cogebatur vel duello, vel alio purgationis genere. Vide Cuiacium *de feudis*, & Heliodorum. Sed & Dionys. Halicarnass. *lib. 2. refert.* causas dubias plerunque iureiurando decidas & diiudicatas fuisse, idque Numæ institutum fuisse. Verba hæc sunt: Numa templum fidei publicæ sacrauit vt reliquos Deos. Recepta enim in ciuitate semel fide firmata apud singulos etiam ciues, erat valitura plurima. Quæ nos latius persecuti sumus, vt ostenderemus apud veteres semper reos quoties furti vel adulterii & aliorum criminum insimularentur, non simpliciter absolutos fuisse, sed vel iureiurando proprio, vel cum 12. vel etiam purgationibus vulgarib. suspicionem qua laborarent à se amouisse, manifestæ enim turpitudinis est, iusiurandum delatū referre, ita & in proposita quæstione & is qui vitium intulisse arguitur, facere debere existimo, & ita sentire videtur Lutherus his verbis: Wenn das heimlich Verlöbnuß mit dem Venschlaff nicht bekant noch bewiesen wird/ sondern der Venschlaffer solches läugnet/ vnd darauß schworet/ so muß man die Sach auff sein Gewissen bleiben/ vnd das öffentliche Verlöbnuß fürgehen lassen.

- 4 Sed quid si alter eorum inter quos coit verborum consensus & corporum copula inficietur vtrumq; , quid fiet vtroq; iurare parato. Respondet Erasmus, quidam existimant viro deferendum iusiurandum, si mulier ante congressum hunc non fuerit virgo, contra mulieri deferendum, si vir eo cōgressu ex virgine fecit mulierem. Lutherus in re dubia non vult suam interponere sententiā, sed suadet, vt si alteruter iuret, alter nequaquam ad iusiurandū decurrat. Sed explicatu facillima est, nam actori incumbit probatio, eo autē non probante absoluitur reus nisi indicia adsint vt se purget, nam puellæ vitiatæ nemo sanus iusiurandum deferri debere statuit, propter periculum, ne peieret, vt honorem recuperet. Nam de illis recte Terentius loquitur: Neq; poliste Deos metuunt, neq; hos Deos multum curare arbitror. Nota si de illo casu: Quidam affirmat à virgine sibi fidem de coniugio datam, & cōcubitum subsecutum esse, virgo negat vtrumque: quæritur an virgini iuramentum purgationis imponendum sit? minime, sed ille vt delator à magistratu acriter puniendus est, ita pronunciant Wittebergenses:

Miser freundlich Dienst zuvor/ Gestrenger/ Ehrenrester/ besonders günstiger Herr vnd Freunde/ als ihr vns einen beschwerlichen Ehehandel zugeschickt/ vñ berichtet/ welcher gestalt ein junger Geselle N. N. sich mit Jungfrawē N. N. Tochter nach langwiriger Vulschafft vnd Liebe/ auch viel vñd mannichfaltiger Veredung/ in ein Verlöbnuß/ vñwissend der Jungfrawē Eltern/ eingelasse/ doch so ferne solchs beyderseits Eltern vñd Freundschaft gefellig/ nachmals auch er-
melte

melte Jungfraw/seinem Bericht nach/zu etlich mal darauff fleischlich erkant ha-
 ben sol/dessen allen doch gedachter N. N. sich zuvor vnd che nit vernemmen lassen/
 noch bey der Jungfrawen Eltern oder Freundschaft der Ehe halben ichtwas of-
 fentlicher vnd ehrlicher weise gesucht/dañ als er gehöret/das N. N. der Jungfrawē
 Vatter gedacht seiner Tochter einem andern Gesellen N. N. offentlich verlobt vñ
 zugesagt/welcher/nachdeme er solch des N. Außbreitung erfahren/ die Jungfraw
 zu ehelichen so lang in weigerung stehet/ biß der Vatter solche schmählische Nach-
 rede/ mit kräftiger Außführung genugsam ableinet vnd verantwortet / dargegen
 aber die Jungfraw nicht in abreden ist / daß sie bey N. N. an denen orten vnd stel-
 len so er angiebet/doch niemals alleine gewesen/bekennt/auch daß er sie zu vnehrli-
 chen Wercken hette bereden wollen/aber sie habe darcin keines weges wollen willi-
 gen/vnd verneint steiff vnd best das Werck vnd That nie geschehen/sey. Die eheli-
 che Zusage aber belangendt/ist auß ewrem Bericht nicht zu finden / ob die Jung-
 fraw derselbigen gestendig oder nicht / darauff doch ihr euch des Rechts zu be-
 richten gebetten/ob dem gemelten Gesellen in solchē seinem bösen Rhum zuglau-
 ben sey/vnd ob auch der Jungfrawen/die da vorhin vnberüchtigt gewesen / etwa
 ein Eydt außgelegt/oder allein pure absoluit werden solle/ oder was sonst desß
 fals recht seyn möchte? Demnach vnterrichten wir die verordente Commissarien
 desß geistlichen Consistorii zu Wittenberg darauff vor Recht/ wann gleich vielge-
 dachte Jungfraw N. diffamanten N. das Ehegelöbnuß gestendig / daß doch wie
 ermelt auß ewrem Bericht nicht zu finden/ so were dennoch dasselbige/weil es besa-
 ge desß diffamanten eigenen vorgeben conditional/ vñ dazu heimlich/vnd one vor-
 wissen vñ Bewilligung der Eltern geschehen/zu recht vnbindig/vnd dem andern
 öffentlichen Eheverlöbnuß/das mit Bewilligung desß Vatters zwischen N. vnd
 vielgedachter Jungfrawen N. erfolget/in keinem wege fürzuziehen/vund dißfals
 der Jungfrawen Gewissen mit Auflegung eines Eydes nit beladē noch beschwe-
 ret werden/sondern es wird die Jungfraw von offigedachte N. Zuspruch der Ehe
 halben billich entbunden vñ losgezehlt/vnd N. vngeacht seines fürwendens / das
 erfolgete öffentliche Eheverlöbnuß mit jr Ehrlichlich zuvolnziehen gebürlichen bil-
 lich gehalten/ auch die diffamation anlangend / dieweil dz Verschaffen vnere-
 weißlich/so ist diffamant N. in präiudicium Vorfang vñnd Hinderziehung desß
 öffentlichen Eheverlöbnuß/damit in keinen weg zuhören oder zuzulassen/vñ wird
 demselben wegen anziehung seiner eigenen Schande vnd Vnthat nicht allein nit
 gläuber / vnd ewiges Stillschweigen auferlegt / sondern auch als ein Jungfraw-
 schänder in ernste Straffe als Landesverweisung vñ etlich Jahr oder dergleichen
 billich vorthellet/vñ mag die Jungfraw/die ewrē Bericht nach jrer Ehren sonst
 vnbescholden/vnd vnberüchtigt/ wegen dieser bloßen vnertwiesenen diffamation
 vber Ermahnung vñ Christliche Erinnerung ihres Gewissens die Warheit vnd
 ihren Vortrawten wissendlich nicht zubetrigen / nach Gelegenheit allerhand diß-
 fals Vmbstände/mit einem leiblichen Eyde jre Vnschuld vnd Ehre zuverretten
 nicht beleyet noch betranget werden/ Von Rechts wegen

Iuramenta ad quem finem inuenta.

2 *Iuramenti vox vnde deducta.*

3 *Verbis conceptis iurandum.*

4 *Iuramentorum verba solennia.*

5 *Iuramentorum formula quibus in primitiua Ecclesia vsi sunt.*

1 **I**uramenta ad fidem seruandam † & innocentiam demonstrandam inuenta sunt, sed tum vtrumque ad vnum finem refertur, nimirum vt veritas eruatur & patefiat, idque vi vocabuli intelligitur. Nam iurare nihil aliud est quam verum affirmare, seu asseuerare. Et si coniecturis vti licet à vero deducta hæc vox est, quod is qui iurat verum se dicturum, neque fallere velle affirmet. Et Græca vox *ἀμὲν* eiusdem est, *ἐπερχειας*, quippe ab Hebræo deducta à voce nimirum [amen] id est, verum, affirmauit seu dixit, & vox [amen] idem est, quod verum & minime falsum, à iuro etiam vocem Germanicam *Schweren*/deductam, nemini obscurum esse potest, qui Italię pronunciationis gnarus est. Sed ne in præstando iuramento fraus vel techna aliqua adhiberetur, ideo gentes quæ sapientiæ laude claruerunt, iusiurandum ab iis, quibus iurandum esset, verbis & factis dari voluerunt, vt ea duobus sensibus, hoc est, auribus & oculis percipi possent, & vt illi coram quibus illa fierent, affirmare possent, se ea audiuisse & vidisse.

3 Verbis autem † conceptis iurandum esse & apud veteres quoque id obseruatum historiæ omnium temporum testes sunt. Vnde Homerus de Iunone: At postquam conceptis verbis iureiurando adacta est. *Iliad. libr. 14.* & Plautus: si verbis conceptis sciens libenter peieraueris, hoc est dictatis à deferente iuramentum præmeditatis, & in formulam certam redactis Inter alia autem verba solennia affirmabant se ex animi sententia iurare, vt ostendit Cicero *lib. Academicar. 2.* Maiorum, inquit, hæc diligentia fuit, primum iurare ex animi sui sententia quenque volueruat, deinde ita teneri, si sciens falleret, quod inscitia multa versaretur in vita, Et *lib. 3. de officiis.* Non enim falsum iurare peierare est, sed quod ex animi tui sententia iuraueris, sicut verbis concipitur, more nostro, id non facere periurium est. Atque his verbis iuramenta pene omnia concepta erant. *Liuius lib. 32.* Ex animi mei sententia iuro, vt ego Rempub. non deferam, neque alium ciuem deferere patiar, si sciens fallo, tum me Iuppiter Opt. Max. domum, familiam remq; meam pessimo letho afficiat. *Liuius lib. 22. & lib. 32.* His verbis & censores utebantur in iureiurando de vxoribus: Et tu ex animi tui sententia vxorem habes. *Gell. lib. 4. cap. 20. & lib. de Orat. 2.* Ita consul magistratu abiturus solenne iusiurandum se contra leges nihil egisse, & quantum ratione prouideri potuit, ex animi sui sententia nihil deliquisse, conceptis verbis publice dabat. *Alexander lib. 3. cap. 2.* Verba ex animi sententia ego ita accipio, quod profite-

- rentur

rentur & testarentur, se quod verbis iurarent, etiam animo sentire, neque se aliud mēte sentire, aliud verbis affirmare, Germanice auß grund meines Herzens/quæ verba & eo spectant, ne quis hac ratione iusiurandum eludere posset, quemadmodum illa apud Euripidem,

Lingua iuravi mentem iniuratam gero,

Et apud Senecam Hippolytus.

Lingua iuravi mens iniurata est.

Itaque eleganter Hebræi, Iuramentum ut efficax sit, requiri ut cor & labia vel os consentiant [*vchol mini schbuaeth zorich schihui piu vlibu schuin:*] Hæc etiam verba inferebantur, si sciens fallo, hoc est, si contra conscientiam iuro, & rem aliter uti gesta est, vel ut se habet, narro & affirmo, quod imprudentia quis vel obliuione labi & errare possit. Nam & recte Cicero, multa inciticia in vita humana est. Postremo execrationes & preces malæ adhibebantur, quibus se deuouebat diris qui iurabat, si peierasset, quales sunt hæc, si sciens fallo tum me Iupiter optimus maximus domum, facultatem, remque meam pessimo letho afficiat. *Liuius lib. 22.* Item si sciens fallo, tum me Diespiter, salua vrbe arceque bonis eiiciat, ut ego hunc lapidem, *Festus lib. 10.* quo spectant verba Marcellini, de militibus Imperatoris Constantini verba facientis, sub execrationibus, inquit, diris verbis iurauere conceptis, omnes pro eo casus, quo ad vitam profuderit prolaturus. Et Hippolyti apud Euripidem. Siue ciuitate, siue ædibus exul errans in terra sim, &c. quæ paulo ante recensuimus. Et Agamemnonis, si quid peieravi Deos testor, his quæ periuri merentur, malis me afficiant, *19. Iliad.* Idque rectissime a veteribus quoque ethnicis obseruatum est. Nam iurare nihil aliud est quam Deum testem vocare, & sese ad Dei ultionem deuouere, si quis sciens & volens mentiatur, aut ei quod iurauit contra veniat. Itaque recte Christiani semper hodie per Dei nomen iurant, estque sancta iurisiurandi præstandi regula, neque enim alio sine Dei contumelia hic bonor transferri potest, quod is omnia cognita habeat, & voluntates & cogitationes hominum inspiciat, & quod periuros puniat. Ideoque *Exodi 23. & Iosue 23.* expresse vetitum est, ne quis per Deos gentium iuret. Et Hebræi tradunt, vetitum esse aliam rem adiungere nomini diuino, & qui id faciat, de mundo vel medio tollendum esse. Ita & Abraham seruum adiurat per DEVM cœlestem creatorem, manu ad femur admota. Addunt Hebræi iurandum esse per nomen Dei vel proprium vel commune, in hunc modum [*himi mischbe balhne israhel bmi scheschmu rachum vchanun scheaini chyb losch:*] id est, Ecce iuro per Deum Israel, per illum cuius nomen misericors est, & miserator, quod nihil huic debeo. Et iudices illum adiurant his verbis: Nos te adiuramus per Deum Israel, aut eum qui misericors aut miserator vocatur, quod nihil habeas penes te, quod huic debeatur: & ipse respondet *Amen:* Ethnici etiam verbi Dei destituti per suos Deos iurabant: Pythagorici per quaternarium numerum, quem inter arcana, venerabantur, iurabant, his verbis: Iuro tibi per eum qui dat animæ nostræ

M m m m

qua-

quaternarium numerum, hoc est Deum. Macrobi. lib. 1. cap. 6. in somnium Scipionis. Qua de re multa congeffit Alexander ab Alexandro lib. 5. cap. 10. Formulæ tamen quibus in ecclesia primitiua vsi sint Christiani hæ sunt, viuat Dominus, addat mihi Dominus 1. Reg. 12. Posterior ætas his vsa est, testis est mihi Deus, testis est mihi conscientia, 22. q. 1. si peccatum. Item, sic me Deus adiuuet, 35. q. 5. de parentela. Item, per euangelia Christi, per crucem c. si aliqua 22. q. 1.

§. 26. S V M M A R I A.

- 1 Iuraturus verbis præiuit aliquis.
- 2 Questio.
- 3 Verba ad iuramentum necessaria fuerunt.

IN iuramentis autem t dandis & præstandis, hunc morem apud veteres seruatum inuenio, qui & hodie nondum in desuetudinem abiit, vt aliquis siue magistratus, siue alius eius mandato, ei qui iuraturus esset, verba præiret, hoc est, præfaretur, & primo pronuntiaret verba concepta, & in formulam redacta, quæ iuraturus subsequeretur, & totidem iisdemque verbis referret, idq; stans non sedens, vt ex Plinii Panegyrico colligere licet, de Traiano verba facientis, qui præeunte consule iurauit stans, & postea sedens nullo præeunte iurauit. Verba hæc sunt: Imperator ergo & Cæsar & Augustus Pontifex Maximus stetit ante gremium consulis, seditque consul Principe ante se stante, & sedit inturbatus interritus, & tanquam ita fieri soleret. Quin etiam sedens præbui iusiurandum & ille iurauit expresse explanauitque verba, quibus caput suum, domum suam, si scienter fefellisset, Deorum iræ consecraret. Et paulo post. Nescio iam, nescio pulchrius sit istud, quod præeunte nullo, an hoc quod alio præeunte iurasti. Sed an t verba singula, vt illa præierit magistratus, vel alius, subsequi & referre oportuit eum, qui iuraret apud veteres, recte quæritur? Et eum morem obseruatum esse existimo, vt singula verba referret, siquidem vnus iuraret. Nam quid aliud sibi volunt verba, *conceptis verbis iurare*, hoc est, præmeditatis verbis & in formam redactis. Idque ex Aristophane in *Lyssistrate* colligere licet, qui recitat mulieres inter sese conuenisse, ne viris parerent, & χάρειν petentibus obtemperarent, quam conuentionem iureiurando firmarunt, verba præeunte *Lyssistrata*, & *Calonice* subsequente, eadem & referente.

Lyssist. Non est vllus adulter neq; vir,

Cal. Non est vllus adulter neq; vir,

Lyssist. Qui ad me accedet in venerem incitatus.

Cal. Qui ad me accedet in venerem incitatus.

Lyssist. Domi autem inuiolata degam vitam,

Cal. Domi autem inuiolata degam vitam.

Lyssist. Croceam gestans vestem exornata,

Cal. Croceam gestans vestem exornata,

Lyssist.

Lys. *Vtque vir incendatur maxime mei,*
 Cal. *Vtque vir incendatur maxime mei,*
 Lys. *Et nunquam volens viro parebo meo.*
 Cal. *Et nunquam volens viro parebo meo.*
 Lys. *Si me inuitam coegerit per vim,*
 Cal. *Si me inuitam coegerit per vim,*
 Lys. *Ægre prabebo me, & non admouebor,*
 Cal. *Ægre prabebo me, & non admouebor,*
 Lys. *Non ad lectum attollam calceos,*
 Cal. *Non ad lectum attollam calceos,*
 Lys. *Non stabo leana in tyromeste.*
 Cal. *Non stabo leana in tyromeste.*
 Lys. *Hac confirmans quidem biberem hinc,*
 Cal. *Hac confirmans quidem biberem hinc,*
 Lys. *Si vero transgrediar, aqua repleatur calix,*
 Cal. *Si vero transgrediar, aqua repleatur calix.*
Simul iurate vos omnes: per Iouem, &c.

Ad huius imitationem Frischlinus in Comœdia Rebecca Abrahamum introducit, seruo verbis præeuntem, & seruum sequentem & iurantem.

Abr. *Deus cali & terra, te inuoco testem mihi.*

Eleas. *Deus cœli & terre, &c.*

Abr. *Quod Abrahami heri mei filium Isacum*

Eleas. *Quod Abrahami, &c.*

Abr. *Ex hac terra in patriam nolim reducere.*

Eleas. *Ex hac terra, &c.*

Abr. *Neq; vxorem illi,*

Eleas. *Neq; vxorem illi.*

Abr. *Sed eam quam iubeor pro virili quarere*

Eleas. *Sed eam quam, &c.*

Abr. *Et sine fraude & dolis.*

Eleas. *Et sine fraude & dolis.*

Abr. *Sic me Deus adiunet*

Eleas. *Sic me Deus adiunet.*

Ex quibus etiam colligitur, si collegio vel ciuitati vel multis iurandum esset vnū præiuisse, hoc est, protulisse singula verba a magistratu præfata, & reliquos assensisse paucis verbis, atque ita ego accipiendum existimo, quod Festus scribit, præiurationes facere dicuntur ii, qui ante alios conceptis verbis iurāt, post quos in eadē verba iurantes tantū dicunt, idē in me. Idē ex Dione colligere licet duob. in locis: primus ex li. 60. Verba Dionis hæc sunt. Claudius omnia solita iuramēta præstitit, reliquos viritim iurare prohibuit, atq; ita vt olim fiebat, vnus ex prætoribus, Tribunis plebis, ac reliquis collegis, p omnib. iusiurandū

M m m m 2

dixit,

dixit, quod per multos annos seruatum est, sed id postea reuocauit Tyberius. Cum enim, vt verbis Dionis vtat *lib. 57.* iam per multos annos lege cautum fuisset viuitim seruatus Calend. Ianuariis in acta Imperatoris iuraret, sed vno iuramenta praeunte reliqui assentirent, eo anno secus factum est, & sua omnes sponte, nemine cogente, seorsim & sigillatim vnusquisque fidem dederunt, quasi eo modo melius praestito iuramento. Quae omnia ea de causa recensuimus, vt ostenderemus, quam in iureiurando dando veteres rationem sequuti sint, nimirum verbis conceptis quae praeunte magistratu vel iudice, is qui iurabat, subsequi, & pronunciare coactus fuit. Ex quibus etiam illud efficitur, ³ verba † ad iuramentum praebendum necessaria fuisse, neque sine iis iurare quemquam potuisse, quod etiam disertis verbis *Iurisprudentia Hebraeorum* tradit, [*hanischbae aeinu chyb aed schfiuzia enin schbueh bschpthiu:*] id est, aliquis iuramento non tenetur vel obligatur, quoad id labiis suis protulerit vel expresse-rit. Ideoque frustra disputat Didacus Couarruias, an ad praestandum iurifiurandum verba sint necessaria, contra receptam pene Dd. sententiam, *c. quamuis de pactis in sexto, part. 1. §. 1. num. 14. & seq.* Quasi vero vnquam iusiurandum absque verbis datum sit, aut datum a quoquam intelligi possit, nisi verbis id exprimatur. Nam & sacra scriptura diserte vult lingua iurandum esse. *Esaia 45.* Iurabit omnis lingua: & per Dei nomen iurandum esse, *Leuitici 19.* Id ergo exprimi oportet, non in mente tantum haerere, vt in iudicio vel foro efficax sit, cum de occultis non iudicet ecclesia. Et omnium gentium instituta, verbis conceptis iuratum esse ostendunt, vt nodum in scirpo querere videantur, qui hisce disputationibus tempus terunt. Et haecenus *de verbis.*

§. 27. S V M M A R I A.

- 1 Iuramentis signa & symbola adhibita sunt.
- 2 Mos Hebraeorum.
- 3 Iurandi ritus solennis.
- 4 Ratio quare erectis digitis iuretur.
- 5 Iurandi modus cum duodecim sacramentalibus quomodo peragatur.
- 6 Iuramentum tortura quadam spiritualis.

¹ S Ed & maioris firmitatis causa † signa vel symbola adhibita fuisse testes sunt, vt ii qui iuramentum impoluerunt iudices, & qui iuranti praesto fuerunt affirmare possent, se non tantum auribus, sed etiam oculis percepisse, hoc est, audiuisse & vidisse iuramentum datum esse, & vt maiori deliberatione iurant ii, quibus iusiurandum delatum est, ne sibi verba excidisse caussentur. Nam ea quae in oculos incurrunt, certiora sunt, quam quae aliis sensibus cognoscuntur. Itaque recte Philo. Oculi ipsis rebus inter sunt, & contrectant quodammodo negotia adiuuante aure, per quam illustrantur, deprehendunturque omnia; aures autem, sicut recte dixit quidam ex veteribus, minus fidei habent, quam oculi, vt quibus non cum rebus ipsis sit commercium, sed cum
verbis

verbis rerum interpretibus, non semper veritatem sectantibus. Qua de re supra. Apud Hebræos parres iurabant manu subtus femur posita, vt ex *Genesis c. 24.* colligitur, isque solennis iurisiurandi ritus fuit: Quem ita explicat Hieronymus, adiurat seruum in femore suo, hoc est, in Christo, qui de eius semine erat nasciturus. Hebræi hunc ritum idem valuisse tradunt, ac si seruus per sanctitatem diuini fœderis iurasset, quod in ea parte corporis esset circumcisio. Alii affirmant subiectionis symbolum fuisse, quod serui quando fidelitatem iurarent, hac ceremonia subiectionem testati sint. Posterioribus ²† seculis hic mos apud Hebræos inuectus est, vt iurantes teneant pentateuchum, vel librū legis, & super eo iurent, quo spectant verba illa [*vhn schbe auchs sefr thurh bsrue rhua eumd vnschbe bschm vbchinyn*:] id est, iuraturus librum legis brachiis suis tenens & stans iurat per Deī nomen proprium vel commune, & paulo post [*vain mschbiein hdyrim ala bschun hkudsch*:] id est, iudices cum adiurant, hoc est, iuramentum non deferunt, nisi lingua sancta; quod & Christiani sequuti videntur, vt iurent coram positis vel tactis sacrosanctis Euangelis *c. 1. q. 7. cap. quotiens & c. testimonium 11. q. 1.* Idque in Græcia seruatum esse ex Nicæta colligitur, qui refert classis præfectum Boætiam inuasisse, & sacris libris propositis (Græce τὰ ἱερὰ βιβλία) singulos cinctis lumbis ingressos, inspectisq; libris cum iureiurando rem suam familiarem declarare, eaque abiurata discedere coegisse, *lib. 2. de vita Manuelis Comneni.* Et Imperator Alexius Angelus Ibancum ad se accersit & in signum iurisiurandi præstiti mittit sacrosanctum Euangelium: quod adhuc plerisque locis obseruari notum est. Sed tamen frequentior ³† & solennis iurisiurandi ritus hic est, vt digitis duobus in cœlum erectis iuretur. Idque apud plerasque gentes obseruatur, quod in ore duorum aut trium consistat omne testimonium. Quamuis alii tribus digitis nimirum pollice indice & medio erectis & protentis, duobus autem annulari & minimo depressis, id fieri debere existimant, quod & mihi verisimile fit. Nam & pollicis erectio etiam apud veteres vsitata fuit, quoties iurandum esset, vt ex Marcellino *lib. 21.* & Vegetio *lib. 2.* colligitur. Nam & iuramentum militare fiebat pollicibus eleuatis, gladiis strictis & iugulis admotis. Verba hæc sunt: Iussi vnuerſi in nomen eius iurare, solenniter gladiis ceruicibus suis admotis, sub execrationibus diris, verbis iurauere conceptis, omnes pro eo casus, quo ad vitam profuderint perlaturus. Idque notauit Lazius *lib. 4. c. 7. commentariorum Reipub. Romanæ.* Atque huius ceremoniæ has reddunt rationes mysticas, quod ⁴† erectione trium digitorum, designetur pater, filius & spiritus sanctus, duobus autem depressis anima & corpus adumbretur. Manum autem protensam Deum auctorem cœli & terræ adumbrare, atque ea *χρηστική* cum qui iurat, seipsum deuouere iræ diuinæ, & hæc tibi tacite imprecari, quasi dicat si sciens fallo & peiero, me pater, filius & spiritus sanctus a Dei gratia & misericordia repellat, & meritum Christi participem esse non sinat, sitque periurium illud mihi exitium & maledictio animæ & corporis, omnisque vitæ &

M m m m 3

fortu-

·fortunarum, ita vt pater, filius & Spiritus sanctus mihi nunquam sit propiti-
 ·us, neque infinitæ & immensæ misericordiæ Dei, dolorisque & cruciatus Do-
 ·mini nostri Iesu Christi particeps sim, sed vt animæ, quæ digito annulari, &
 ·corpus quod minimo adumbratur, in iudicio extremo damnetur, & confor-
 ·tio omnium electorum & sanctorum Dei, ego veluti homo periurus, impu-
 ·rus, & execrabilis exterminer, conspectu & intuitu iucundissimo Domini no-
 ·stri Iesu Christi priuer, &c. Et hunc iurisiurandi solennem ritum, qui digitorū
 porrectione fit, si quis recentem existimat, is longe fallitur. Nam & Græcorum
 iuramenta χειροτομία, id est, manus extensione confirmabantur. Ita Iason pro-
 ·fecturus in Cholchida, aureum vellus allaturus, socios omnes iureiurando ad-
 ·egit.

·Deserat vt nullus communes ante labores,
 ·In patriam rediens donec sit quisque receptus.
 ·Laserit ac iurisiurandi fœdera quisquis
 ·Numina contemnens superum, testentur in illum
 ·Vlrix Iustitia, & pœnas, quæ præbet Erynnis.
 ·Hæc ergo tunc omnes, periuria namque timebant,
 ·Adspirant nutu, manibus quoque sic fore signant.

·Et Lucanus lib. 1. Quocunq; ad bella vocaret,
 ·Promisere manus. χειρὼν ἐπαφὴ Græce.

Quid quod & suffragia apud Græcos manus porrectione siue χειροτομία fie-
 ·bant, quæ de re eleganter Sigonius lib. 2. fol. 169. & fol. 604. & fol. 6. de Repub. Athe-
 ·niensium. Quæ latius persecuti sumus, vt ostenderemus, iurandi ritum, & cere-
 ·monias veterum Græcorum nihil pene differre ab iis quæ hodie in iudiciis
 frequentantur. Nam & præit iudex, vel alius eius nomine verba concepta quæ
 iurans sigillatim subsequitur & pronunciat, idque stans, deinde accedit ma-
 ·nus dextra & digitorum porrectio, si quidem vir sit, qui iusiurandum dat, sin
 mulier vsu receptum est, vt si ei iurandum sit, manum vberi seu mammæ sini-
 ·stræ admouet, & ita præeuntem verba sequatur. Mulieres autem pro se & non
 per procuratorem iurasse ostendunt veterum exempla. Itaque ille apud Plau-
 ·tum in Amphitruone. Mulier es, audacter iuras. Et exemplum supra ex Aristo-
 ·phane allatum. Et apud Plautum Alcumena iurat his verbis: Per superum Re-
 ·gem iuro, vt mihi extra te vnum mortalis nemo corpus corpore contigit, quo
 me impudicam faceret. Et apud Græcos viri per Deos, mulieres per Deas iu-
 ·rabant. Alexander lib. 5. cap. 10. Idque in Camera Imperiali vsu receptum esse ex
 sententiis Cameralibus constant.

·Sed & in Ducatu.† Scleruaicensi quoties iuramētum cum duodecim sacra-
 ·mentalibus dandum est, (nam id nondum ibi in desuetudinem abiit) id fieri
 solet gladio stricto terræ infixio, & digitis tribus, pollice, indice & medio ca-
 ·pulo vel manubrio impositis. Quod & ipsum ab institutis Græcorum alienum
 ·non est. Nam & apud Homerum Agamemnon gladio stricto, passis manibus,
 Iouem

Iouem precatur, vt si a se Briseis integra non sit, dii malis illum afficiant, quæ periuri promerentur, & paulo post verri iugulum præcidit & cadauer in mare etiam piscibus proiecit. Homerus *Iliad.* 19. Et milites, vt supra ostendimus gladiis strictis humeris admotis iurabant. Ita & Romani in iuramentis præstandis solennia quædam adhibebant, & signa præter verba, vt in iuramento quod fiebat per Iouem lapidem. Nam iurans lapidem tenens manu hæc verba pronunciabat. Si sciens fallo, tum me Diespiter salua vrbe arceque bonis eiiciat vt ego hunc lapidem, Festus *libro decimo*, & lapidem statim proiiciebat in humum. Polybius *lib. 3. histor. Gell. lib. 1. cap. 21.* Iouem, inquit, lapidem, quod iusiurandum est sanctissimum habitum, paratus sum ego iurare. Marcus Tullius *epist. famil. lib. 7. epist. 12. ad Trebatium*, & *lib. 7. epist. 1. ad Marcum.* Plutarchus in *Sylla* Lucius Cinna in capitolium ascendit, lapidemque manu tenens iurauit, execratus deinde in caput suum, nisi beneuolentiâ erga Syllam conseruaret, sic vrbe excideret, quemadmodum manu eius lapis, multis etiam testibus lapidem in terrâ proiecit. Cuius etiam iuramenti fit mentio apud Liuium *libro 1. ab vrbe condita*, & *libro 21.* Augustinus in *capitulo, ecce dico 22. quest. 5.* Ecce dico charitati vestræ, & qui super lapidem iurat periurus est. Qua de re Cælius Rhodiginus *libro decimo capit. 5.* Apud Syracusanos tactis cereis ignitis iurabant. Apud Pœnos aram & sacra tangentes, agnum læua manu dextra silicem retinens, si falleret Iouem cæterosque precatur Deos, ita se mactarent, quemadmodum ipse agnam mactasset, & secundum precationem caput pecudis saxo illisit. Liuius *lib. 21.* qui mos sacrificia Hebræorum redolet, quorum soboles Pœni fuerunt. Qua de re plura congeffit Alexand. *lib. 5. cap. 10.* Athletæ apud Græcos super exacti suis testibus iurabant verbis conceptis, nihil se fraudis facturos, quo minus Olympici ludi recte fiant Pausanias *lib. 5.* Item qui de viris, vel pullis equorum pronuntiaturi erant, iurabant, ob rem iudicandam se nullam pecuniam accepturos. Eratque in curia Iouis signum specie maxime formidanda hominibus perfidiosus, Horcius ei nomen, id est, iurisiurandi vindex vtraque manu fulmen tenens. Ante Iouis Horcii pedes ænea tabula fuit, in qua elegi incisi sunt, ad peierantium terrorem cõpositi. Victima etiam vesci fas non erat, super qua iusiurandum conceptum fuisset. Quæ huc congerere nostri non est instituti. Nobis sufficit demonstrasse, quod initio proposueramus, iuramenta non tantum verbis, sed & factis vel signis incurrentibus in oculos, semper data & præstita fuisse, idque in Rebuspub. bene constitutis obseruatum esse, quo maiori reuerentia & metu ad illud homines accederent.

Interim tamen & hoc obiter notandum non temere neque facile iuramentum deferendum esse. Nam etiam ethnici verbo Dei destituti, a iuramentis præstandis abhorruerunt, *l. quæ sub conditio. in principio de conditio. institut.* Cum nonnulli hominum, inquit, faciles sint ad iurandum, contemptu religionis, alii perquam timidi, metum diuini numinis vsque ad superstitionem, quanto magis Christianos hac in re circumspectos esse oportet.

ne

ne leues sint in iuramentis dandis vel imponendis, sed quando caussę necessariz iuramentum exigunt. Est enim magna leuitas vel facile deferre iusiurandum vel facile iurare, *cap. etsi Christus §. final. de iureiurand.* Itaque audiendus nō est, neque ferendus, qui iuramentum exigit, quod iuratum non releuat, hoc est, ad rem nihil facit, neque causam de qua agitur definit, cum necessarium debeat esse iuramentum, *dicto cap. etsi Christus, & ibi Dd.* Quando autem iuramentum fit in causa necessaria, reuera cultus Dei est. Deinde † cum iuramentum sit tortura quædam spiritualis (nam vt propter torturam adhibitam quis præsumitur dicere veritatem, ita & propter iuramentum, Socinus *confi. 200. incipiente in causa Domini Iohannis in 2. colum.*) Ideoque neque illud temere imponendum esse videtur, præsertim ei, quem constet peierare velle, vt homini improbo & profligatis moribus. Nam recte Apollodorus: qui iuramentum a viro malo postulat, insanus est. Et Sophocles apud Stobæum. Nullum iuramentum graue est furi & impostori. Nam verisimile est eos peieraturos, vt quibus religio lusus sit. Itaque recte Augustinus: Ille qui hominem prouocat ad iurationem, & scit eum falsum iuraturum, vincit homicidam, & c. 22. q. 5. c. ille.

§. 28. S V M M A R I A.

- 1 Actio sponsalium nomine qua detur.
 - 2 Forma libelli.
 - 3 Actio ex sponsu.
 - 4 Formula libelli.
 - 5 Forma libelli alia.
- 1 **V**ltima superest quæstio de † actione spōsalium nomine instituenda, qua de re initio *cap. 12.* dictum est. Nam aduersus *νύειος*, hoc est, patrem vel aliū datur actio, vt eam det, quam despondit, & aduersus sponsum qui ducere nō vult. Idque etiam hodie seruari oportere minime obscurum est. Atque in ea re
- 2 † libellus ita formari potest.
- Sempronius aduersus Titium queritur & dicit, Titium patrem Virginiz abhinc biennium filiam suam ei in matrimonium promississe, verbis ad eam rem aptis, & matrimonii promissionem continentibus, veluti despondeo vel do tibi filiam meam in vxorem, & in eam rem consentiente & promissionem acceptante Sempronio, idque de filię consensu, quę expressis verbis significauit, se Sempronium maritum velle, & in eius rei signum annulum a Sempronio sibi traditum accepit. Etli autem sæpe patrem admonuit Sempronius de filia, quam despondit danda, tamen eo huc vsque rem perducere non potuit patre diem ex die ducente & procrastinante, magno cum Sempronii incommodo & damno, qui nuptias illas hætenus differre coactus fuit, itaque petit Sempronius, Domine Iudex, vt causam quare hætenus data non sit examinare velis, & re perpensa per sententiam definire, sponsalia vera seu matrimonium inter Sempronium & Virginiam promissum esse, & Titium ad eius consum-
- matio-

mationem & filiam tradendam compellendum esse, omni meliori via & forma, qua id fieri possit. Idque cum refusione expensarum, litis, &c.

Itidem ex sponso ꝛ agendum, si sponsus sponfam ducere dolit, atque aduersus eum actio a patre vel *uxor* instituenda, libellus ꝛ ita formari potest. 3 4

Biennium est Domine Iudex, ex quo ego filiam meam Sempronio eam petenti in matrimonium despondi, verbis consuetis & coniugii promissionem continentibus, nimirum, ego tibi filiam meam despondeo, & do in matrimonium, eam promissionem acceptate Titio & se eam ducere & accipere velle respondente, arrham insuper filiae meae in symbolum sponsalium, & matrimonii promissi dante. Et si autem monitus, vt matrimonium verbis iurum re ipsa & nuptiis consummare velit, id tamen haecenus facere recusauit, & ita vitam instituit odio aduersus filiam meam concepto, vt certo non sciam, illam ducere velit an nolit, idque contra conscientiam, & salutis suae dispendio. Quae de causa ego adductus, illum in ius vocare & conuenire cogor, vt nuptias primo quoque tempore & matrimonium consummare velit. Itaque causa cognita a te, Domine Iudex, sententia lata pronuntiare peto, sponsalia contracta, & matrimonium filiae meae promissum esse, Semproniumque filiae meae sponsum, eam in uxorem accipere, & matrimonium consummare debere, & ad eam rem compellendum esse remediis iuris & omni meliori via, & in litium expensas condemnandum, &c.

Quod si vidua sit, hoc est, sui iuris mulier, quae per se & suis verbis matrimonium promittit, & nubere non vult, ita ꝛ libellus formandus erit. 5

Domine Iudex annus elapsus est, ex quo Titia vidua, vel Virginia viginti quinque annos nata, fidem dedit, & matrimonium promittit his verbis, se nulli nisi mihi nubere velle, & in eius rei testimonium & symbolum annulum, cui adamas inclusus est a me sibi traditum arrhae nomine accepit. Quamuis autem haec ita gesta sint, tamen Titia vidua matrimonium promissum consummare & mihi nubere recusat, contra conscientiam, & animae suae periculo. Itaque abs te peto, vt causa examinata sententiam ferre, & pronunciare velis, sponsalia seu matrimonium inter me & Titiam initum & promissum esse, & Titiam sponfam meam vt mihi nubat, matrimoniumque consummet, adiudicare velis, remediis iuris competentibus, &c.

Similis pene formula exstat apud Panormitanum in processu iudiciario, atque haec actiones omnes ex sponso dicuntur, vt Gellius notauit. Et si autem sponsus vel sponsio appellatur (nam vtrumque idem valet l. 6. de verbo. significat.) non solum, quod per sponsi interrogationem fit, sed omnis stipulatio promissioque, tamen actionem ex sponso peculiarem & propriam fuisse, in causis nuptiarum existimo. Idque Gellius innuere videtur, & Varro his verbis: Ita quisque dicit in Tragedia, meministi me te despondere gnatam tuam, quod siue sponte sua dixit agi non potest ex sponso. Item: Non enim si nolebat dabit, sed dabat quod sponso erat alligatus. Idque colligitur ex l. sciendum 19. § di-

Nnnn Etum.

Sum. Eum qui promisit, vel spondit ex stipulatu conueniri posse, vel redhibitoria. Ergo non ex sponso, etiam si sponsionem fecit vel promisit. Deinde cum reliqui contractus peculiares actiones habeant, verisimile est, & huic contractui latissime patenti, actionem peculiarem attributam fuisse. Atque illa actio retinenda est & in forum reuocanda. Nam & hodie rectius instituitur a sponso vel sponsa vel *νεύσις* quam rei vindicatio. Nam & causæ de nuptiis peculiare quid habent, & a reliquis diuersum, & latissime patent. Ideoque & nomen peculiare, ut diximus, & actionem ab aliis diuersam recte ei tribuimus. Quod veteres fecisse videntur, quos nos tanquam bonos auctores recte sequimur, & cum illis errare malimus, quam cum interpretibus, qui multis post seculis, in ipsis ruinis & parietinis Latinæ linguæ & bonarum artium nati sunt, sentire. Nobiscum sentit Speculator qui actiones illas vulgares non recte causis nuptiarum conuenire scribit, ideoque illis anxie inhærendum non esse. Iure ciuili medio agitur saltem ad arrham simplicem cōditione ob causam l. i. *Cod. de condict. ob causam*. Ad arrham duplicatam cōditione ex leg. finali *Cod. de sponsalibus*. Rectius ut dixi actione ex sponso hodie etiam agi existimo, aduersus eum, qui sponsalia contraxit, & matrimonium promisit, ut præstitam fidem obseruet, & si nolit, ut remediis illis, quæ iure ciuili & canonico prodita sunt, quæque nos capite 12. enumerauimus, compellatur. Quæ siue quis actionem ex sponso, sine cōditione ex decretalibus, quæ ea de re lata sunt nominare volet, per me licebit.

§. 29. S V M M A R I A.

- 1 Iudex in causis nuptiarum quis sit competens & olim fuerit?
- 2 Qui fuerint iudices apud Hebræos.
- 3 Duo iudiciorum genera apud Hebræos.
- 4 Suffretes vox vnde deducta.
- 5 Auctoris opinio qui olim fuerint iudices in causis nuptiarum.
- 6 Apud Lacedæmonios Ephori de nuptiis iudicabant.
- 7 Apud Romanos Pontifex Maximus causas nuptiarum tractabat.
- 8 Pontifices quid statuerint hac in re.
- 9 Auctoris opinio.
- 10 Quis sententiam exequi debeat?

¹ Nunc videndum † quis in causis nuptiarum iudex sit competens & olim fuerit? Et apud Hebræos, ut antiquissima quæque consueuemur, iudices
² † peculiares qui de nuptiis cognoscerent, nulli fuerunt. Imo qui de causis grauioribus pronunciabant, & capitalia iudicia exercebant, etiam de nuptiis, & de controuersis, quæ inde existunt, ius dixisse verisimile est. Quod ut recte
³ intelligatur, sciendum est, apud † Hebræos duo fuisse iudiciorum genera, ut apud Romanos, ciuile scilicet & capitale; ciuile vocant [*dini mmunuth* :] iudicium

Iudicium mammonis, hoc est, de litibus quæ ad rem pecuniariam, bona, & possessiones pertinent, & quidem tres fuisse iudices, qui de causis pecuniariis ius dicerent. Constans est opinio iudicium capitale [*dini nffschuth* :] id est, animarum, quod de homicidiis aliisque criminibus & maleficiis instituebatur, cui præerant iudices viginti tres, qui de personis, & causis capitalibus maioribus cognoscebant. Idque synedrium paruum appellant Hebræi [*snhdri ktnh* :] in singulis autem ciuitatibus Israel iudices tam ciuiles quam capitales constituti fuerunt, qui iudicia exercerent, quæ *κρίσεις* dicebantur Hebraice [*mschpt*] a voce Saphat, id est, iudicauit. Vnde & vox † suffetes, hoc est, iudices deducta est 4 qua voce Carthaginenses vsi sunt teste Liuius. Ita & Hierusalem municipale suum iudicium habuit quod tamen synedrio magno submittebatur, vt & alia ciuitatum & regionum synedria, vel conuentus. Sed & viginti tres viri capitales res omnes publicas administrabant in singulis tribubus. *Paralypom. 2. cap. 29.* Erant autem sacerdotes, Leuitæ & alii seniores, qui ex corpore senatorum eligebantur. Tertium erat synedrium magnum, vel domus iudicii septuaginta vel septuaginta vnus, ad quos causæ & res difficiles & grauioris negotii vel etiam minorum iudicum appellationes deferrebantur. Et quidem primo, quæ ad statum incolumitatem & dignitatem Reipub. pertinebant, vt si de tribu, vel de summo sacerdote, vel de pseudopropheta iudicandum esset. Item an arma sumenda ciuitates ædificandæ. Deinde etiam aliæ causæ difficiliores tam ciuiles quam capitales, quæ ab aliis iudicibus definiri non poterant, vel quod sententiis variarent, vel quod causæ perplexæ essent, & iudicatu difficiles, vel propter rei magnitudinem. Nam & de causis capitalibus vt plurimū cognoscebant. Idque ex præscripto Moysis, *Deuteronom. 17.* Si causa aliqua insolita & difficilior, quam vt ea explicari possit in iudicio suborta fuerit, inter sanguinem & sanguinem, inter litem & litem, inter plagam & plagam, in actionibus iudicialibus in portis tuis, surge & ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus, veniesque ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui in diebus illis fuerit, & inquire, illique iudicabunt tibi, quod æquum & iustum est.

Quam legem ita explicat Iosephus. Si iudices nesciunt de rebus ad se delatis pronunciare, integram causam in urbem sanctam referant, & congregati pontifex, propheta & senatus, quod visum fuerit pronuncient. Hebræi vero in tractatu [*mitzvoth eseh* :] hoc est, præceptorum affirmatiuorum, vocem locum interpretantur his verbis, id est, [*eischer scham sanhedrin gedolh*] vbi est synedrium magnum. Verba item *inter sanguinem & sanguinem inter litem & litem* explicant [*bin bdini immunuth vbin dini nffschuth* :] Id est, inter lites mammonis, vel lites pecuniarias, & causas capitales. Et de hoc iudicio etiam accipienda sunt verba 2. *Paralypomen.* *Omnem causam quæ venerit ad vos fratrum vestrorum, qui habitant in vrbibus suis, inter cognationem & cognationem, vbi questio est de lege, de ceremoniis, de iustificationibus, ostendite eis, vt non peccent in Dominum, &c.* Iudices autem hos 71. in Gazith, hoc est, in Consistorio vel camera dolata &

polita sedisse, tradunt Hebræi, & ea de causa etiam consistorium Gazith nominant. De numero autem controuertunt, nam alii 70. alii 71. fuisse tradunt; sed res eodem recidit. Nam iudices fuerunt 70. quibus si præsidem vel sacerdotem summum adieceris, conueniet numerus. Synedrium autem illud ex capitibus patrum populi constabat, hoc est, ex Rege, summo Pontifice & principibus sacerdotum Leuitis & scribis, legum Doctoribus, & aliis populi senioribus, hoc est, hominibus primariis, qui cæteris ætate & prudētia in toto Israele præstarent, qui a tempore matutino vsque ad uesperam sederunt litibus dirimendis, & quæ ad statum Reipub. pertinerent constituendis occupati, tanta cōtinentia, ut eo die quo capitis aliquem damnassent, cibum nullum attingerent, neque gustarent. His ita prælibatis, ad institutum redeamus, & qui causarum nuptialium iudices fuerint explicemus.

5 Et † ut breuiter meam hac de re sententiā aperiam, videtur mihi iuginti tres viri capitales de nuptiis in singulis ciuitatibus ius dixisse. Idque ex *Deut. cap. 21.* colligitur, ubi Moyses præcipit eum qui fratris defuncti uxorem ducere recusaret, apud Senatum urbis conueniendum; item si quis obiiceret uxori, quod eā virginem non reperisset, eam rem a Senioribus ciuitatis examinandam esse, apud quos parentes signa virginitatis deponere debeant. Ita & Booz Seniores ciuitatis Bethlehæmæ accedit, & coram illis sponsalia clam inita publicat, & possessiones accipit, nisi quis exemplum illud malit referre ad redemptionem bonorum factam a Boozo. Nam ut Hebræi tradunt, de rebus uenalibus, & agrorum redimendorum precio decem iudicare solebant. In quorum etiam numero computatur sacerdos. Sed si causa aliqua vel controuersia de nuptiis suboriretur difficilior, quā ut de ea iudices in ciuitatibus iudicare possent, eam etiam ad synedrium magnum delatam esse existimo, ut si vir uxorem adulterii insimularet, post nuptias, & contra eam agere uellet. Idque non obscure innuit Philo libro πρὸ τῶν ἐν εἰδεί τοῦ μωϋ. Die dicta, inquit, coram iudicibus comparueris, suspicionem tuam detege. Nam & 71. iudices de causis nuptiarum pronunciasse testis est Iosephus *li. 11. c. 7* qui refert, Ierosolymorum Seniores, hoc est, synedrium magnum septuaginta unius, sententiam tulisse, & præcepisse Manassi fratri summi sacerdotis Iaddi, ut repudiaret, & a se segregaret coniugem alienigenam filiam Sanballathi Cutthæi vel Samaritani (erat autem Sanballathius a Dario Satriapa vel præfectus gentis Samaritanæ institutus) vel ut ab altari arceretur. Idq; decretum seniorum Iaddi Pontifex aduersus fratrem exequutus est, licet grauate. Deinde uerba *omnem causam fratrum uestrorum* supra recitata, arguunt etiam controuersias de nuptiis in concilio Gazith diiudicatas fuisse. Idem ostendunt uerba *Ezech. c. 4.* sacerdotes populum meum docebunt, quid intersit inter sanctum & profanum, & inter impurum & purum iudicabunt eis Et circa iudicium sanguinis ipsi insistent, ut diiudicent, & iustificationes meas iustificabunt, & iudicia mea iudicabunt, &c. Iosephus *2. ad Apionem*. Sacerdotes inspectores omnium iudices controuersiarum, punitores damna-

damnatorum constituti sunt a Mose. Et hæcenus de Iudiciis Hebræorum, de quibus copiose in iurisprudencia Hebræorum differitur.

Apud Lacedæmonios Ephori de nuptiis iudicabant, vt ex Æliano, Plutarcho & Herodoto colligitur, itemque Pausania *li. 3.* qui refert Ephoros iussisse, vt Anaxandrides vxorem sterilem dimitteret, & aliam duceret, quibus tamen ille eatenus paruit, vt alia retēta, aliam cooparet. Ita & Ephori eos qui Lyfandri mortui filias sibi desponsas ducere recusarent, multa adfecerunt. Plutarchus, Ælianus, qua de re supra *c. 12.* Plato etiam *li. 11. de legibus* connubiorū procuratores constituit qui de causis ad nuptias pertinentibus ius dicerent.

Apud Romanos † Pontifex maximus causas nuptiarum tractabat, & diu-
dicabat, vtrum coniugia legitima essent an illegitima, item an vxorē repudia-
re liceret. Idq; ex Taciti verbis colligitur de Augusto deliberante, an Liuiam
vxorem Neronis ducere posset grauidam. Nec domesticis, inquit, abstineba-
tur, abducta Neroni vxor, & consulti per ludibrium Pontifices, an cōcepto,
nec dum edito partu, rite nuberet. Quamuis & censores etiam eos notarēt &
multarent, qui non recte matrimonium iniissent. Augustus Censor Equiti
obiecit, quod ad contrahendum matrimonium legibus nō paruisset. Ille vxo-
rem sibi & tres liberos esse dixit, & adiecit, post hac Cæsar, cū de honestis ho-
minibus inquiris, honestis mandato. Macrobius *lib. 2. Saturnal cap. 4.* Et Aulus
Gellius narrat a censore multatum fuisse quendam, quod interrogatus, & tu
habes vxorem ex animi tui sententia? respōderit ioco, equidem habeo, sed nō
ex animi tui sententia.

In Ecclesia Græca de iure connubiorum, & quæ inde existunt controuersi-
is pronunciarunt Patriarcha, Pontifex, sacerdotes & Senatus vel patres con-
scripti. Idque haud obscure innuit Nicætas Acominates, qui scribit Androni-
cum Imperatorem, cum filiam suam Irenem ex Theodora consobrina susce-
ptam, Alexio Manueli filio ex eadem Theodora, hoc est, vterinū vterinæ de-
spondere veller, ad sacrum concilium rem detulisse. Ei autem præfuisse Patri-
archam, Pontifices, sacerdotes & patres conscriptos, & vt Nicætas loquitur,
*ἐκ τῶν ἀρχιερέων, καὶ τῶν ἐν τῷ ῥόθῳ τῷ σήματι καὶ πνεύματι τοῦ πνεύματος τῶν τῆς γυμνασίης
βουλῆς.* Patriarcham etiam Theodosiam, quod nuptias illas improbarat, Patri-
archatu cessisse, & in insulam Terebintum vbi & diuerforium & sepulchrum
sibi construxerat, sese contulisse. Pontifices † Romani posteriores hæc causa-
rū cognitionem solis Episcopis committendam statuerunt. Suntque ea de re
Canones in lure Canonico expressi, in *c. multorum 35. q. 6.* & in *c. auditis, de præ-*
scriptionibus c. accedentibus, de excess. prelato. Didacus 2. *part. c. 8. §. 11.* Ea fortassis
ratione moti, quod matrimonium sit sacramentum, ideoque ad sacerdotes e-
ius tantum cognitio pertineat. Deinde quod hic non de re pecuniaria & re le-
uis momēti, sed de societate indissolubili & perpetua agatur, de qua innume-
rabiles existunt controuersia, quæ sine diuinarum & humanarum rerum co-
gnitione atque peritia explicari nō possunt. Cuius rei difficultas vel ex eo per-

N n n. 3 spicitur

Spicitur quod Theologi & Iureconsulti in vna & eadem quaestione explicanda sibi non consent, dum hic ait ille negat, tertius deliberandum censet. Vt autē prædicanda est pontificum cura, qui viros eruditos his de causis pronunciare voluerunt, ita reprehendenda arrogātia, quod solos ecclesiasticos aliis exclusis de nuptiis cognoscere voluerunt. Nam & † Theologos & Iureconsultos ad harum causarum diiudicationem adhibendos esse statuo. Idq; exemplo Hebræorum & Græcorum, quos & multæ ecclesiæ Christianæ nostra ætate sequuntur. Et ita Lutherus sentire videtur. Cuius hæc sunt verba. Wenn wir beginnen Richter in Ehesachen zu werden/so hat vns das Kampracht bey einem Ermel ergrieffen/vnnd wirdt vns foreweissen/ daß wir müssen vber die Straffe richten: Solle wir vber die Strafferichten / so müssen wir auch vber Leib vnnd Gut richten/da seyn wir denn vnder dem Radt / vnnd ersoffen im Wasser. Desß Weltslichen Handels.

Interim tamen fatentur Canonistæ, Laicos iudicare posse, etiam in causis nuptiarum, si controuersia in facto non in iure consistat. Didacus *d. loco.* vel vt Panormitanus, quando non contenditur de substantia vinculi matrimonialis *c. non est, de sponsalibus.*

10 Quæritur, quis † sententiam a iudice Ecclesiastico latam exequi debeat? Et quidem pater, qui filiam dare promisit, per censurā ecclesiasticam cogi potest, vt fidem seruet. Ita & sponsus & sponsa cogi possunt vt nubant, *cap. ad illud, de sponsalib.* Item potest executio peti a iudice seculari ad compellendū sponsum sponsamue, qui matrimonium implere recusat, nisi iusta causa subesset, cur cogendi non sint. Qua de re supra *c. 12.* ita & vxor peti potest exhiberi apud secularem iudicem.

De contumacia a Rege Friderico ita cautum est, vt si reus in ius vocatus nō veniat, in sumptus & expēsas factas actori damnetur, sin actor contumax non compareat, reus ab instātia absoluator, quo ad denuo vocetur. Interim tamen actor reo sumptus factos soluere tenetur. Quod si quis alteri dicam scripserit temere, nullam habens vel probabilem litis causam, a magistratu puniendus est, & parti in expensas damnandus.

Finis partis primæ.

TRA-

TRACTATUS DE IVRE CONNVBIORVM

Pars Secunda

DE MATRIMONIIS.

Ad Lectorem.

Matrimonium ipsum quod attinet, lector, cum circa id tot dubia quot circa sponsalia incidere non soleant, ego in hac secunda parte prolixus esse nolui, sed potius breuitati studere, & ad ea, quæ ab aliis tractata noueram sufficienter, potius remittere lectorem volui, quam actum agere, & ex aliis huc transcribere, præsertim cum in prima parte pleraque attigerim.

DE

DE MATRIMONIIS.

P R Æ F A T I O.

AD sponsalia qua pertinerent, satis abundanter vt arbitror, supra demonstratum est: nunc de nuptiis qua sponsalia sequuntur dicendum videtur. Qua in questione methodi viam secuti, primum ostendemus, vnde dictæ sint nuptiæ connubium, matrimonium, coniugium, secundo quid sint, tertio quod earum genera, quarto quæ causa efficiens nuptiarum, quinto quibus in rebus differant nuptiæ a sponsalibus, in quibus cōueniant, sexto inter quas personas nuptiæ contrahi possint, septimo quomodo contrahantur, octauo quis sit finis & effectus nuptiarum, nono de actionibus ratione matrimonii competentibus, & processu in causis matrimonialibus obseruando, decimo de probationibus matrimonii, vndecimo quomodo matrimonium dissoluatur & quibus modis.

C A P V T I.

§. 1. Vnde dictæ sint nuptiæ connubium, matrimonium, coniugium.

§. 2. Nuptiarum vox quam varie accipiat.

§. I. S V M M A R I A.

1 Nuptiarum Etymologia Varronis refertur & explicatur.

2 Nuptiarum Etymologia Varronis reicitur.

3 Nuptiarum vera Etymologia ex Hebræo fonte petita.

4 Caesaris Etymologia vera.

5 Roma Etymologia vera.

6 Variarum dictionum Etymologia ex Hebræo fonte petita.

7 Matrimonium vnde.

8 Coniugium vnde.

9 Consortium quare dicatur.

1 **C**onnubium seu † nuptias ab obnubendo dictas Varro existimat. Obnubere idem est quod tegere seu velare. Hinc illa verba soleunia. Caput obnubito, infelici arbore suspendito, quæ apud Ciceronem pro Rabirio exstant. Item apud Silium de Decio quem captum vinciri iussit Annibal.

Nec

Nec plura effari concessum, obnubitur atra

Veste caput, trahiturq, feroxq, ante ora suorum.

Causam hanc adfert Varro quod puellæ pudoris gratia sese obnuberent & velarent, vt testatur Ambrosius in *lib. de Patriarchis*, cuius verba in ius canonicum relata sunt 30. dist. 5. cap. nec illud, exemplo Rebecca, cui venienti cum occurrisset Isaac descendit, & caput suum obnubere cœpit, dicens verecundiam in nuptiis præire debere, c. *femina* 30. q. 5. vel vt alii existimant, quod mulier nupta velato capite incedere debeat, & virgo in capillos. c. 33. q. 5. c. *hec imago & cap. mulier*. Sed hæc etymologia † Varronis non minus inepta est, quam altera illa quam de arrhabone idem tradidit. Arrhabo, inquit, sic dicta, vt reliquum reddatur. Ideoque mihi improbat. Nec enim verisimile est ab hisce ceremoniis, videlicet sponsæ vestibus, rei tam late patenti nomen inditum esse. Rectius ergo ex Hebræo fonte † vnde pleraque etiam latina nomina defluxere, etymologiæ ratio petenda est, nimirum à voce [- — -] quod germinare, seminare, procreare & fructificare notat. Vnde vox [- — -] quæ extat *Esaiâ* 27. Et implebunt superficiem orbis [- — -] id est, germine, hoc est, liberis seu semine, vt Hieronymus & Paraphrastes Chaldaus interpretantur. Quæ interpretatio cum præcipuum matrimonii finem spectet nempe liberorum procreationem concinnior & rei de qua agitur accommodatior. Nomina enim verbaque non posita fortuito sed quadam vi & ratione nature facta esse P. Nigidius in *suis commentariis* docuit, teste Gellio *lib. 10. c. 4.* Connubii ergo seu nuptiarum vox nihil aliud denotat quam coniunctionem procreationis causâ initam. Neque hæc à nobis tradita etymologia noua aut insulsa videri debet, cum plurimæ extent voces maximarum rerum significationes, quæ fato quodam ex Hebræo fonte deducta videntur. Quarum paucissimas enumerare hoc loco non erit absurdum. Ita dictio Cæsar Hebræa est & Imperatorem significat non ab [—] vt quidam existimant, deducta, sed à [- - -] & [- - - -] quod idem valet quod imperare, exercitum ducere. Eaque vox adhuc apud Ruthenos integra extat. Nam Cæzar apud eos idem valet quod Cæsar. Ex eodem fonte descendit vox Roma quæ idem valet quod domina excelsa, eleuata super omnes, quales fuit 5 Roma, iuxta versum

Romanos rerum dominos gentemq, togatam.

Ita & vox Salus seu Saluator vere Hebræa est à voce [- — -] deducta. Vnde & dictio Silo, de qua inter se digladiantur Theologi, descendit, idem valet quod Salus, Saluator, (nam Latini literas [-] & [-] solent in S conuertere, vt Iesua, Iesus, Silore, Salus, vide Eliam in *Thisbite*, seu Iesus. Atque hic maxime mirandum, hanc dictionem Salus & Saluatoris in omnium pene gentium linguis extare. Nam & Græci eius loco ζωὴ vocem vsurpant, elisa litera λ, & apud Gallos & Anglos Sanieus & Saniour, vnde sunt apud Germanos Saltch vñnd Saltchmacher. Achates idem quod frater [ah] ein Brüdermann / iuxta versum *Aeneid. 1.*

Oooo

Fido

—Fido comitatus Achate.

Item *ὁμνυμι* apud Græcos ab [*amen*] verum dixit, deducitur. Nam qui iurat dicit veritatem. Aliaq; id genus innumera recenseri possent, quæ quia huius loci non sunt, alijs exquirenda committimus. Nobis satis sit hic ostendisse, non absurde facere eos, qui in exquirendis etymologijs Hebræorum fontem reliquis anteponunt, eosque cæteris veriora tradere. Cæteras vocis nuptiarum etymologias partim fictas partim insulas & ridiculas admodum, hic recensere supersedeo, cum & apud alios qui de nuptiis scripserunt, plene satis videri possint, & paginas inutilibus magis quam necessariis denigrare, nostri non sit instituti.

- 7 Matrimonium à matris ꝑ nomine non adeptum iam, sed cum spe & omine mox adipiscendi inquit Gellius, *lib. 18. c. 6.* Alii quasi matris onus dictum existimant, quod mater plus oneris sustineat in matrimonio quam pater, ut quæ liberos parere & educare cogatur. Nam ut canonum verbis utar, mater antepartum est onerosa, in partu dolorosa & post partum laboriosa, *c. ex tuis, de conuersa. infidel.* Vnde illud Vergilii.

Matri longa decem tulerint fastidia menses.

Item.

Nascitur ad partum mulier prolemq; futuram.

Et apud Euripidem Medea se ter ad clypeum stare malle dicit, quam semel parere. Itaq; matrimonium à matre dicitur potius certissima proles auctore, ut patrimonium possessionem omnium bonorum appellamus, etiam quæ à matre proueniunt, quod viri est ea parere, quærere & quæsitâ conseruare. Vacconius quasi matrem omnium dictum existimat. Galli autem contra à mariti nomine matrimonium appellant *Mariage*, vnde *Mariet* maritum fieri.

- 8 Coniugium ꝑ à coniungendo dicitur, quod coniungantur, & in vnum corpus coalescant coniuges, & animis & corpore.
- 9 Consortium ꝑ quod vir & mulier eiusdem sint sortis seu conditionis. Quo spectat illud Terentii. Ibo rus, ubi ego te & tu me feres.

§. 2. S V M M A R I V M.

Nuptiarum vox varie accipitur.

Nuptiarum autem vox varie accipitur. Primum pro matrimonio, concubitu, consortio, & hac significatione matrimonium & nuptiæ nihil differunt, ut ex Cicerone pro *Cluentio* colligitur. Nuptiæ diutinae non fuerunt, erant enim non matrimonii dignitate, sed sceleris societate coniunctæ. Idque cum etymologia quam supra tradidimus prorsus conuenit. Secundo nuptiæ pro sponsalibus accipiuntur verbis in præsens tempus conceptis non secuto concubitu. Et id quidem canonistarum commentum est. Apud veteres sane nunquam ea significatione matrimonii aut nuptiarum vox legitur. Tertio accipitur pro cœuiuium nuptiali seu solennitate, quæ celebratur primo matrimonii initi die. Quæ apud omnes gentes usitata fuit. Ita Tobias primo desponsit filiam. 2. syngrapham scribit. 3. epulum

3. epulum parat nuptiale. 4. eos cubitum deducit. cap. 7. sed postea etiam nuptiæ dies septem celebratæ sunt. cap. 8. Ita apud Statium nuptiæ filiorum Adraſti dies quatuordecim extractæ fuerunt. fol. 183.

CAPVT II.

§. I. Definitio nuptiarum siue matrimonii.

S Y M M A R I A.

- 1 Nuptiæ quid sint?
- 2 Coniunctio, quid?
- 3 Matrimonium ad tempus non potest contrahi.
- 4 Matrimonium in quibus à reliquis contractibus differat.
- 5 Matrimonium Dei fœdus.
- 6 Matrimonium à concubinato differt.
- 7 Vxor quare adiutorium dicatur.

Nunc quid sit matrimonium seu nuptiæ ostendemus. Nā omnis quæ cum ratione suscipitur tractatio, à definitione proficisci debet, teste Cicer. in offic. Nuptias † definit Modestinus coniunctionem maris & fœminæ, omnis vitæ, diuini & humani iuris cōmunicationem. Sed Iustinianus paullo aliter, vt sint viri & mulieris coniunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem continens. Coniunctionis † vox generaliter posita est, & causam efficiētem matrimonii continet & intelligenda primum de animorum coniunctione: Nam vt ea nuptias conciliat & constituit, iuxta regulā: Nuptias non concubitus, sed cōsensus facit, ita & inter coniuges perpetua esse debet, vt de iis dici possit quod ille apud Ouidium

Qui duo corporibus mentibus vnus erant.

Item.

Velle ac nolle ambobus idem, sociatæq; scito

Mens euo, ac paruis diues concordia rebus.

Eodem spectant dignissimi versus Ausonii ad vxorem, quod debeat viuere & oblectari:

Vxor viuamus quod viximus, & teneamus

Nomina quæ primo sumpsimus in thalamo.

Nec ferat vlla dies, vt commutemur in euo

Qui tibi sim iuuenis, tuq; puella mihi.

Nestore sim quamuis prouectior, æmulaq; annis

Vinces Cumanam tu quoq; Deiphoben.

Nec ignoremus, quid sit matura senectus,

Scire aut meritum, non numerare decet.

Martialis 5. Epigrammat.

Candida perpetuo reside concordia lecto,

O o o o 2

Tam-

Tamq̃ pari semper sit Venus aqua iugo.

Diligit ipsa senem quondam, sed & ipsa marito

Tunc quoq; cum fuerit non videatur anus.

Secundo coniunctionis vox corporum commixtionem includit. Nam vir uxori & econtra vxor viro debitam beneuolentiam seu ius coniugale debet, iuxta illud 1. Corinth. 7. Vxor proprii corporis potestatem non habet sed maritus, &c. quam *χάειν* appellant Græci, vt tradit Plutarchus in libello de amore *χάειν ἢ τῷ θήλει & ἰπείξει τὸ ἀρρενι πρὸς τὸ παλίων κέκλυται*. Coniunctionem autem Iustinianus appellat indiuiduam, quod huius societatis proprium sit, vt perpetua sit. Nam ea mente initur, vt sola morte dirimatur. Ideoque ad tempus non potest
3 contrahi ꝑ̄ matrimonium. c. vlt. de condit. apposit. Et in eo à reliquis ꝑ̄ societatibus
4 differt, quæ ad tempus tantum contrahuntur. l. nulla. ff. pro socio. Nam in æternū
5 societatis coitio nulla est. Solomon matrimonium recte Dei fœdus nominat, vt
q̄ Dei voluntate constitutum sit, & eius voluntate dissolui solum debeat. Itaq; quos Deus coniunxit homo ne separato. Idque ab orbe creato seruatum esse historię testantur, etiam apud Romanos. Nam & Dionysius scribit, mulieres ad viri arbitrium viuere cogeantur, vt à quo discedere, & quas à se dimittere nunquam possent. Qua de causa per annos quingentos diuortiam Romæ nullum
6 fuit, vt Gellius & alii scribunt. In eo ꝑ̄ etiam matrimonium à concubinato differt, & aliis illicitis coniunctionibus, vt quæ ad tempus tantum durant, & vtriusque vel alterius voluntate dissoluuntur. Deinde à brutorum societate quæ statis anni temporibus committitur.

Sequitur in definitione: *cōsortium omnis vitæ* Id est, quod Iustinianus appellat consuetudinem vitæ, hoc est, societas domestica vitæ. l. si rerum. ff. de re iudic. l. i. ff. rerum amotarum. Quo spectat vetus illa formula qua vxor ingressa domum mariti utebatur: Vbi tu Caius & ego Caia, quasi, vt ait Plutarchus, cum viro fortunarum bonorumque communionem adipisceretur. Nicocles apud Isocratem appellat *κοινωνία πάντος τῷ βίον*, cuius verba elegantissima adscribere operæ pretium est. Non potui, inquit, non summo opere accusare illos, qui ductis vxoribus & inita totius vitæ societate, pactis & conuentis non starent, sed dum suis voluptatibus indulgerent, eos offenderent, à quibus ipsi se nulla re offendi vellent, & cum aliis contractibus æquitatem colerent, solas conuentiones cum vxoribus factas violarent, quæ tanto solennius custodiendæ erant, quanto sunt aliis:
7 contractibus interiores & maiores. Quo spectat quod ꝑ̄ in sacris literis vxor appellatur adiutorium, quod sit coram viro, id est, omnium actionum & partium vitæ socia sit, & quod à viro latere nunquam discedere debeat.

Diuini atque humani iuris communicatio. Id est, omnium quæ ad vitam instituendam pertinent, inter quæ etiam religio & sacra non postremum locum obtinent, cuius etiam socia fiebat vxor. Vnde Halicarnassæus *κοινωνία πάντων χρημάτων τε καὶ ἱερῶν*, hoc est, sacrorum sociam appellat. Et Gordianus eam sociam & humanæ & diuinæ domus vocat. Conanus id de sacris priuatis accipiendum putat,

putat, quæ ipsi illis ceremoniis colebant, quas à gentilibus acceperant. Eaque fuisse duplicia, gentilitia & priuata. Gentilitia quæ toti agnationi & genti essent communia & ad hæredes deducebantur, ideoque hæreditaria dici possunt. Alia domestica & familiaria seu priuata, quæ sibi quisque constitueret. Itaque & sacraria, hoc est, loca, ubi res sacræ reponuntur, & seruarentur domi suæ habuisse Romanos, ut sacrificia peragerent, ex Cicerone liquet. Erat apud Heiū Sacrarium cum magna dignitate in ædibus. *in Verrem, & in Philippicis.* Minus clarū fore putauit quod de armario quam quod de sacrario esset ablatum. Item C. Anianus qui in tuo sacrario habitat. Atque horum sacrorum participem fuisse uxorem dubium non est. Nostri iuribus hæc verba referri possunt ad omnia illa iura diuina quorum uxor in domum mariti deducta sit particeps, scilicet ut eidem parochiæ sit subdita cui maritus membrum, ut ibi audiendi verbi Dei, sacramentorum utendi, & orandi ius habeat, aliisque commodis fruatur, quas adfert ecclesia, ut item sepulchrorum ius habeat. Accursius interpretatur diuini iuris fociam, hoc est religionis. Et inde colligit eiusdem religionis uxorem ducendam. Sed ea de re suo loco infra disputabitur.

Sequitur in definitione *mulierem humani iuris participem fieri*, quod multis potissimum consistit rebus, de quibus prolixè infra, ubi de effectu matrimonii agemus, quo auidum lectorem remittimus. Nunc ad diuisiones matrimonii transeamus.

CAPVT III.

§.1. Nuptiæ aliæ licitæ siue legitimæ, aliæ illicitæ siue illegitimæ.

§.2. Matrimonium aliud publicum aliud clandestinum.

§.3. Matrimonium aliud verum aliud præsumptum.

§.4. Matrimonium aliud initiatum aliud consummatum.

§. I. S V M M A R I A.

1. Nuptiæ licitæ quæ?
2. Nuptiæ illicitæ quæ?
3. Nefariæ quæ?
4. Incestæ quæ?
5. Incestum unde dictum.
6. Initiales nuptiæ quæ.

Matrimonium aliud est licitum seu legitimum. Aliud vero illicitum seu illegitimum. Licitæ nuptiæ sunt quæ neque natura, neque lege aut canone prohibentur. Illicitæ tamen nuptiæ contra sunt, quas natura, lex, vel canon vetuit. Et 2. illud rursus subdiuiditur. Nam quoddam est nefarium, quoddam incestum, aliud vero inutile. Nefaria proprie tamen dicuntur inter ascendentes & descendentes contractæ, ita dicta, quod contra fas, hoc est contra ius diuinum & humanum

Oooo 3; initia

4 inita sunt. *Nouell. de incest. nupt.* Incestas † nuptias vocant interpretes inter cōsan-
 guineos vel affines in gradibus veritis contractas: vt si quis duceret fratris vel so-
 5 roris filiam. Incestum à † Græco tractum scribit Sex. Pompo. Nam Græci facinus
 appellant ἀνίκεστος, q̄si pollutum & non castum. Incestum vsu dicitur flagitium
 inter affines admissum, vt scribit Non. Marcellus & Syluius *pro Milone*, Harme-
 nop. item & Aufonius. Alii à κῆδος, h. e. cingulo pudoris quo cingebantur spōsæ
 dictum existimant, vt incestæ sint nuptiæ q̄ destituūtur pudore, forma & solen-
 nitate coniugali Sed hæc distinctio perpetua non est. Nā interpretes nuptias iu-
 ri cōtrarias sine discrimine nefarias & incestas notāt, vt ex illis I Crī verbis colligere
 licet. Incestū iure gentiū cōmittit, q̄ ex gradu ascendētiū vel descendentiū
 vxorē duxerit, iure ciuili q̄ ex latere eā duxerit, q̄ vetatur, vel affine q̄ impeditur.
L. ult. de rit. nup. Accursio tamen, quē hæc non latuerunt, ita distinguere placuit,
 6 quo vnaquæq; res suis nominibus designaretur. Inutiles † vocant, quæ neque
 inter ascendentes & descendentes, neque inter eos qui ex latere veniunt, pro-
 hibentur, sed quas lex vt inutiles aliis de causis reiicit & improbat. Vt si error
 interuenerit, vel aliis de causis quas suo loco enumerauimus.

§. 2. S V M M A R I A.

1 *Matrimonium publicum quod dicatur.*

2 *Matrimonium clandestinum quod.*

1 **M**atrimonium † aliud est publicum, aliud clandestinum. Publicum q̄ in ec-
 clesia multis præsentib. benedictione sacerdotis accedente, contrahitur.
 2 Clandestina † quæ domi clandestine contrahuntur, nullis adhibitis testibus, de
 quibus Harmenop. *lib. 4. tit. 4.* Nemo clam nuptias contrahens coronetur, sed
 pluribus astantibus, *vide c. 1. cum seq. 30. q. 5. & c. ult. §. ult. ext. de clandest. despon.* Vnde
 etiā colligitur clandestina matrimonia dici, in quib. non interuenerūt solenni-
 tates quas ecclesia requirit, vt publicū proclama, sacerdotis benedictio, in eccle-
 siam introductio. *c. cum inhibitio de clandest. despons.* Et si autē canones has nuptias
 improbant, tamen postq̄ contractæ sunt amplius dissolui non possunt, & liberi
 inde nati pro iustis habentur. Idq; probatur per tex. *ad literam in c. nec illud. §. sed*
obiicitur p̄missis. 30. q. 5. item in §. his ita respondentibus, eadem causa & questione. arg. c.
1. de clandest. despons. & ibi Canonist. c. 2. eod. & ibi Panorm. & Canonist. c. quod nobis, qui
filii sint legit. & ibi gl. fin. vide latissime Schurff. in cent. 1. cons. 1. per tot. vbi vide.

§. 3. S V M M A R I A.

1 *Matrimonium verum.*

2 *Matrimonium præsumptum.*

1 **M**atrimonium aliud † dicitur verum, hoc est, manifeste & vere contractum
 2 & quod probari potest, aliud præsumptum, quod coniecturis † tantum ni-
 titur & præsumitur, *c. illud, de præsumpt. Wes. in parat. de rit. nupt. n. 2.*

§. 4. S V M M A R I A.

1 *Matrimonium initiatum.*

2 *Matrimonium consummatum.*

3 *Distinctionis usus.*

4 *Sponsa an debeat lucrari bona qua coniugi superstiti debentur vigore statuti.*

Matrimonium ¶ aliud dicitur initiatum, quod nudo tantum consensu con-
tractum est per verba de præsenti, iuxta *c. statutū 27 q. 2.* vbi referuntur ver-
ba diui Ambrosii, sciendum esse quod coniugium desponsatione ineatur, con-
iunctione perficiatur. Vnde inter sponsum & sponsam coniugium est, sed initi-
atum, inter copulatos vero est coniugium ratum. *c. 2. de conuersio. coniugat.* Aliud
vero est ¶ consummatum, scilicet concubitu, nā per eum demum consummatur 2
matrimoniu. Ita matrimonia fuerunt initiata inter filiā Raguelis & septem eius
matitos, quos cacadæmon anteq̃ eis cōmiseretur interfecit, vt Tobia *c. 3.* legere
licet. Sed recti⁹ meo iudicio, facerēt interpretes, si spōsalia à matrimoniis distin-
guerent, & vnicuiq; rei suā appellationē tribuerent. Nā inter spōsum & spōsam
coniugiū esse dici non potest *vide text. s. allegatum.* Notandum tamen est huius
distinctionis ¶ vsum in quibusdā statutis esse maximū, vt iure Saxonico, in quo 3
constitutum est de certa bonorum parte, quam lucratur superstes ex bonis de-
functi coniugis. Nam eo iure Nach absterben der Grauen erbet der Mann nach
Sächsischem Rechten alle fahrende Habe/ Parschafft/ Silbergeschirr vñ and̃ Jar-
nūß/ außer den Stücker so zum Gerade gehöre. verba *art. 3. lib. 1.* sic habent: Nime
ein Man ein weib/ so nimbt er alle ire Güter in seiner Gewehr/ als ein Vormundt
vnd stirbt das Weib/ so vererbt keine fahrende Hab / außerhalb die Gerade vñ et-
gen (id est, bona immobilia, vt hoc explicant interpp. *dd. loc. Mauser. in tit. Inst. de
nupt. in proem.* quia cætera mobilia manent marito iure Saxon.) h. e. secundum
iuris Sax. depositionē succedit maritus defunctæ vxoris in omnibus bonis mo-
bilibus, exceptis vtensilib. *art. 76. lib. 3.* Pone iam quendam contraxisse sponsalia
per verba de p̃senti siue matrimoniū, cū quadam puella, q̃ moritur matrimonio
nondum consummato. Queritur, vtrū ¶ sponus debeat lucrari mobilia vigore 4
statuti? Et sane quoad ius Saxon. omnes vno ore affirmant, non lucrari spōsum
prædicta mobilia nisi consummato matrimonio, q̃ his verbis exprimunt. Er
habe dann das Brautbette beschritten vnd den Ehestand mit ehelichē Venschlaf-
fen vollzogen/ per tex. expressum in *45. Landr. lib. 3.* vbi dicitur. D̃ weib ist auch
ires Mannes Genossen aller d̃ Ehren vnd würdigkeit/ die der Man hat/ als sie in
sein Bett trit. Zobel. *ibid.* addit, per hunc text. nostræ ætatis praticos cōcludere
maritū bona vxoris mobilia nō lucrari, ante ingressū thori seu lecti cōnubialis.
Facit itē textus in *art. 45. lib. 1.* q̃ sic habet: Der Man ist auch seines Weibes Vor-
mund/ ob er jr gleich nit ebē hirtig ist/ vñ sie ist sein genossen/ vñ thut im sein Recht
weñ sie in sein Bett trit/ vt, Saxonici ius q̃ attinet, has de re p̃lixa opus nō sit di-
sputatione, cum hoc iure expresse (vt ex superius adductis satis liquet) requira-
tur, daß das Brautbette sey beschritten. Quamuis de iure ciuili in hoc puncto
magnus Dd. sit conflictus, vt in vtramq; partem latissime quæstionē hanc dispu-
tat Salyc. in *l. cum inter C. de donat. ant. nupt.* quem refert Angel. in *§. fuerat in vers.*
quaro de questione quotidiana. Instit de action. Et quidem ab affirmantium partibus

stat Bart. in l. nihil. ff. rerum amot. & multi alii insignes Dd. quos refert Felin. in cap. tertio loco de presumpt. & Roland. 106. quest. de lucro dotis. Prolixe Dd. auctoritates pro hac affirmatiua cum fundamentis ipsorum tredecim adfert Afflict. decis. 61. & Aret. in §. fuerat, Instit. de action. ait ab hac opinione in practica non esse recedendum, & Marian. Socin. lun. in rubr. solut. matrim. in 1. part. pro confirmatione multa adducit. Idem tener Gail. 2. obseru. 80. Negatiuam optimis rationibus propugnat Salycet. d. loco, Felin. d. loco. & Schurff. cent. 3. cons. 9. & alii quos allegat & refert Beust. tract. de iur. connub. part. 2. c. 67. & hanc Dd. plerunque vt veriore & communiorem sequuntur, Beust. d. loco, Maufer. in tit. Instit. de nupt. in proem. Non tamen obstat artic. 45. lib. 3. vbi hæc verba reperiuntur, quæ contrarium innuere videntur: Ein Mann wird seines Weibes Vormund zur handt wann sie ihme getrawet wirdt. Ergo non est opus consummatione matrimonii, quia respondeo d. art. 45. eo speciali casu esse intelligendum, quando ab aliquo sponsæ infertur iniuria, tum enim iure Saxonico sponsus statim post contracta sponsalia fit tutor & nomine iniuriæ sponsæ illatæ agere ei licitum est, alias autem regulariter non acquirit administrationem rerum mulieris nec ius in immobilibus succedendi, Er. habe dann das Brautbette beschritten. Et hoc. gloss. in d. artic. 45. lib. 3. vers. Der Mann ist/re. monet. Quod & iuri communi maxime contentaneum est, quo sponsus ad iniuriam sponsæ illatam prosequendam admittitur l. 2. ff. de iniur. & §. patitur circa fin. Instit. eod. l. apud Labeonem, §. sapissime quoq. ff. eod.

Sed summam alicui dubitationem mouere posset, si sponsa ea ipsa die qua marito debebat coniungi, moriatur, Wann die Braut am Hochzeit Tage stirbt eben da man sie beylegen soll; quid dicendum sit? Et sane dicit Salycet. in d. l. cum inter Cod. de donat. ant. nupt. quem in hoc sequitur Paul. de Castr. in consil. 154. lib. 1. sponsum vigore statuti lucrari bona sponsæ defunctæ, quia pro coniuncta & copulata habetur, quæ de proximo est copulanda, & cingendus proximo die habetur pro cincto, arg. l. pen. vbi gl. fin. ff. de milit. testam. De iure Saxonico quidam idem dicendum existimant. Nam illa verba (Wann sie in setn Bett tritt) dicuntur de ipso procinctu & actu nuptiarum seu de initio matrimonii consummandi, nec præcise exigitur hoc iure copula carnalis. Igitur tale statutum debet recipere interpretationem de iure communi Maufer. ad tit. Instit. de nupt. in proem. vide §. p. 1.

CAPVT IV.

§. 1. Vbi & à quo matrimonium sit institutum.

§. 2. De consensu efficiente matrimonii causa.

§. I. S V M M A R I V M.

Coniugium diuinitus institutum est.

Nunc de origine matrimonii dicendum est, eiusque causa efficiente. Coniugium diuinitus institutum est in paradyso Gene. 2. his verbis. Non est bonum homi-

hominem esse solum, &c. Itaque eius auctorem recte Deum dicimus. Vnde & Salomon Dei fœdus appellat, *Proverb. c. 2.*

§. 2. S Y M M A R I A.

- 1 *Matrimonii causa efficiens consensus.*
- 2 *Matrimonium quadruplicis iuris.*
- 3 *Consensus geminatus an requiratur, vnus in sponsalibus, alter in nuptiis.*

CAussa efficiens matrimonii, hoc est, huius societatis perpetuæ in indiuiduis est consensus† viri & mulieris, qui per spōsalia exprimitur, iuxta *l. nuptias. ff. de regul. iur.* Isque ex iure gentium originem traxit. Nulla enim gens tam barbara est, quæ sponsaliorum quibus consensus exprimitur, vsum ignoret. Itaque vt reliqui contract⁹ ex iure gentium originem ducit. *l. 1. §. fin. de pact.* At affectio & appetitus procreandi causa est ex iure naturæ, quod nobis cum brutis est commune. Nam & eodem instinctu naturali animalia quæque ducuntur. Vnde & Cicero *lib. 1. officior.* Communis est omnium animantium coniunctionis appetitus, procreandi causa, & cura quædam eorum quæ procreata sunt. Et illud Ouidii.

*Cum pari quæq, suo coeunt volucresq, feraq,
Atq, aliquam de qua procreet anguis habet.*

Item illud Vergilii in 2. Georg.

*Omne adeo genus in terris, hominumq, ferarumq,
Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres
In furias ignemq, ruunt, amor omnibus idem.*

Item illud M. Aurelii Olympii Nemefiani.

*Corua marem sequitur, taurum formosa iuuenta,
Et venerem sensere lupa, sensere leana,
Et genus æreum volucres, & squammea turba,
Et montes syluaq, suos tamen arbor amores.*

Vnde Interpretes† matrimonium quadruplicis esse iuris dicunt. Diuini, si institutionem & auctorem respicimus: si coniunctionem animorum & corporū, naturalis: si consensum maris & fœminæ, iuris gentium: si solennitatem & formam, iuris ciuilis & canonici.

Sed hic recte quæritur† an geminatus consensus requiratur, vnus in sponsalibus, alter vero in nuptiis: Et id velle videtur *l. sponsalia, ff. de sponsal.* vbi expresse dicitur: Filium familias sicut in nuptiis ita & sponsalibus consentire oportere. Item, si sponsalia in primordio ætatis fiant inter impuberes nouo consensu opus est. *l. in sponsalibus ff. de sponsal.* Huc facit quod antequam consecrentur coniuges & domum deducantur, à sacerdote publice in Ecclesia interrogetur sponsus, num illam sibi vxorem velit, & cōtra mulier, num illum sibi maritum velit. Et vterque verbis expressis & annuli traditione voluntatem suam declarare cogitur. Vnde apparet consensum sponsalibus expressum solum non sufficere. Ego

P p p p

tamen

tamen ita statuo ad nuptias vnicum consensum tantum requiri, qui in sponsalibus exprimitur verbis parentum vel coniugum, ita tamē vt in eo consensu perseverent coniuges tantisper, dum matrimonium concubitu consummatum fuerit, atque in ea perseverare præsumuntur, nisi expresse reclamare aut sponsalia impugnare ceperint. Quod autem in ecclesia de consecratione refertur, cum coniungi matrimonio velint, id maioris firmitatis & quo euidentius hominum testimonium cōtracti matrimonii haberi possit in morem perductum esse existimo, vt & arrhæ traditio & id genus ceremoniæ, quæ non tam ad substantiam matrimonii quam ad ritus spectare videntur, & superflua non nocent.

CAPVT V.

Hoc caput cum supra part. i. satis abunde explicatum sit, eadem hic repetere duco superuacuum, ideoque lectorem eo remitto.

CAPVT VI.

Consequens est videre q̄ personæ nuptias siue matrimoniū contrahere possint.

§. 1. Nuptiæ prohibentur ratione cognationis.

§. 2. Nuptiæ prohibentur ratione affinitatis.

§. 3. De computatione graduum.

§. 4. De spiritali cognatione.

§. 5. Nuptiæ ob varias causas & impedimenta tam animi quam corporis varia prohibentur.

§. 6. De dispensatione.

§. I. S V M M A R I A.

- 1 Nuptia non consistunt inter eas personas quæ parentum liberorumq; locum obtinent, hoc est, inter ascendentes & descendentes.
- 2 Probatur ex lege diuina & omnium gentium.
- 3 Bruta coniugii lege viuunt.
- 4 Cameli nunquam inter se palam miscuntur.
- 5 Elephantes nulla nouerunt adulteria.
- 6 Ratio docet cognationum gradus esse oportere.
- 7 Alia ratio.
- 8 Persona quæ sibi inuicem parentum & liberorum loco sunt recensentur.
- 9 Exempla eorum qui nuptias parentum & liberorum probarunt.
- 10 Incestum an punire debeat magistratus, & quæ pœna.
- 11 Nuptia inter eos qui à latere cognati sunt prohibentur.
- 12 Rationes cur nuptia inter collaterales prohibita.
- 13 Nuptia inter fratrem & sororem non consistunt, & quare.
- 14 Exempla eorum qui se cum sororibus miscuerunt.
- 15 Coniunctio fratrum & sororum incesta.
- 16 Coniunctio fratrum & sororum pœna capitali punitur.

- 17 Tertius gradus etiā prohibitus, vti filia fratris duci non potest, nec patruo nubere licet.
 18 An pœna incesti extendenda ad eum qui ducit filiam fratris.
 19 Quartus cognationis gradus quatenus prohibitus, vbi an duorum fratrum liberi possint coniungi explicatur.
 20 Si quis consobrinam duxerit an incesti pœna puniendus.
 21 Quintus gradus cognationis examinatur.
 22 Sextus gradus.
 23 Septimus gradus,

DE personis quæ natura nuptias contrahere non possint *supra part. 1. cap. 9.* sufficienter dictum putamus. Nunc videndum quibus lege, hoc est, ratione sanguinis nuptiæ interdictæ sunt. Ex quibus etiam planum fiet qui nuptias legitime contrahere possint. Nam edictum de nuptiis est probitorium. Et primum † inter eas personas quæ parentum liberorumue locum obtinent, hoc est, † inter ascendentes & descendentes nuptiæ consistere non possunt. Veluti inter patrem & filium, inter auum & neptem, inter matrem & filium, inter auiam & nepotem, & sic vsque in infinitum. Nam † hæ omnes personæ parentum liberorumque loco sunt. *l. 17. C. eod.* Idq; non tantum lege diuina sed omnium gentium consensu obtinet. Atq; hanc legem a natura fluxisse ostendit Xenophon *lib. 3. commentarior.* Diuinitus, inquit, latam esse legem, ne parentes liberis vel liberi parentibus misceantur, & Plato *lib. 8. de ll. his verbis.* A filio & filia lex etiam nō scripta iubet abstinere, & neq; palam neq; clam cum iis commisceri. Nam & vulgus hominum ab eiusmodi libidinibus abhorret. Vnum enim verbum eiusmodi voluptates extinguit, cum id nefariū esse dicitur, Deo inuisum, omnium flagitiorum flagitiosissimum: quasi dicat ipsius naturæ vox & sensus detestatur eiusmodi cōiunctionem. Causa autem anne hæc est, quod nemo aliter de iis loquitur, sed statim à puero vnusquisque nostrum audit hoc, & vbique & assidue dicit, tum in iocis tum in seriis, vt sæpe in Tragædiis, cum Thyestas aut Oedypus quosdam inducūt, aut Macareos, qui postquam cum sororibus rem habuissent sibiipsis mortem consciuerunt, scelerum pœnas a seipsis repetentes. *Et lib. de legibus 8.* Cum viri adoleuerint, tum iis dicemus, licere quam volēt vxorem ducere, præterquā filiā aut matrē, nataeue ex filia, ealve ex quibus, mater progenita est. Mulieribus autem ius esse cuiuslibet nubere præterquam filio, aut patri eorumue liberis aut parentibus. Vnde recte Iustinianus *novell. 12.* scribit. Eum qui se eiusmodi libidinibus contaminauerit, ea facere quæ bruta detestantur. Nā & inter bruta reperire licet † quæ non minus quam homines coniugii lege viuunt. Et † recte Seneca *in Hippol.*

Fera quoq; ipsa Veneris cuitant nefas

Generisq; leges inscius seruat pudor.

Exempla sunt obuia. Cr-

meli † quæ palam inter se nunquam miscentur, quod factine verecundia an admirab. li naturæ munere fiat, philosophis disputandum relinquimus. Item, nec

Pppp 1

matri

matri nec sorori camelus miscetur. Idque inter ea quæ in naturæ admiratione digna sunt refert Aristoteles *libr. 9.* Plin. *8. libr. cap. 42.* Nicol. Lyra in *Matth. cap. 29.* Ælianus *lib. 9. cap. 47.* qui refert, pastorem camelum fœminam velasse, & obtexisse, ne agnosci posset, & filium matri ita admisisse. Quod cum filius comperisset, camelarium scelerati coitus admissarium mordicus apprehendit & in terram proiectum genibus contundens interfecit, & seipsum præcipitem agens exanimavit: Idem de equo scribit Varro: Incredibile, inquit, quod euenit memoriæ mandandum: Cum equus vt matrem saliret adduci non posset, & eum obuoluto capite auriga adduxisset, & coegisset matrem inire, cum descendenti velum dempsisset ab oculis ille impetum fecit in eum, & mordicus interemit. Addunt alii, vt Plinius, Oppianus & Ælianus, eum cum à concubitu faciem matris detectam agnouisset, in fugam sese coniecisse, semetipsum præcipitem egisse, & ita capite petris illiso exanimasse. Sed & elephantes † vt Plinii verbis utatur, nulla nouere adulteria, nec vlla propter fœminas inter se prælia miscent, cæteris animantibus pernicialia, neque vt lasciuui Veneris societatem cum fœmina faciunt, sed tanquam successionem carentes liberis procreandis dant operam Neque id sane plus quam semel in vita, & eo duntaxat tempore cum fœminæ se iniri patiuntur. Mas quoque fœminam quam semel impleuerit, eam rursus non attingit.

Ex quibus perspicuum est quod supra attigimus, hoc ius etiam ex natura originem duxisse, & brutis etiam commune esse. Vnde & Paulus *l. ult. C. de rit. nupt.* eiusmodi nuptias iure gentium & natura quæ eiusmodi fœditatem abhorret, incestas esse scribit. Neque distinguendum esse, an legitimæ nuptiæ sint, an non *l. nihil, de rit. nupt. l. 14. §. seruiles de rit. nuptiar.* Nam & ex ancilla susceptam ducere pater prohibetur, & seruiles cognationes nuptiis sunt impedimento. Cum contra naturalem pudorē sit filiam quomodocunque quæsitam patri nubere, & si id fecerit incestum committit, cuius veniam mulieres sexus infirmitate, aut ignorantia (quæ hoc casu non præsumitur) deprecari non possunt. *l. si adulte. cum incest. ad leg. Iul. de adult.* cum iuris naturalis, vt quod etiam brutis inest, vt supra ostendimus, ignorantia defendi nequeat. Neque enim sexus aut rusticitas excusat in his, à quibus naturalis ratio animis nostris impressa nos auocat & deterret. Itaque longe fallitur Aristoteles *lib. 2. Politic.* qui scribit Platonem nullam aliam ob causam nuptias inter liberos & parentes interdixisse, nisi quia nimia voluptas inde oriatur.

⁶ Nam præterquam q̃ pudor & natura ab eo nos conatu remouet, vt iā ostensum est, ratio docet, cognationum gradus & discrimina esse oportere, quæ nulla esse possunt, si liberi cum parentibus commiscerentur. Imo coniunctionem inter matrem & filium monstrum sphynge magis perplexum esse recte scribit Seneca de Oedipo.

*Sed rex cruentus premia qui seuæ necis
Sceptra & nefandos occupat thalamos patris,*

Inui,

Inuisa proles, sed tamen peior parens quam natus.

Vtero rursus infausto grauis.

Egitq; in ortus semet, & matri impios

Fœtus regessit qui neque mos est feris,

Fratres sibi ipsi genuit, implicitum malum

Magis monstrum Sphynge perplexum sua.

Quid simile posuit, quod tam inextricabile

Aui gener, patrisque riualis sui.

Frater suorum liberorum, & fratrum parens.

Vno aui partu liberos peperit viro,

Ac sibi nepotes. Monstra quis tanta explicet?

Quod & Statius lib. Thebaidos I. expressit.

Scandere quin etiam thalamos hic impius heres

Patris, & immerita gremium incestare parentis.

Appetit, proprios monstro reuolutus in ortus.

Quod & Strozza pater de ea quæ errore patri suo nupsit, expressit.

Vir coniunx, genetrix, natus, fraterq; sororq;

Hic duo sunt quamuis nomina plura iacent.

Error enim sceleri causam dedit, inscia nupsit

Illi quem peperit filia mista patri.

Omnium autem elegantissime hanc coniunctionis perplexitatem expressit Philo Iudæus his verbis: Lex Moſis, inquit, Perſicum morem execratur, vt inceſtum. Honoratiores enim Perſæ cum matribus contrahunt matrimonia, & natos inde arbitrantur nobiliſſimos, regioque vt ferunt dignantur ſolio, quo nihil magis excogitari poteſt impium, cõſpurcare defuncti. patris thalamum cui maxima debebatur religio, matri exhiberi nullam reuerentiam, filium eundem & maritum fieri, matrem viciffim vxoris nomen aſſumere. Communes liberos patris quidem fratres, matris vero nepotes cenſeri. Hanc prolis ſuæ matrem ſimul eſſe auiam. Accidit tam ſceleſtum facinus apud Græcos Thebis Oedipodi Laii filio, non ſponte tamen ſed per ignorantiam, nihilominus tantam vim calamitatum ſecum attulerunt hæ nuptiæ, vt nihil reliquum factum ſit ad ſummũ miſeriarum cūmulum. Secura enim ſunt contiua bella, tum externa tum ciuilia veluti hæreditario iure filiis nepotibusque à maioribus tradita, quæ vaſtitates induxerunt maximis Græciæ ciuitatibus, ſtrages exercituum, eorumq; auxiliis ducibus partium continua funera, & in his fratribus de regno implacabiliter dimicantibus cædes mutuas. Vnde nata eſt non ſolum familiarum patriarumque, ſed ex maiori parte Græcanicæ gentis perniciēs. Et ne Perſæ quidem, apud quos hoc receptum eſt, expertes ſunt cladium ſimilium. Et paulo poſt. Quæ omnia contingere arbitror propter inconuenientiſſima connubia filiorũ cum matribus, iuſtitia rerum humanarum ſpectatrice vlcifcente impietatem nefariam, &c.

PPPP 3

Idem

Idem de Persis apud Lucanum *lib. 8.* Refert enim dissuadens Pompeio profugo, ne ad Persas confugiat, eoque uxorem adducat, his verbis:

— Num barbara nobis

*Est ignota Venus? qua ritu cæca ferarum
Polluit innumeris leges & fœdera tædæ
Coniugibus, thalamiq; patent secreta nefandi.
Inter mille nurus epulus vesana meroq;
Regia, nonnullis exceptos legibus audet
Concubitus, tot fœmineis complexibus vnum
Non laxat vox tota marem, iacuere sorores
In fratrum thalamis, sacrataq; pignora matrum.
Damnat apud gentes sceleris non sponte peracti
Oedipodionias infelix fabula Thebas.
Parthorum dominus quoties sic sanguine mixto
Nascitur Arsacides? cui fas implere parentem,
Quid recer esse nefas? proles tam clara Metelli
Stabit Barbarico coniunx millesima lecto?*

- 7 Sed & à quibusdam hæc ratio affertur nuptiarum inter parentes & liberos prohibitarum, ut quæ latissime cognationes & affinitates spargatur & disseminentur. Idque non solum Reipub. interest, sed & toti societati humanæ expedit, quæ alioqui in nihilum interitura erat, nisi familiæ quæ ab vno stipite latissime diffunduntur rursus inter se quasi in vnum corpus coalescerent. Itaque *Leuit. 20. c.* consanguinei reliquæ carnis dicuntur, ut quæ ad vicinitatē totā contrahuntur. Quidam existimant has nuptias propter inæqualitatē personarum & ætatis prohibitas esse, qualis est inter patres & liberos, & ne ex eo concubitu filii imbecilliores procreentur. Et si a. & hæc incommoditas non minima est, tamē veriores sunt illæ quas s. attulimus rationes, ne sc. pudor & reuerentia parentib. debita violetur, neue cognationum nomina & gradus, quos Deus discerni cupit, confundantur. Nā & ipse Deus, quo certiore auctore requirere nō debemus, *Leuit. 18.* discriminē graduū & personarum tradit. Idque obseruari vult, inter quos primū locū obtinent pater & mater, quorum nuptiis abstinendum esse iubet. Et si a matris & patris tantū meminit Moyses, tamē certū est appellatione horum omnes comprehendendi ascendentes & descendentes in infinitū, cum omnes parentum & liberorum loco sibi sint. Itaque recte dixerunt veteres iuris interpretes, Adamum primum parentem si superstes esset, vel resurgeret, uxorem nullam ducere posse, propterea quod omnes homines in linea recta ab illo descendant & propagati sint. Et ut totam rem quasi tabella depictam ob oculos ponamus, personas ordine enumerabimus, quæ sibi parentum vel liberorum loco sunt, & iure civili vel Mosæico coniungi non possunt. Et primo mulieres in linea ascendente prohibitas recensimus.

Prohi-

Prohibetur ergo
vir ducere-

- I. Matrem
- II. Aviam paternam vel maternam
- III. Proaviam paternam vel maternam
- IV. Abaviam
- V. Ataviam
- VI. Tritaviam, &c.

Nam hæ omnes personæ fœminini sexus in linea recta ascendente consistunt & parentum seu matris loco sunt: Idem & de masculini sexus personis statuendum, qui parentum loco sunt. Itaque

Mulier nubere
non potest -

- I. Patri
- II. Avo paterno vel materno
- III. Proavo paterno vel materno
- IV. Abavo
- V. Atavo
- VI. Tritavo, & sic ulterius in infinitum ascendendo.

Nam hæ personæ omnes patrum loco sunt, ut priores illæ matrum.

Ita & in linea descendente prohibita sunt fœminæ quæ liberorum, hoc est, filiarum loco sunt. Ergo

Iure prohibetur
ducere-

- I. Filiam
- II. Neptem ex filio vel filia
- III. Proneptem ex filio vel filia
- IV. Abneptem
- V. Atneptem
- VI. Trineptem, &c.

Et vice versa: Mulieres non possunt nubere viris qui filiorum loco sunt.

Mulier non potest
nubere-

- I. Filio
- II. Nepoti ex filio vel filia
- III. Pronepoti ex filio seu filia
- IV. Abnepoti V. Atnepoti
- VI. Trinepoti, & sic ulterius descendendo in infinitum.

Nā etsi Moyses has personas nō recenseat, tamē certum est appellatione patris & matris; filii & filia, itē neptis ex filio vel filia eas comprehendi. Idq; ex eo evincitur q̄ expresse prohibeat neptē ex filio vel filia ducere, *Leuit. 18.* in verbis verenda neptis ex filio tuo aut neptis ex filia tua nē retegās turpitudinē earū, quā turpitudine tua est. Ergo multo magis filiam ducere prohibet ut quæ gradu propior est. Deinde certum est personas illas in *Leuitico* expressas exempla graduū esse, ut saniores Theologi sentiūt, eam prohibitionem intelligendam de gradibus non de personis, item personis remotiore gradu prohibitis, eas etiam tacite prohibitas centeri, quæ propiore sunt gradu. Interim statuendum, leges quæ in *Leuitico* recitantur de prohibitione nuptiarum, leges esse naturæ, & ad obedientiam obligare omnes gentes, etiam extra politiam Moysis, & ideo excusari non posse, qui contra earum præscripta nuptias contrahūt. Notandū tamen

olim extitisse quę has nuptias probarint gentes, veterum scripta testantur. Vnde apud Ouid. 10. *Metamorph.* Myrrha ita loquitur:

---Gentes tamen esse feruntur,

In quibus & nato genetrix & nata parenti

Iungitur, vt pietas geminato crescat amore,

Ex quibus ante omnes Persę male audiunt, vt supra annotatum est. Nam & Rex Persarum Artaxerxes duxit in vxores filias Athesin & Mistrin, & Reginam Semiramidem publico edicto eiusmodi nuptias probasse scribit Tertullian. & Curtius *lib. 7.* Et de Berta idem refert Cęsar *lib. 5.* eos denos duonosque vxores inter se communes habuisse, & fratres cum sororibus & parentibus misceri solitos, & qui ex his nati essent eorum habitos esse liberos a quibus primum virgines ductę essent. Sed & vicinos Persis populos, vt Maguseos, Medos & No-miades, Mauros, Æthiopes & Arabes matrum & filiorum connubia probasse Strabo refert. Ita & concubitus Loth cum filiab. Persicum morem redolere videtur, quem ea ratione quidam excusare conantur, quod filię non libidinis sed liberorum quęrendorum gratia patri miscerentur. Sed & Ciceroni incestum cum filia obiecit Qu. Fufius Calinus, vt Dion. *lib. 46.* testatur, quod & Salustius quodam loco innuere videtur his verbis. Verum, vt opinor, splendor domesticus tibi animos atterit. Vxor sacrilega ac periuriis delibuta, filia matris pellex tibi obsequentius quam parenti par est. Et de Alexandro VI. qui nostra ætate vixit referunt, cum cum filia consueuisse. Quo spectant versus vulgo decantati.

Hic iacet in tumulo Lucretia nomine, sed re

Thais, Alexandri filia, sponsa, nurus.

Quo spectant & Sanazarii versus:

Humana iura, non minus cęlestia

Ipsoq; sustulit Deos,

Vt scilicet liceret (heu scelus) patri

Nata sinum permingere,

Nec execrandis abstinere nuptiis

Timere sublato semel.

Et tamen in vrbe Romuli hic vel vndecim

Præsidet annis Pontifex.

Item.

Ergo te semper cupiat Lucretia Sextus?

O fatum diri nominis hic pater est?

Et in historiis vbique occurrunt exempla innumera incestuum, quos Deus semper atrocibus pœnis est persecutus. Ita de Persis scribit Philo, eos semper cum magnis impedimētis conflictari, propter libidines illas detestandas & concubitus cum parentibus. Oedipus quod imprudens etiam matrem Iocastem duxit, grauiissime punitus fuit. Nam furiis agitatus sibi oculos eruit, & postea in exilium spontaneum profectus, in Abila terrę hiatu absorbetur. Filii eius Eteocles &

eles & Polynices dum de regno certant, mutuis vulneribus concidunt. Mater Iocasta sibi ipsi mortem conscivit. Filia Authona quod fratrem contra Regis mandatum humasset, viua sepelitur, vt Sophocles, Euripides, Aristophanes, Seneca & alii testantur, &c. Et his consentanea sacræ literæ tradunt. Nam & Chanaan in Leuitico propter libidines incestas è terra euocantur atque delentur, Ruben ob incestum ius primogenituræ amittit. *Gen. 49.* Non excelles, inquit, prærogatiua, quia ascendisti lectum patris tui, tum stratū meum prophanalti ascendendo. Abtolon ob violatum thorum paternum capite annexo à quercu à loab prætereunte confoditur. *lib. 2. Reg. cap. 16. 28.* Et Pyndarus inter alia flagitia quorum apud inferos pœnam sustinet Ixion, hoc maximum esse memorat, quod dolo miscuerit cognatum sanguinem. Quamuis de homicidio intelligat interpret. Qua de causâ, & vt omnis peccandi præcidatur occasio, iure canonico cautum est, ne sacerdos vllam mulierem secum domi habeat, neque matrem, amitam aut sororem, ne quod instigante Diabolo in illis scelus perpetratum reperiatur *cap. 1. de cohab. clericor.*

Sed an magistratus etiam eiusmodi incestū punire debeat, quæritur? & certū 10 est punire debere, & à magistratu in eos qui huiusmodi libidinibus se contaminassent, animaduersum esse, historiæ omnium temporum testantur. Idque & lege Mosaica seu diuina magistratui præcipitur, *Leuit. 18.* nimirum eum qui eiusmodi quid in se admisit, vt eius anima è medio populi excindatur. Ita & *Gen. 38.* Iudas petit, vt ipsius nurus Thamar propterea quod sese polluisset, comburatur. Hinc & fluxisse existimo, quod multis in locis incestu polluti comburantur.

Sed & Romanos capitis pœnam irrogasse illis, ostendunt verba Ciceronis *lib. 2. de legib.* Periurii, inquit, pœna diuina exitium humanum dedecus Incestum Pontifices supremo supplicio sanciunt. In quæ exempla tanquam in speculum magistratus inspicere debet, & in pœnis irrogandis imitari. Sed nescio quo pacto paulatim senescente mundo & in peius vergente, hæc paulatim in desuetudinem abierunt. Nam pœna corporalis seu amissionis vitæ in mulctam pecuniariam seu amissionis bonorum conuersa est. *authent. incestas nuptias, Cod. de incest. nupt.* Incestas nuptias contrahentes pœna est confiscatio bonorum tam matrum, quam dotis, exilium etiam & cinguli spoliatio, fustigatio quoque, si vilis sit persona. Idem traditur *nov. 12.* Harmenopolus *lib. 4. tit. 6. f. 173.* Quæ etiam pœna in liberos extenditur, ii enim à parentum hæreditate arcentur, & ne quidem alendi sunt. *auth. ex complexu, C. de incest. nupt. l. si adulterium cum incestu, de adulter. l. cum 18. C. eod. tit.* Sed quanto satius fuerat iuris diuini & veteris Romani æquitatem & seueritatem in eiusmodi flagitiis puniendis retineri, vt quorum cadauera post mortem ne terra quidem recipere dignatur, vt supra ex Agathia retulimus. Itaque maximopere prædicandus Dux Saxonie Elector Augustus qui ius diuinum & Romanum antiquissimum in vsum & forum renouauit, edita constitutione, vt si inter parentes & liberos, & inter eas personas quæ in li-

nea ascendentium & descendantium ratione sanguinis coniunguntur. *con-*
trahantur, tam vir quam mulier capite p̄niatur, sin vero vel ratione mino-
ris ætatis vel aliarum circumstantiarum pœna mitiganda sit, tum vir & mulier
virgis cæsi in exilium relegentur. Nam ratione minoris ætatis pœnam mitigari
& remitti æquum est. l. si adulterium, §. i. de adulter. tradunt Iul. Clarus, Tiraquell.
& alii. Idem sequenti constitutione 23. Augustus ordinavit, vt si adulterium cū
incestu quis committat, cum ea persona quæ parentum vel liberorum locum
obtineret, capite plectatur. Et ita iudicasse lenatum Burdegalem scribit Pa-
pa arresto 3. lib. 22. tit. 7. de ea qua cum filia consueuisset. Et hæc de iis intelligēda sunt
qui scientes volentes incestas nuptias contrahunt. Nam aliud dicendum, si quis
imprudencia & facti ignorantia cum eo qui sibi gradu prohibito coniun-
ctus sit contraxisset, vt de Oedypo supra retulimus qui in scius matrem duxit.
Hic enim excusandus esset, vt d. l. qui contra C. de incest. nupt. in verbis, exceptis tam
fœminis. quam viris, qui aut errore & non affectata simulatione ex caussa decepti sunt aut
etatis lubrico lapsi. Quos ita demum legis nostræ laqueis eximi placet, si cum er-
rore comperto aut vbi ad legitimos annos peruenerint, coniunctionem illam
sine vlla procrastinatione diremerint. Quam etiam limitationem Augusti con-
stitutio 22. & 23. disertis verbis exprimit. Et hæc de ascendentibus satis.

- 11 Inter eas quoque † personas quæ ex obliquo seu transuerso cognationis gra-
 du iunguntur nuptiæ prohibentur, sed non in infinitum, vt in ordine ascenden-
 tium. Alioquin enim nullæ personæ matrimonio iungi possent. Imo prohibitio
 illa de iure diuino & veteri ciuili Romanorum secundum gradum non excedit.
- 12 Rationes autem † cur hæc inter has personas nuptiæ sint vetitæ. Plutarchus has
 adfert in problematibus, his verbis: *ἡ γὰρ ἡ γένους οὐ γὰρ οὐκ ἔστιν ἄλλοις ἢ τοῖς γάμοις*
βυλόμενοι τὰς οὐκ ἐκείνης καὶ συγγενεῖς πόλλας ἐπιπλάττει. δίδοντες ἐτέροις καὶ
λαμβάνοντες παρ' ἐτέρων γυναικας. ἢ φοβόμενοι τὰς ἐν τοῖς γάμοις τῶν συγγενῶν διαφθοράς,
ὥς τὰ φύσει δικαία πρὸς ἀπολλύσας, ἢ πόλλων βιηδῶν τὰς γυναικας ὁρῶντες δι' ἀδινείαν
ἀπομένους οὐκ ἐβουλοντότας ἐγγὺς γένους συνικτείν, ὥπως ἂν οἱ ἄνδρες ἀδικᾶσιν αὐτὰς δι' συγ-
γενεῖς βιηδῶσιν. Sed verius est eas ipsas ob causas quas supra retulimus etiam in-
 ter eos qui à latere veniunt nuptias prohiberi, nimirum ob pudorem & vere-
 cundiam, quæ à propinquorum nuptiis etiam nos deterret. Qua de caussa &
 Deus per Moſen quid in hac re fieri velit, de sua voluntate nos certiores redde-
 re voluit. *Leuit. 18.* Atque in hoc ordine primum occurrit frater & soror, inter
 quos nuptiæ consistere non possunt. Neque interest an germani sint fratres &
 sorores an vero consanguinei vel vterini, legitimi vel vulgo quæſiti §. 4. *Instit. de*
nupt. l. nemini, C. de nupt. Quibus plane consentit Moſis lex *Leuit. 18.* quæ vetat
 turpitudinem sororis, siue ex patre, siue ex matre tantum genitæ non esse reue-
 landam. Et hanc legem quæ natura nota est confirmat supplicii seueritate capi-
 te vigesimo. Vt qui duxerit sororem filiam patris sui vel filiam matris suæ coram
 populo occidatur Cuius legis rationes elegantissime persequitur Philo *libro de*
legibus Moſis specialibus. Cuius verba si adscripsero studiosis, vt spero, gratum fe-
 cero.

æero. Præcipit, inquit, Moſes ſororem non eſſe ducendam. Honeſtum ſane præceptum & aptum continentia, etſi Athenienſium legiſlator hoc in vterinis obſeruat tantum fratribus, at in germanis eodem patre genitis reliquit liberum. Contra Lacedæmoniorum legiſlator vterinis non interdicit connubio ſed eodem patre genitis. At Ægyptius ridens vtriuſque ſimplicitatem & ſemiperfecta placita laxauit libidinem & auxit in corporibus animiſque inſatiabile malum intemperatiæ, permiſſa licentia ducendi vxores, ſiue per alterutrum parentem, ſiue per vtrumque, cognatos maiores pariter & minores, æquales ſue, ne gemellis quidem exceptis, quos natura ipſo natali die ſciunxit, intemperantia vero ſocietate copulauit inſatiabili & male copulata iunctura. Quas leges abominatus vir ſanctiſſimus, vt alieniſſimas à bene conſtituta Republica & incitantes ad omnem turpitudinem, modis omnibus prohibuit congreſſum cum ſororibus ſiue vtrumque ſiue alterutrum parentem habentibus, &c. Subdit rationes Philo. Quod cum turpe eſt pudoris deturpare pulchritudinem & virgines ne erubeſcant adſuefacere, quaſi dicat: pudor ab eiufmodi coniunctionibus nos reuocat & natura abhorret à congreſſu ſorum & fratrum. Itaque pudori vim inferunt qui eiufmodi nuptias concedunt. Et paullo poſt ſubdit aliam rationem, nimirum vt quam late ſpargantur coniunctiones. Quorſum enim attinet impedire & obſtare, quo minus affinitates iungantur cum aliis, & intra domeſticorum parietum anguſtias rem honeſtiſſimam includere, cum extendi & diffundi poſſit per continentes, terras & inſulas, denique totius orbis habitati prouincias. Nam connubia cum exteris nouas coniunctiones faciunt, nihilo deteriores quam conſanguinitas, &c. Quam rationem poſtremam Prudentius his verbis expreſſit.

*Distantes regione plage, diuiſaq; pontò
Littora conueniunt nunc vadimonia ad vnum
Et commune forum, nunc per commercia & artes
Ad cætum celebrem, nunc per genialia fulcra
Externi ad ius connubii, nam ſanguine mixto
Texitur alternis ex gentibus vna propago.*

Ex quibus patet coniunctionem inter fratres & ſorores populo Dei fuiſſe deſtabilem. Sed & Romanis ea ſemper diſplicuit, qui in eam ſeuere animaduertērunt. Scribit Plutarchus in *Parallelis*, Papyrium quendam Romanum ſororem ſuam Camiliam compreſſiſſe & grauidam reddidiſſe. Id cum pater Papyrius reſciuiſſet entem filiæ miſit, quo ſeſe illa confoderet. Papyrius deinde ſibi ipſi manus intulit. Idem ex Ælio Probo in proœmio de vita excellentium Imperatorum conſtat: Eius verba ita habent. Neque enim Cimoni turpe fuit Athenienſium ſummo viro ſororem germanam in matrimonio habere, quod moribus noſtris nefas habetur. Interim tamen † gentes fuiſſe, quæ hiſce libidini-¹⁴ bus ſeſe contaminarint, vt Lacedæmonas, Parthos & Ægyptios ex Philone

Qqqq 2 &

& Dione constat, qui id apud Ægyptios patrio more receptum fuisse scribit: Quā in re Ægyptii Deos suos imitati videntur. Nam & Iupiter Iunonem sororem, & Satyrus Apim, & Saturnus Iſin duxiſſe fertur. Itaque Philinus apud Lucanum lib. 10. de Ptolomæo loquens,

—Nupſit ſoror impia fratri.

& Cleopatra conqueritur Cæſari cum in Ægyptum veniſſet de patre, his verbis:

—Lege ſumma perempti

Verba patris qui iura mihi communia regni

Et thalami cum fratre dedit, puer ipſe ſororem

Si modo libet amat, ſed amat ſub iure Photini

Affectus, enſeſq; ſuos, &c.

Herodorus commemorat Cambyſen cum ſororem ducere ſtatuſſet, in conſilium adhibuiſſe conſiliarios, num idliceret. Eoſque reſpondiſſe ſe nullam legem reperire quæ permittat coniugia inter fratrem & ſororem, ſed ſe aliam reperiſſe legem, quæ Regi Perſarum concedat licentiam faciendi quicquid libuerit. Prior pars reſponſionis honeſtiſſima fuit, poſterior turpiſſima, ſed tutiſſima. Nam conſiliarii Cambyſis non quod eam legem probarēt, ſed quod ſibi conſulerent ita reſponderunt, memores eius quod apud Plutarchum ſcribit Solon, *ὅτι ὁ μὲν λῆν τοῖς βασιλεῦσι ὡς ἡδίστα, ὡς ἡλίστα*. Itaque Cambyſes duas duxit ſorores. De Dario item legitur, quod ſororem ſuam Satyram nomine duxerit, vt & Ptolomæus Arſinoen & Pyrrhus Epyrotarum Olympionicam ſororem. Et de Caligula narrat Suetonius eum cum omnibus ſororibus ſtupri conſuetudinem habuiſſe, vſque adeo vt Druſillam Germanicam Caſſio Longino conſulari nuptā abduxerit, & pro legitima vxore palam habuerit. Quod & Dion lib. 59. refert, & Ouidius de Bibly puella ſcribit eam cum patre conſueuiſſe.

Biblys in exemplo eſt vt ament conceſſa puella,

Byblys Apoſtinei correpta cupidine fratris.

Et noſtra ætas eiufinodi portenta vidit. Pontanus narrat Ioannem Ariminienſem ſororem ſuam ex iſdem parentibus ortam in vxorem duxiſſe. Et de Martino V Pontifice ſcribitur eum accepta mercede matrimonium cuidam cū ſorore ex iſdem parentibus orta conceſſiſſe. Interim tamen ſaniores Græci & Romani ſemper eiufinodi coniunctiones deteſtati ſunt. Itaque Plato lib. 8. de legib; nuptias inter fratres & ſorores vt inceſtas damnat, quamuis idem quali ſui oblitus & contrariis caſdem lib. 5. de republ. lege permittendas ſcribit, adeo cœcutit ratio humana verbo Dei deſtituta, non ſecus ac noctuæ luce meridiana. Rectius Poetæ Græci, vt Phocylides & alii, iudicant, vt hic indicat

Neq; in ſororum auerſandum cubile venias.

Cimon quod cum ſorore Epinice concubiſſet apud populum in crimen adductus, relegatus eſt. Suidas.

35 Sed obijciat al quis ꝑ coniunctionem fratrum & ſororum inceſtam non videri, cum initio conditi orbis, vt ſacræ literæ oſtendunt, id factitarant. Sed reſpon-

spondendum est, conunctiones illas necessitate excusari. Nā cum propagandū esset genus humanum, & aliā personæ non extarent, quibus Adami filiæ vel filii iungerentur eos inter se copulari necesse fuit. Idque Dei voluntate factum esse dubium non est, vt Petrus Lombardus & alii tradiderunt. Interim tamen Augustini regula hic tenenda est *lib. 15. de ciuit. Dei* Id factū quanto est antiquius compellente necessitate, tanto factum est damnabilius religione prohibente. Et hac ratione excusat Augustinus Abrahamum quod sororem suam consanguineā duxerit vxorem, nimirum ex patre Thare & eius vxore secunda pgenitā *Gen. 20. v. 11.* Idq; colligi posse videtur ex verbis, *reuera soror mea est, nā filia est patris mei.* Alii existimant Saram fuisse filiā Thare ex quadam fœmina quæ vidua nupserit Thare, hoc est, Thare priuignam fuisse, quod si ita est etiam iure ciuili Abrahami nuptiæ legitimæ sunt. Nam mariti filius ex alia vxore, & vxoris filia ex alio marito coniungi possunt. *§. mariti, Inst. de nupt.*

Iudæi existimant Saram fuisse filiam Arani, hoc est, Abrahami patris filiam, sororem Loth. Nam Thare pater fuit Abrahami & Aran, Aran autem genuit Saram. Quod si ita est Abrahamus fratris duxit filiam, eamque sororem nominauit quod vtraque persona à Thare descendit, eaq; venior & receptior est sententia. Nam & fratris filius in sacris literis frater appellatur. Ita Abraham Loth fratrem appellat, cum tamen fratris esset filius, vtpote ex Arane procreatus. *Genes. 13.* Itaque nemini mirum videri debet, si fratris filia soror appelletur, cum vox fratrix apud Hebræos pro consanguineis accipiat. Itaque hæc verba Abrahami, vere soror mea est, ita accipienda sunt, id est, consanguinea mea est, nimirum patre Thare, qui & ipsi parens seu auus est prognata, sed non è matre mea. Nam diuersas matres habuerunt Abrahamus & Saræ pater Haran.

Ex quibus omnibus constat iure diuino & Romano veteri nuptias inter fratres & sorores prohibitas fuisse. Imo pœnam † capitalem in eos constitutam fuisse, qui eo scelere se obstrinxissent. Ita *Exod. 20.* Moses capite plecti iubet eam qui cum fratre vel sorore consueuisset. Amnon patris Absolonis mandato interficitur, eo quod sororem compressisset. *Samuel. libro 2 capite 13.* Et in ecclesiis Saxonicarum ecclesiarum pronunciari solet, feriendos esse gladio qui tam nefandas libidines exercuissent, vt ex hac formula colligitur. *Hat ein r seine Schwester fleischlich erkandt / vund also Blutschande mit ihr begangen / vnd wirdt solches für peinlichem Halsgericht bekant / so müget ihr ihnen mit dem Schwerdt vom Leben zum Tode richten vnd straffen.*

Sed hanc pœnam Augustus Elector constitutione 22. ita mitigauit, vt virgis cæli & excoiati in perpetuum relegentur, si extra matrimonium incestus committatur. Nam ita habent verba. *Die Personen so einander setzweris im ersten oder andern Glied in gleicher Linien verwandt / oder die im Mose Leuit. 18. genennet werden wann dieselben nicht aller Ding in der Ehe sindt vund Blutschande mit einander begehren / sollen beyde mit Straupenschlagen vnser Lande ewig verwiesen werden.* Quæ constitutio æquitatem habet. Nec enim negari potest,

maius crimen esse si liberi cum parentibus misceantur, quam si ii qui à latere veniunt inter se copulentur, itaque & hos mitius illos durius puniendos esse. Iure ciuili recentiori quod à Iustiniano collectum est, pœna incestus non est capitalis, sed tantum bonorum publicatio, cinguli detractio, exilium, & si vilis sit persona, corporis castigatio seu fustuatium *tot. tit. C. de incest. & nefar. nupt. & nouell. 12. Harmenop. lib. 4. tit. 6.* cum qua magna ex parte constitutio Augusti cōgruit. Et huc videntur spectare quæ Carolus V. *constitutione criminali c. 117.* tradit, qui vult in puniendis incestibus iudices ea sequantur, quæ ab ipsius prædecessoribus tradita sunt. Et hætenus de fratribus & sororibus, hoc est, illis personis quæ sibi secundo gradu coniunguntur satis.

17 Nunc ordo postulat † vt sigillatim alios gradus examinemus. Et quidem descendendo post fratres & sorores occurrunt filii vel filiæ fratris & sororis ascendendo patruus, auunculus, amita, matertera. Qui de iure canonico sibi secundo gradu, de iure autem ciuili tertio coniunguntur. Itaque vir prohibetur fratris vel sororis filiam ducere. Mulier fratris vel sororis filio nubere prohibetur. Rationem huius iuris adfert Paulus *in l. sororis 39. de rit. nupt.* ne sororis quidem proneptem vxorem duci posse, ac ne vllam quidem ex eius posteris, quoniam nobis liberorum loco sint, ac nos econtra eis parentis loco. Quam rationem & ipsa cognatorum correlatiua nomina indicare videntur. Nam patruus dictus quasi alter pater, auunculus quasi alter auus, vel alter pater, à voce *Ab* quod Hebræis patrem sonat. Matertera quasi altera mater, amita item quasi altera mater, a voce, *em*, quæ Hebræis idem quod mater, vt recte scripserit D. Iambrosius ipsum nominum sonum nos reuocare ab eiusmodi coniunctionibus. Græce etiam patruus & auunculus *θεοι* nominantur, quæ & ipsa vox in iure extat. *l. cum quis decedens §. Codicillis, de legat. 3.* vt tradit Simplicius Epicteti interpres, hanc etymologiæ rationem adferens, quod cum patres liberis sint quasi Dei, ea de causa qui ad patres proxime accedunt, vt patruus & auunculus, *θεοι* quasi diuini appellati sint. Et quamuis, inquit, metu diuini numinis parentes Deos nominare desierimus, veteris tamen eius notæ vestigia in patruorum appellatione remanserunt. Itaque Stobæus *capit. 42.* parentes post Deum plurimi fieri, & quasi secundos & terrestres Deos esse, & easdem Deorum quasi imagines scribit. *cap. 77.*

Qua de causa patruus & amitis in genere proximis potestatem fratrum & sororum liberos corrigendi leges tribuunt, quasi parentum locum obtinentibus, vt ostendit constitutio Valentis & Valentiani *lib. 9. Cod.* Et eos quidem seueriores cēsores fratrum liberos castigare solere, ipsa testatur experientia. Quo spectat illud Horatii,

Mihi ne sis patruus oro, &c.

Ex quibus omnibus planum est, patruos & auunculos parentum locum obtinere & reuerentiam hisce personis quasi lege naturæ debitam obstare, quo minus nuptiis copulari debeant.

Alter

Altera ratio adferri potest quam nos supra ex Philone attulimus, ne cognationum gradus confundantur, quæ natura & ratio & Deus ipse discernenda & distinguenda esse docet, quod sane hic fieret. Nam si quis fratris filiam uxorem duceret, liberi inter sese fratres & patruelis essent. Mulier liberis suis mater, & soror patruelis esset, ut iis quis recte exprobrare posset, mulier quæ nos peperit, mater vestra est & patui vestri filia, hoc est, soror patruelis. Et rursus, vir qui vos genuit pater vester est, & matris vestræ patruus, hoc est, patruelis vester. Sed & hoc casu affinitatis nomina confunderentur. Nam patruus fratri suo qui ei filiam collocavit frater simul & gener esset. Quo nihil dici potest absurdius eum generi socero suo reverentiam debeat, ut cui filii loco sit, frater autem fratri æqualis sit, ac pari dignitate. Mulier vero patri suo filia esset & simul fratris uxor quam fratrem nominant, &c. Et hæc lex ut naturæ ita & iuri diuino maxime est consentanea, ut ex iis quæ Leuit. 18. traduntur colligi potest. Verenda amitæ tuæ ne retegās. Verenda materteræ tuæ ne retegās. Et quamvis Moses disertis verbis non vetat filiam fratris non esse ducendam, tamen eo ipso quod ab amitæ & materteræ nuptiis abstinendum præcipit, sororis & fratris filiis nubendum non esse ostendit. Nam si amitam vel materteram quis ducere prohibetur, sequitur propter naturam correlatiuorum amitam & materteram fratris & sororis filiis nubere non posse.

Itaque ridendi Iudæi qui statuunt fratris filiam duci posse, quod disertis verbis eas personas inter se coniungi lex Moysis non prohibeat, cum ea prohibitio ex natura correlatiuorum resultet, ut demonstratum est. Et lex de gradibus, non autem de personis intelligenda est.

Ex quibus efficitur, non solum iure Romano, sed & Mosaico fratrum sororumque liberos uxores duci non potuisse. Idque multis annis à Romanis observatum fuisse historiæ testes sunt. Interim tamen Claudius Imperator primus harum nuptiarum usum inuehere conatus fuit. Nam cum Agrippinæ fratris suæ filia amore incensus esset, eamque lege in uxorem ducere non posset, à Senatu extorsit Senatusconsultum ut iuris colore huius coniunctionis turpitudine velaretur, ut scribit Tacitus *libro duodecimo*. Interim tamen has nuptias, etsi Senatusconsulto firmatas omnium saniorum iudicio etiam eo ipso tempore improbatas & incestas habitas fuisse ostendunt auctorum scripta. Sed & Domitianus Imperator Titii fratris filiam in uxorem duxit, eamque amavit ardentissime, ut Plinius testatur *libro quarto epistolarum, folio mihi 106*.

Nerva postea Domitianum secutus hoc Senatusconsultum abrogari iussit, & vetuit, ne filia fratrum ducerentur, edita constitutione, ut Xiphilinus & Zonaras testantur. Sed hanc legem rursus infringere conatus fuit, libidine perdita incitatus Heraclius Imperator qui Martinam fratris sui filiam in uxorem duxit, sed is incestus poenas dedit gravissimas iusto Dei iudicio, nimirum

nimirum genitalibus ita distortis, vt quoties meieret vultum lotio aspergeret. Sed & Claudius Cæsar ob incestum cum Agrippina commissum, diuinitus punitus fuit, vt qui ab vxore veneno sublatuſ sit, teste Seneca.

Sed obiiciat aliquis, Abrahamum fratris sui filiam Saram in vxorem duxisse, vt supra tradidimus, ideoque has coniunctiones incestas non videri. Sed respondendum, non quælibet exempla patrum veterum imitanda esse, sed ea tantum quæ legi diuinæ sunt consentanea. Nec enim tam spectandum quid Romæ factum sit, quam quid fieri oporteat *l. 12. de offic. procons.* Et tritum est illud, non exemplis sed legibus iudicandum. Nam etsi Deus certo consilio in Heroibus illis quædam vitia tolerauit vel probauit, tamen nostrum non est, ea condemnare vel imitari, sed potius intra metas legis naturalis & diuinæ consistere, & non tam næuos parentum quam heroum facta illustria nobis ad imitandum proponere. Itaq; factum Marquardi Schuldorpii pastoris Slesuicensis, qui anno 1520. fratris filiam a se compressam duxit exemplo Abrahami excusari non potest, etsi Theologi magni nominis qui ei patrocinati sunt hoc colore id extenuare conati sunt. Sed malam causam bene tueri difficile est. Itaq; videant Principes qui fratrum vel sororum filias sibi matrimonio copulant, quo pacto Deo & ecclesiæ id probare possint.

18 Sed an pœna incesti † quam supra attigimus, ad has quoq; personas quæ secundo gradu coniunguntur pertineat? Et dubium non est, cum omnes hæ personæ sibi inuicem eodem gradu coniunctæ inter se nuptias contrahere prohibeantur, iuxta *l. sororis, de rit. nupt.* & *l. 17. C. de nupt.* quæ expresse cauet, nemini licere contrahere matrimonium cum filia nepte, aut pronepte, itemque cum matre, auia vel proauia, & ex latere amita, & matertera, sorore, sororis filia, & ex ea nepte, præterea fratris filia & ex ea nepte. Et eadem prohibitio extat *Leuit. cap. 18.* Ergo qui ex huius personis, hoc est, amitam, materteram, fratris sororisue filiam, in vxorem duxerit, dignitatis & bonorum amissione puniatur si honeste sit conditionis, sin vilis sit conditionis, fustibus cædatur, de iure ciuili, vel iuxta Augusti constitutionem sine discrimine virgis cædendus & in exilium mittendus erit. Hactenus de personis quæ de iure ciuili tertio cognationis gradu, de iure vero canonico secundo coniunguntur satis.

19 Nunc ad reliquos gradus veniendum. Et quidem † quarto gradu de iure ciuili sunt à latere ascendendo, patruus magnus, amita magna, id est, aui frater & soror. Item auunculus magnus, matertera magna, id est, auix frater & soror. Itē fratres patrueles, id est, qui ex duobus fratribus generantur, consobrini, qui ex duabus sororibus sunt procreati, quasi consororini, amitini qui ex fratre & sorore procreantur. Descendendo fratris sororisue nepos & neptis, inter quas personæ illæ quæ sibi parentum & liberorum loco sunt nuptiis coniungi non possunt. Itaque vir, hoc est, nepos ex fratre amitam magnam, id est, aui sororem ducere prohibetur, vt & nepos ex sorore materteram magnam ducere non potest. Mulier e contra, verbi gratia, neptis ex fratre patruo magno, hoc est, aui
nubere

nubere non potest. Ratio est quod quemadmodum, patruus, auunculus, amita, matertera parentum loco sunt, vt supra copiose explicauimus ita & multo magis ii qui gradu his sunt superiores parentum loco sunt obseruandi & venerandi §. *item amitam, de nupt. instit. l. per adoptionem de rit. nupt.* Nam vt in ordine ascendentium, cuius hic quædam imago est, is meliori iure est & potiori qui supremum locum obtinet, & ordine prior est, ita & in ordine collateralium ascendentibus qui priores ordine & loco sunt ius potius & maiorem reuerentiam deberi ratio docet. Itaque valet argumentum, patruo debetur reuerentia, ergo multo magis patruo magno. Nam etsi gradu hic remotior est, tamen loco & dignitate est superior, ad instar aui quem pater gradu anteit, non tamen potestate, imperio ac reuerentia, iuxta versum Ouidii.

Plus quoque qui prior est ordine poscit aus.

Huc facit quod Iustinianus scribit, cuius filiam in vxorem ducere non licet, neque eius neptem permittitur, nimirum quod ei sim parentis loco. Nec obstat quod neptis sit quarto gradu de iure ciuili, quo gradu nuptiæ recte cõtrahuntur. Nam in iis qui a latere veniunt, non tantum gradus sed & ordo spectatur, num scilicet vterque sit collateralis æqualis, non vero ex earum personarum numero quæ inuicem parentum & liberorū sibi sunt loco; quales sunt patruus, patruus magnus, auunculus, auunculus magnus, amita, amita magna, matertera, matertera magna, quæ nepotibus neptibusue suis non solum sunt collaterales sed & quodammodo parentes, vel saltem parentum locum obtinent. Ideoque cum illis coniungi non possunt, non quidē propter gradus propinquitatem, sed propter honestatem & reuerentiam quæ hisce personis debetur. Et quemadmodum in infinitum inter ascendentes & descendentes nuptiæ prohibita sunt, ita & inter transuersales eos in quibus quædam imago est liberorum & parentum, l. *sororis, de rit. nupt.* Vnde sequitur, recte etiam in linea collateralis constitui ascendentes veluti patruum, amitam magnam, maiores, maximos superioresque omnes qui nobis parentum loco sunt: E contra quibus respondent descendentes fratris, sororisue filios, filiasue, nepotes, nepotes, pronepotes & proneptes, & sic in infinitum. Tertio collaterales in specie qui sibi neque parentum neque liberorum loco sunt inuicem, vt fratres sorores, patruales, consobrini & amitini, in quibus non ordo sed sanguinis propinquitas spectatur. Et hi inuicem iure ciuili coniungi possunt. Itaque duorum fratrum liberi, item fratris & sororis recte iunguntur, §. *duorum, Instit. de nupt. l. Lucius Titius. §. filium, ad SC. Trebell.* Ratio est quod hæ personæ eodem & pari gradu & a stipite æqualiter distent, & per consequens nec parentum aut liberorum loco sibi sint inuicem. Ideoque eiusmodi reuerentiam qualis parentibus tribuitur sibi inuicem non debeant, cum in æquales reuerentiæ ratio non cadat. Et tritum est illud Iureconsultorum, par in parem non habet imperium. Et quod nuptiæ inter æquales conuenientissimæ sint. Qua de causâ etiam iure Mosaiico hæ nuptiæ legitimæ sunt. Nam ex præcepto Moisis quinque filiaæ Zalphrad

Rrrr

nupse-

nupserint filiis patruorum suorum qui erant de tribu Manasse, vt videre licet *Numer. cap. vltim. & Iosue 17. & alia habentur exempla Genes. 28. Genes. 29. Paralipom. cap. 23. & 24.* Sed & Græcis eiusmodi nuptias habitas fuisse legitimas ostendit tota antiquitatis historia. Apud Romanos vero eius rei exempla exstant innumera. Et vt antiquissima consecretemur, Seruii Tullii filię, Tullię consobrinis suis Tarquiniis Prisci Tarquinii nepotibus nupserunt, vt Halicarnass. lib. 4. refert, quamuis Liuius existimat non consobrinos sed auunculos fuisse lib. 1. ab vrbe condit. Brutus Porriam consobrinam Catonis Vticensis filiam in vxorē duxit. Nam Serulia mater Bruti soror fuit Catonis, teste Plutarcho, &c. Interim tamen fuit tempus cum eiusmodi coniugia Romæ non probarentur, vt ex Tacit. lib. 12. colligitur & Augustino lib. 15. cap. 16. de ciuitat. Dei & Plutarcho. Imo Theodosius Imperator edita constitutione has nuptias prorsus prohibuit, vt patet ex l. 1. si nupt. ex rescr. pet. C. Theodos. de duorum fratrum liberis, & idem testatur Aurelius Victor in vita Theodosii, & Paulus Diaconus lib. 12. Sed hanc constitutionem postea Arcadius & Honorius Theodosii filii abrogarunt, lege cōtraria lata, hoc colore, quod veteris iuris auctoritatem in vltum reuocare vellēt. Sed ea Gothis, qui gens Græcię fuerunt, displicuit, vt qui lege lata nuptias inter fratrum sororumq; liberos prohibuerunt, vt ex Cod. Theodos. colligere licet l. vn. C. si nupt. ex rescr. pet. l. 2. C. de incest. nupt. quas mutatas & interpolatas esse quilibet deprehendere potest, qui eas cum constitutionibus quæ in Cod. Iustiniano exstant contulerit. Nam illæ prohibēt quidē nuptias inter patrum & fratris sororisue filiam, consobrinorum autem nullam mentionem faciunt. Retinuit & Caius lib. Instit. lectionem negatiuam. Sed is a Gothis deprauatus esse videtur, vt & Theophilus, qui ius Romanum ad sua tempora detorsit, & contra Iustiniani sententiam duorum fratrum filios nō posse matrimonio iungi scribit. Quod & Alemanni & Gothi probarunt & in suas leges referri iusserunt. Qua de re exstat lex Clotarii tit. 40. Ex quibus constat

20 hoc ius varie iactatum & singulis pene seculis immutatum fuisse. Quæ t̄ cum ita sint recte hoc loco quæritur, an si quis hodie consobrinam patrualem vel amitnam duxerit incesti pœnam sustinere debeat, hoc est, vel virgis cædatur vel bonis exilioque mulctetur? Et quidem Arcadii & Honorii constitutio quæ in Cod. Theodosiano exstat pœnā ignis & p̄scriptionis irrogat iis, qui eiusmodi nuptias contrahunt. Consimilis pœna in legibus Alemannorum quas Lotharius edidit, constituta est, vt matrimonio dissoluto bona eius in fiscum redigantur, qui eiusmodi quid admiserit, humiliores vero in seruitutem redigantur. His tamen non obstatibus putarim hoc casu incesti pœnam capitalem fustuarii vel publicationis bonorum locū non habere. Et cur sit sentiam ratio est, quod ea qua expresse iure diuino conceduntur incesta videri non debeāt, iuxta regulam: quod lege permittente fit pœnam non meretur. Deinde quod leges ciuiles quæ a Christianis Imperatoribus, qui legis condendæ potestatem habuerunt, latę sunt, has nuptias permittunt. Tertio quod exemplis tam sacr

qu

quam prophanis omnium seculorum hæ nuptiæ confirmantur, vt supra ostēsum est. Sed quid si edicto vel lege speciali magistratus hæ nuptiæ interdican-
tur, quemadmodum plerisque in locis expresse prohibentur secundo gradu? Crediderim eum qui magistratus edictum insuper habuerit, pœna arbitraria, non tamen capitali coercendum, non tam propter incestum, qui vix est vt cōmissus dici possit, quam propter magistratus auctoritatem quæ sacrosancta nobis videri debet, contemptam. Idque ea de causâ maxime, quod magistra-
tus qui superioribus seculis & nostra ætate nuptias inter consobrinos prohi-
buerunt, argumentis non leuibus ducantur. Et quidem his, quod in his perso-
nis quædam sit imago fratrum & sororum. Auum enim, seu parentem com-
munem habent, a quo veluti a stipite descendunt, cuius etiam respectu libe-
rorum quodammodo locum obtinent. Quod & ipsa cognationum nomina
testantur, fratres enim & sorores patrueles nominantur. Item, cōsobrini quasi
confororini. Ita & iure diuino fratres appellantur *lib. 1. Paralipom. cap. 23. 24.* Et
hanc rationem etiam attigit *Ambrosius libro octauo epistola 66.* In verbis: Et ta-
men illi inuicem sibi æquales sunt, tantummodo quia propinquitatis necessi-
tudine & fraternæ societatis ligantur vinculo, &c.

Quam etiam ob causâ ab eiusmodi nuptiis abstinuisse superius seculum
testatur *Augustin. libro decimo quinto, de ciuitat. Dei capite decimo sexto.* Experti au-
tem sumus de consobrinorum nuptiis etiam nostris temporibus propter gra-
dum propinquitatis fraterno gradui proximum, quam raro per mores fiebat,
quod fieri per leges licebat, quia id nec diuina prohibuit, & nondum prohi-
buerat lex humana. Verumtamen factum etiam licitum propter vicinitatem
horrebatur illiciti, & quod fiebat cum consobrina, pene cum sorore fieri vide-
batur, & quia ipsi inter se propter tam propinquam consanguinitatem fratres
vocabantur, & pene germani sunt. Vnde altera huius prohibitionis ratio col-
ligitur, nimirum, etsi iure diuino & ciuili hæ nuptiæ prohibitæ non sint, tamen
cum hi gradu proximi sint illis qui iure diuino interdicti sunt, voluerunt le-
gislatores & alii hos secuti homines etiam ab his abstinere. Quo maiore reue-
rentia diuina obseruare & reuereri viderentur. Quæ ratio sapientissime ab
Augustino excogitata est.

Tertiam adfert idem Augustinus, quam & nos supra attigimus, ex Philone,
ne vna eademque persona variis cognationum nominibus implicetur & vt
necessitudines quam latissime disseminentur & diffundantur. Verba Augustini
lib. 15. c. 16. ita habent: Habita est ratio rectissime charitatis, vt homines quibus
esset utilis atque honesta concordia diuersorum necessitudinum vinculis ne-
cterentur, nec vnus in vna multas haberet, sed singulæ spargerentur in singu-
las. *August. initio c. 16. li. 15.* His subiicit & quartam idem Augustin. quod & ab
eiusmodi nuptiis pudor naturalis auocet. Quæ etiam sola fecit, quod parcius
istis nuptiis veteres vsi sunt, iuxta illud Senecæ.

Quod lex non vetat, hoc fieri vetat pudor.

Rrrr 2

Gre-

Gregorius in *c. ad sedem* 35. q. aliam adfert rationem huius prohibitionis, sed quæ neque cælum neque terram attingat, nimirum quod experientia constet ex eiusmodi coniunctionibus sobolem non senescere, ita enim habent verba. Quæ ratio præterquam quod falsissima experientiæ contrarium testatur. Et hæc de personis quæ de iure canonico secundo, de iure ciuili quarto gradu sibi coniunguntur satis.

21 Quinto † gradu iure ciuili a latere sunt ascendendo propatruus, proamita, id est, proauī frater & soror. Item proauunculus & promatertera, hoc est, proauīæ frater & soror: descendendo, fratris sororisue pronepos, proneptis. Collaterales in specie patruelis, consobrini, amitini, auunculi, materteræ filius filia, propior sobrino, id est, patruī magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ filii, filia. Iure ciuili matrimonium quinto gradu cōcessum est, vt & iure diuino. Id autem accipiendum de personis mere collateralibus, hoc est, quæ sibi parentum liberorumue loco non sunt. Itaq; propatruo proauunculo nubere non licet, vt nec e contra proamitam, promaterteram ducere licet, & ita descendendo a fratris sororisue pronepote & pronepte abstinendum est, quod liberorum locum obtineāt. Cum aliis personis quæ a latere veniunt recte matrimonia ineuntur, vt cum patruelium, cōsobrinorum & amitinorum liberis. Ita & patruī magni, amitæ magnæ, auunculi magni filiam ducere licet. Et hōs Canonistæ in secundo & tertio gradu collocant in linea inæquali. Inter quos matrimonium consistere posse negant. Prohibitionis autem rationem nullam adferunt, nisi illud Pythagoricum *αὐτὸς ἐστὶν*. Sane ius diuinū & ciuile eiusmodi matrimonia probant, & concilia patrum antiqua, imprimis autem Epaumenſe, vbi hæc verba referuntur, vltra consobrinos non prohiberi coniugia. *Tom. 2. conci. Epaumenſi* c. 36. quod celebratum fuit anno 494. Itaque recte Lutherus scripsit, conscientia scrupulum nō esse iniiciendum iis qui secundo & tertio gradu contraxerunt, idque quod nulla probabilis adferri possit ratio, cur ab eiusmodi nuptiis abstinendum sit, nisi quis illam, quam Pontifex adfert, veram esse existimauerit, ea de causa quarto gradu prohiberi matrimonia, quia quatuor sunt humores in corpore. Rectius dixisset, quinto gradu concedi matrimonia, quia quinque sunt libri Moisis. Quanto satius erat ius diuinum & ciuile sequi, quam eiusmodi traditiones, & statuta quæ hac de re in qualibet prouincia exstāt peculiaria, vt in Misnia matrimonium tertio gradu lineæ æqualis ab Electore Mauritio permittitur, lineæ vero inæqualis non conceditur: In Ducatu autem Slesuicensi quartus solum gradus lineæ inæqualis conceditur. Cur hæc tam varie? Quia prohibitionis fundamentum aut nullum aut certum non habent, cui innitantur.

22 Sexto † gradu in ordine collateralium ascendentes sunt abpatruus, abamita, id est, abauī frater & soror. Abauunculus, abmatertera, id est, abauīæ frater & soror. Descendentes fratris sororisue abnepos, abneptis. In specie vero collaterales, fratris patruelis, sororis patruelis, consobrini consobrina, amitini

miti

mitinæ, nepos neptis, item propatruī, proamitæ, proauunculi, promaterteræ filius filia: item sobriini, sobrinæ, id est, qui quæue ex duobus fratribus vel sororibus patruelibus vel consobrinis generantur. Et hinc eadem, quæ supra tradita est, regula locum habet, nimirum eas quæ ascendentium & descendantium locum obtinent, duci non posse. Inter collaterales autem recte consistere matrimonium saltem de iure diuino & ciuili.

Septimo † gradu a latere sunt ascendendo, atauī frater soror, atauīæ frater 23 & soror, quas & ipsas ducere prohibemur, quod parentum loco sunt. Itaque hic fallit regula iuris canonici, quarto gradu recte contrahi matrimonia. Nam atauī frater de iure canonico sexto gradu, & tamen ei mulier nubere non potest, nec vir atauī vel atauīæ sororē ducere potest, quamuis quinto sint gradu. Nam & parentum locum hæ personæ obtinent. Descendendo a latere sunt fratris abnepos, abneptis, sororis abnepos abneptis, a quarū personarum etiam nuptiis abstinendum est, quamuis de iure canonico sexto sint gradu, idque quod liberorum loco sint, iuxta regulam: Cuius filiam ducere non possum, nec eius neptem ducere permissum est. In specie autem mere collaterales sunt patruī maximī, amitæ maximæ filius, filia, auunculi maximī, materteræ maximæ filius, filia: a quibus & ipsis de iure canonico abstinendum est, quod saltem quarto sint gradu, etsi de iure ciuili septimo sint gradu. Ultra hos quæ sunt personæ recte coniunguntur, cum iure diuino nuptiæ sint concessæ & permissæ, quod quidem humanis traditionibus longe anteponendum. Iis qui contra sentiūt recte obiicitur illud, *ὁ γυνὴς πατρὸς καὶ μητρὸς ὑπερθεα*, id est, mortalis cum sis, ne sapias quæ supra Dei voluntatem fiunt. Et hæcenus de personis quæ ratione cognationis nuptias inter se contrahere prohibentur.

§. 2. S V M M A R I A.

1. Regula prima de affinitate.
2. Regula de affinitate.
3. Regula quadam de affinitate.
4. Formulæ variarum sententiarum pertinentes ad affinitatis gradus.
5. Sororem defunctæ sponse an quis ducere possit?

HÆcenus de consanguinitate propter quam prohibetur matrimonium. Nunc de affinitate, quæ matrimonium quoque impedit dicendum est. §. affinitatis. *Instit. de nupt.* Et quidem prohibetur matrimonium inter eos etiam iure ciuili, qui parentum liberorumque loco habentur, cuiusmodi sunt socer, socrus, gener, uxor, nouerca, vitricus, priuigna, priuignus, *l. non facile §. nomina, de gradib.* Quod ad reliquos attinet qui non sunt in numero parentum & liberorum affinitate tamen inter se coniuncti sunt, illi inuicem coire iure nostro ciuili non prohibentur. Excipitur duntaxat fratris coniunx & soror uxoris, *l. fratris l. f. C. de incest. nupt.*

autem melius sciri possit & cuius obuium esset, quousque se prohibitio in-

R r r r. 3. affini-

affinitatis gradibus extēdat, nos lingua nostra vernacula schema subiiciemus, in quo gradus prohibiti cuius ante oculos ponuntur.

Prima regula. †

Alle Vermischung zwischen Stieffvatter vnd Stieffmutter vnd Stieffsoh-
ter/zwischen Stieffmutter vnd Stieffsohn vsque in infinitum, so weit man
rechnen kann in der auffsteigenden vnd absteigenden Linien/sind im Götlichen
Rechten verboten. Leuit. 13. Exempli gratia.

**Personen so von wegen der Schwiegerschafft in der
rechten Linien/hinauffwärts zurechnen/zuehelichen
verbotten sind.**

I.

- 1 seine stieffmutter / es sey die erste/ andere oder die dritte / welche
sein Vatter zur Ehe gehabt.
- 2 seines weibes stieffmutter / welche ihr Vatter nach ihm verlassen
- 3 seines Vatters Braut oder Vertrawte / welche seine stieffmutter
solte geworden seyn
- 4 seiner Braut Mutter/ das ist/ die mit welcher Tochter er sich zu-
vor verlobet/vnd doch nit Hochzeit gehalten / noch sie fleisch-
lichen erkandt hat.

II.

Der sohn
soll nicht
nehmen/
hinauff-
wärts zu-
rechnen/

- 1 seiner stieffmutter mutter.
- 2 seines stieffvatters mutter
- 3 seines weibes Großmutter/sie sey des Vatters oder der Mutter
Mutter
- 4 des Großvatters weib/das ist/seines Vatters oder seiner Mutter
stieffmutter.

III.

- 1 seiner stieffmutter großmutter
- 2 seines stieffvatters großmutter
- 3 seines weibes großmutter mutter
- 4 seines weibes großvatters mutter
- 5 der großmutter vatters weib / das ist / der großmutter stieffmutter
- 6 des großvatters vatters weib / das ist / des großvatters stieffmutter.

**Personen so von wegen der Schwägerschafft in der rech-
ten Linien hinauffwärts zurechnen/zuehelichen sind
verbotten.**

I.

- 1 Ihren Stieffvatter/er sey der erste/der ander/oder der dritte/welchen ihre Mutter zur Ehe gehabt
- 2 ihres Mannes Stieffvatter / welchen seine Mutter nach ihr gelassen
- 3 ihren Schweher/das ist/ihres Mannes Vatter
- 4 ihrer Mutter Breutigam/oder Vertraweten / welcher ihr Stieffvatter solte geworden sein
- 5 ihres Breutigams Vatter/das ist/der mit welches Sohn sie sich zuvor verlobt vnd doch nicht Hochzeit mit jm gehalten.

Die tochter soll nicht nehmen hinauffwerth.

II.

- 1 Ihrer Stieffmutter Vatter
- 2 ihres Stieffvatters Vatter.
- 3 ihres Mannes Großvatter/es sey des Vatters oder der Mutter Vatter
- 4 ihrer Großmutter Mann / das ist / ihres Vatters oder Mutter Stieffvatter.

III.

- 1 Ihrer Stieffmutter Großvatter
- 2 ihres Stieffvatters Großvatter
- 3 ihres Mannes Großmutter Vatter
- 4 ihres Mannes Großvatter Vatter
- 5 ihrer Großmutter mütter Mann/das ist/der Großmutter Stieffvatter
- 6 ihres Großvatters Mutter Mann / das ist / ihres Großvatters Stieffvatter.

Personen so von wegen der Schwägerschafft in der rechten Linien hinabwärts zurechnen/ zu ehelichen verboten: Dann solche Personen für unsere Töchter gehalten werden.

I.

Der Vatter oder Stieffvatter soll nicht nehmen

- 1 Die Stiefftochter/die seinem vorigen Weibe geboren
- 2 seines vorigen Weibes Stiefftochter
- 3 des Stieffsohns Weib
- 4 die Schwur/das ist/seines Sohns Weib
- 5 des Sohns verlobte Braut.

II.

- 1 Der Stiefftochter Tochter
- 2 des Stieffsohns Tochter

3 des

- 3 Desß Sohns Sohn Weib.
- 4 Seiner Tochter Sohn Weib.

III.

- 1 Der Stiefftochter Tochter Tochter.
- 2 Desß Stieffsohns Tochter Tochter.
- 3 Desß Sohns Sohns Sohn Weib.
- 4 Seiner tochter sohns sohn Weib.

Personen so von wegen der Schwägerschafft in der rechten Linien hiannterwerts zurechnen zuehelichen verboten: Dann solche Personen für vnser e Söhne gehalten.

I.

- 1 Den Stieffsohn/der von ihrem vorigen Mann geboren.
- 2 Ihres vorigen Mannes stieffsohn
- 3 Der stiefftochter Mann
- 4 Der Tochter Mann
- 5 Der Tochter verlobten Breutigam.

II.

Die Mutter oder Stieffmutter sol nicht nemen.

- 1 Desß stieffsohns sohn
- 2 Der stiefftochter sohn
- 3 Desß sohns tochter Mann
- 4 Der tochter tochter Mann.

III.

- 1 Desß stieffsohns sohn sohn
- 2 Der stiefftochter tochter sohn
- 3 Desß sohns sohn tochter Mann
- 4 Ihrer tochter tochter tochter Mann.

Et hæ personæ ideo coniungi nequeunt, quia sunt sibi inuicem parentum liberorumque loco.

Personen so von wegen der Schwiegerschafft in der seitwärts Linien zu ehelichen verboten.

I.

Der Bruder sol hinauffwerts nemen.

- 1 Seines schwehers Schwester / das ist / seines Weibes Vatters Schwester.
- 2 seiner schwieger Schwester / das ist / seines Weibs mütter Schwester.

II.

- 1 Seines vettern weib / das ist / seines Vatters Bruders weib

- 2 seines sohns Weib / das ist / seiner Mutter Bruders Weib.

III.

- 1 Des Großvatters Bruder Weib
2 der Großmutter Bruders Weib.

Personen so von wegen der Schwegerschaft in der seitwärts Linien zu ehelichen verboten.

I.

- 1 Ihrer Schwieger / das ist / Mannes mütter Bruder
2 ihres Schwehers / das ist / ihres Mannes Vatters bruder.

II.

Die Schwester sol nicht hinauffwärts nehmen.

- 1 Ihrer Mumen / das ist / ihrer Mutter Schwester mann
2 ihrer Wase / das ist / ihres Vatters Schwester mann.

III.

- 1 Der Großmutter Schwester mann
2 des Großvatters Schwester mann.

Personen so von wegen der Schwiegerschaft in der seitwärts Linien zu ehelichen verboten.

I.

- 1 Seines Bruders Weib
2 seines weibes Schwester.

II.

Der Bruder sol nit hinunterwärts nehmen.

- 1 Seines Brudern sohns Weib
2 seiner Schwester sohns weib
3 seines weibes Bruder Tochter
4 seines weibes Schwester Tochter.

III.

- 1 Seines Bruders sohns sohns Weib.
2 seines Brudern tochter sohns weib.
3 seiner Schwester sohns sohns weib
4 seiner Schwester tochter sohns weib
5 seines Weibes Bruder tochter tochter
6 seines Weibes Schwester tochter tochter.

Personen so von wegen der Schwiegerschaft in der seitwärts Linien zu ehelichen verboten.

Ssss

1 Ihrer

I.

1. Ihrer verstorbenen Schwester Mann.
2. ihres verstorbenen Mannes Bruder.

II.

1. Ihres Bruders Tochter Mann
2. Ihrer Schwester Tochter Mann
3. Ihres Mannes Bruders sohn
4. Ihres Mannes Schwester sohn.

III.

1. Ihres Bruders sohns tochter mann
2. ihres Bruders tochter tochter mann
3. ihrer schwester sohns tochter mann
4. ihrer schwester tochter tochter mann
5. ihres Mannes bruders sohns sohn
6. ihres Mannes schwester sohns sohn.

Die Schwester soll
nicht hinabwerth
nehmen.

I I.

Die ander Regel von Schwiegerschaften.

Viele Blutsfreunde des Mannes sind seinem Weibe geschwägert / dergestalt / in welchem Grad der Blutsfreundschaft sie dem Mann zugethan sind / in selbigem Grad sind sie dem Weibe mit Schwiegerschaft verwand / vnd hiergegen / alle Blutsfreund des Weibes / sind irem Mann geschwägert / der gestalt / in welchem Glied der Blutsfreundschaft sie dem Weibe verwand sind / im selbigem Glied sind sie irem Mann Schwägerschaft halben zugethan / vnd demnach wie weit sich die Prohibition in der Blutsfreundschaft erstreckt / also weit erstreckt sie sich auch in der Schwiegerschaft : Dann gleich wie sich einer von seinen Blutsfreunden enthalten sol / also ist er auch schuldig sich von seines Weibes Freunden sich zu enthalten / vnd in solcher massen das Weib von ihres Mannes Freunden. Als dann der dritte Grad in der Blutsfreundschaft vngleicher Linien ist verboten / also ist auch derselbige dritte Grad vngleicher Linien in der Schwägerschaft verboten.

Exempli gratia.

1. Der Mann sol ntr nehmen seines vorigen Weibes Vatters Bruder oder Schwester Sohns Tochter.
2. Das Weib sol nicht nehmen ihres vorigen Mannes Vatters Bruder oder Schwester Sohns Sohn.

Notandæ sũnt sequentes regulæ. †

I.

1. Es ist nicht daran gelegen / ob die ersten Eheleute miteinander Kinder gezeugt haben oder nicht / die Prohibition hat nichts desto weniger ihre Krafft.

Es

II.

Es gilt gleich viel in Rechnung der Glieder vnnnd der Verwandschaft in der Blutsfreundschaft vnd Schwiegerschaft / die Brüder vnnnd Schwestern sind von ganzer oder halber Geburt / die Prohibition ist gleich kräftig.

III.

Es ist auch nicht daran gelegen / ob vnter den Verwandten Personen eine oder mehr auffser der Ehe / die andern in der Ehe gezeuget werden / die Verwandschaft in Blutsfreundschaft vnd Schwiegerschaft wird gleichwol gerechnet.

IV.

Daran ist auch nicht gelegen / ob das vorige Weib viel oder wenig Jahr sey todt gewesen / dann die Zeit mehret oder verringert die Verwandschaft nicht.

V.

Also ist auch nicht daran gelegen / ob der Mann nach dem ersten Weibe auf anderer Freundschaft hette gefreyet / vnnnd nach dem Tode des andern Weibes in seines ersten Weibes Freundschaft wider wolte freyen? Nichts destoweniger sol ihm der dritte Grad vngleicher Linien verboten seyn.

VI.

Wann die Ehe durch ein öffentlich Christlich Verlöbnuß ist vollzogen vnd bestätigt worden / so gilt die Verwandschaft / ob gleich die Hochzeit vnd öffentlicher Kirchgang oder das Beyschlaffen nicht darauff erfolgt ist / sondern ein theil vor der Hochzeit mit dem Tode überehlet worden.

Der Vatter sol nit nehmen seines Sohns verlobte Braut.

Die Mutter sol nit nehmen ihrer Tochter verlobten Brutigam.

Der Sohn sol nicht nehmen seiner verstorbenen Braut Mutter.

Der Sohn sol nit nehmen seines Vattern Braut oder Vertrawete / welche seine Stieffmutter solte worden seyn.

Die Tochter sol nit nehmen ihrer Mutter Brutigam / welcher ihr Stieffvatter solte geworden seyn.

Die Tochter sol nicht nehmen ihres verstorbenen Brutigams Vatter / das ist / den mit welches Sohne sie sich zuvor verlobet vnnnd nicht Hochzeit gehalten hat.

Der Bruder sol nicht nehmen seines Brudern verstorbenen Braut / die seinem Bruder war ehelichen zugesagt.

Die Schwester sol nit zur Ehe nehmen ihrer verstorbenen Schwester verlobten Brutigam / der ihrer Schwester war ehelichen versprochen.

Notandum. Die Schwiegerschaft gehet nicht weit / dann auff einer Seiten trifft sie nur die Person / die sich mit einander befreundet / des Mannes Freunde sind seinem Weibe alleine verschwägert / vnnnd des Weibes Freunde sind ihrem Manne alleine verschwägert. Aber des Mannes Freunde sind des Weibes Freunden nicht verschwägert. Also auch des

Ssss 2 Weibes

Weibes Freunde sind ihres Mannes Freunden nicht verschwägert/vnd so weit streckt sich die Prohibition nicht/wie auch die Schwegerschafft nicht.

Darumb kan es wol seyn / daß zween oder drey Brüder zwo oder drey Schwestern freyen. Es kann wol seyn daß Vatter vnd Sohn Mutter vnd Tochter zur Ehe nehmen.

Item: Es kann wol seyn/daß Vatter vnd Sohn zwo Schwestern zur Ehe nehmen.

Item/daß Vatter vnd Tochter Schwester vnd Bruder zur Ehe nehmen.

Item/daß Mutter vnd Sohn Bruder vnd Schwester zur Ehe nehmen.

Auß diesem Grunde / dann des Mannes Blutsfreunde sind allein seinem Weibe verschwiegert/& e contra.

De secundo & tertio genere affinitatis.

Als dann auch diese Frage fürsellet/ ob jemandes seines verstorbenen Weibes Bruders nachgelassene Witwe zur Ehe nehmen möge/so muß man wissen / daß die sey secundum genus affinitatis. Hierauff ist zuwissen / daß gegenwertiger Fall in Gottes Wort nicht ist außgetruckt/nach verboten/wie auch die Keyserlichen Rechte davon still schweigen / so sagen die Consistoria der reformirten Kirchen in Teutschlandt / quod hodie nulla sit prohibitio in secundo & tertio genere affinitatis.

4 Formulæ † sententiarum diuersorum consistoriorum, quæ pertinent ad gradus affinitatis.

AUß N. N. Sohn N. genandt/ auß der ersten Ehe erzeuget / seines Vatters Weibes Schwester der andern Ehe/vnd also seiner Stieffmutter Schwester Fleischlich erkandt/vnd sie geschwägert/so mag er sie auch nunmehr / vnnnd weil sie sonderlich einander in keinem verbotenen Grad verwand/ nach Christlicher Ordnung wol ehelichen/von Rechts wegen.

Alia.

Mirer freundlich Dienst zuvor. Ehrsammer guter Freund / als jr vns in Ehesachen eine Rechtsfrage zugeschickt/ vnd euch des Rechtens darüber vnderrichten gebeten habt. Demnach vnderrichten wir verordnete Commissarien des Consistori zu N. vor Recht: Hat Hans N. mit seiner ersten Ehefrawen ein Tochter mit Namen Margreth gezelet/ vnd als ihm sein Eheweib verstorben/ hat er ein ander Eheweib genommen/welche ihr folgendes nach der N. absterben gezelet/vnd dieselb ist auch mit todt abgangen. So seyd ihr die N. als ewres Weibes Stiefftochter/weil die euch mit keiner naherer Blutsfreundschaft oder auch solcher Schwegerschafft/welche der Ehe hinderlich seyn möchte/verwand/ nunmehr zuehlichen befugt/von Rechts wegen.

Alia.

Mirer freundlich Dienst zuvor Würdiger vñ Wolgelehrter guter Freund/ Als ihr vns berichtet, daß Balthasar N. des Carln N. Tochter zur Ehe gehabt/vnd nach deme die verstorben/er sich mit des Carln N. Schwester Tochter

ter

ter auß Racht seiner Freunde anderweit ehelich versprochen / da von er auff ewer vermahlen abzustehen nicht bedacht / vnd euch des Rechts hierüber zu vnderrichten gebetten hat. Demnach vnderrichten wir verordnete Commissarien des Consistorii zu N. für Recht / daß ob wol die Ehe im andern Grad der Schwiegerschaft / in dißfals vblischen Rechten / desgleichen in vnser gnädigsten Herrn Landsordnung / auß beweglichen Ursachen verboten / demnach aber wann die Weltliche Obrigkeit der Dertter solche Ehe vñ derer vollziehung gestattē wolte / so möchte sie auch / sintemal es den Götlichen vnd Keyserlichen Rechten nicht widerig / geduldet vnd zugelassen werden / von Rechts wegen.

Alia.

P. P. Ehrfamer N. guter Freund. Als jhr vns berichtet / daß jhr euch mit ewers Vattern halben Bruders Sohns verlassene Witwen ehelichen verlobt / vñ wie jhr ehelich mit jhr benliegen wollen / daß ewer Pfarherr euch solches nicht verstaten wollen / auß Ursachen / daß solche ewer beyderseits Verwandnuß zunahel / derwegen jhr gebetten habt euch des Rechts darüber zuberichten. Demnach vnderrichten wir verordnete Commissarien des Consistorii zu N. darauff für Recht: Ob wol ermeltes ewres Vattern halben Bruders Sohns Wittib euch allein der Schwiegerschaft wegen / doch im andern Grad gleicher Linien / verwand / vnd wol solche Ehe in der H. Götlichen Schrift vnd Keyserliche Rechten nicht verboten / weil es aber dehen dißfals vblischen vñnd bißher gehaltenen Rechten zuwider vñnd entgegen / so ist auch ewer Pfarherr euch solcher Ehe / zu ärgerlicher einführung vñ newrung / sonderlich ohne Vorwissen des Landsfürsten / zuerstaten oder zubestättigen nicht befügt / Es were dann sach / daß jhr der angezogenen halben Verbrüderung vnd Verwandnuß wegen so viel darthun vnd beweissen möchtet / daß ewres Vatters halber Bruder von gar einem andern Vatter / oder aber einer andern Mutter auß vnd in einer andern Ehe gebohren vñnd gezeuget wehre / dann auff denselben Fall / daß es der Verwandnuß halben von euch anders außführlichen vñ vnzweifflichen erwiesen würde / möchte euch die versprochene Ehe zuvollnziehen nicht geweigert werden / von Rechts wegen.

Alia.

N ʒser freundlich Dienst zuvor / Ehrfamer guter Freund / Als jhr vns einen Ehehandel zugeschicket / mit Bericht / daß eine Witwe jhres verstorbenen Mannes Mutter halben Bruder zur Ehe nehmen wolle / vnd euch des Rechts hierüber zu vnderrichten gebetten hat. Demnach vnderrichten wir verordnete Commissarien des Consistorii zu W. darauff für Recht: Demnach solche Witwe im andern Glied vn gleicher Linien jres verstorbenen Mannes Mutter Bruder mit Schwagerschaften verwand vnd zugethan / so ist dißfals vermöge Götlicher Schrift vnd vblischen Rechten / die Ehe vnter ihnen nit zuläßlichen: Derwegen seynd solche Personen sich derselben bey Vermeidung gebürlicher Straff zu enthalten schuldig / von Rechts wegen.

Ssss. 3.

Alia.

Alia.

Miser freundlich Dienst zuvor. Würdiger / Wolgelehrter guter Freund / Als jr uns einen Ehehandel zugeschickt vnnnd euch darüber zu vnderrichten gebetten habt. Demnach vnderrichten wir verordnete Commissarien des Consistorii zu W. darauß für Recht: Wan gleich Simon N. von N. seines Stieffvatters hinterlassene Witwe welche ihm in secundo genere affinitatis verwand / vermöge dißfalls vblischen Rechten / ehelichen köndte / Demnach vnd die weil der gemeine vnuerständige Mann hieran sich ärgert / vnd ohn Vnderscheid auch in verbotenen Fällen sich zuverhelichen darvon Ursach erzwinget / so werden zu Verhütung solches Ergernuß die Personen durch euch billich vermahnet / sich solche Ehe zu begeben vnd zuenthaltten. Wann aber die Sachen nicht rein / sondern das Beyschlafen vnter ihnen erfolget were / daß jr euch denn mit fleiß zuerkündigen / auff den Fall möchte solche Ehe / weil sie wider Recht nicht ist / geduldet / vnd die Personen ohne öffentlichen Kirchgang im Hause ehelichen zusammen geben vnd vertragen. Jedoch zu Abwendung aller Ergernuß / zuvor sich mit der Kirchen durch öffentliche Buße zuversöhnen angehalten werden / solches wir euch auff ewer Anhalten berichten wollen.

Alia.

P.P. Ehrbar guter Freund / Als jr uns einen Ehehandel übergeben / vnd euch daß Rechts darüber zu vnderrichten gebetten habt / Demnach vnderrichten wir verordnete Commissarien des Consistorii zu W. vor Recht: Hat sich ewer Sohn mit ewres Weibes Bruder Tochter ehelichen verlobt vnd sie darüber beschlafen / so wirdt ihm sein Ehegelöbnuß mit Christlichem Kirchgange vnnnd ehelicher Beywohnung zuvölln ziehen / der fürgewandten Ursachen / davon ewer Frage meldet / vngeacht / billich gestattet vnnnd zugelassen / von Rechts wegen.

Alia.

P.P. Guter Freund jr werdet Inligende befunden / was der Pfarrer zu N. wegen Andres N. daß ist / der seines weibes vorigen mannes Schwester zur Ehe haben wil / an uns hat gelange lassen / vn gebetten / jne zu vnderrichtē ob diese Ehe zuläßig oder nicht. Ob denn wol solche Schäger schafft secundi generis affinitatis, vnnnd den Personen / nach dißfalls vblischen Rechten / sich zuverhelichen vnverboten. Demnach aber dieweil noch zur zeit weiters nicht erfolget / vnd diese Ehe wider gemeine Erbarkeit / auch den gemeinen Mann zu anderer schädlicher Einführung sich in verbot. enē Eipschafft zuverheliche Ursach möchte geben / ist vor ersten Jahren von den Herrn Doctore Benedicto, Paulo, Philip. Melanchthone vnd anderen Consistorialibus für gut angesehen / daß wann in gleichem Fall nichts anders erfolget / solte solche Ehe nicht leichtlich zugelassen / sondern die Personen von diesem Vorhaben abzustehen erinnern vnd angehalten werden. Begehren derowegen Ambros halben / vor vnsern Persen freundtlich bittend /

bleibend / ihr wöllet beneben dem Pfarrer zu Artriß obgedachte Personen vor euch erfordern / vnd ihnen dieses vnser Bedencken vermelden / auch sie von irem Vorhaben so viel möglich abhalten. Geschicht an deme des Consistorii Meynung / so sind wir es vor vnser Person freundlich hinwider zuverdieneu willig. Geben / 2c.

An quis sororem † defunctæ sponſæ ducere possit? Negat Pfeil. cent. 1. consi. 1. quem omnino vide. ibi & consil. seqq. vbi varios tractat casus affinitatis, quos hic referre nimis foret longum.

§. 3. SYMMARIA.

1. Duplex computatio graduum.

2. Quæ graduum computatio in matrimonialibus attendatur.

Notum est † duplicem esse computationem graduum, alia computatio est iuris canonici, alia iuris ciuiliſ. Computatio autem iuris canonici quantū absurditatis contineat, cuius obuium est, & ad oculum demonstrat præstantissimus Beza in suo libello de repud. pag. 13. cum multis seqq. Vnde † non immerito 2. quæri potest, quænam computatio attendenda. Sane in Consistoriis plarissq; omnibus, non obstante consideratione Bezæ, computatio iuris canonici obseruatur, & secundum eam etiam pronuntiatur. Vide Beust. de matrim. part. 2. fol. mihi 203.

§. 4. SYMMARIIVM.

Spiritualis cognatio quæ.

Spiritualis cognatio, quæ est compaternitas, vt quæ per Baptismum vel confirmationem constituitur, inter testem Baptisani & personam baptizatam eiusque parentes, cap. contracto, ext. de cognat. spirit. & tit. eod. in 6. cap. ante baptismum de consecrat. distinct. 4. l. qui alumnam 26. C. de nupt. et si apud pontificios nuptiis impedimentum creet, tot. tit. ext. de cognat. spirit. & tit. eod. in 6. d. l. qui alumnam 26. C. de nupt. Couar. in epit. in 4. lib. Decretal. part. 2. cap. 6. §. 4. In Ecclesiis tamen Augustanæ confessionis nihil quicquam coniugio obstare dicitur. Philip. Melanch. in suis loc. comm. sub loco de coniug. & in Ethic. c. de arbore consanguinit. vt de omnino consilia Pfeil. cent. 1. consi. 5. adde Wes. de rit. nupt. nu. 4.

§. 5. SYMMARIA.

1. Mutus, surdus, an possit matrimonium contrahere.

2. Matrimonium inter raptorem & raptam an consistat, & varia questiones.

Nuptiæ ob † varias causas prohibentur. Et quidem ob impedimenta tam animi quam corporis. Hinc quæritur, an mutus & surdus simul matrimonium contrahere possit? Et quod possit nullum est dubium, cap. cum apud c. mutua de sponsal. l. sufficiat. 4. ff. eod. Præpos. in d. cap. cum apud & ibi Hostiens. Coſtan. de sponsal. cap. qui possunt contrah. spons. num. 10. Lutherus in libello vom eheli. Wen. leben.

Et

Et hæc in tantum procedunt, vt etiam si quis simul mutus & surdus & cæcus sit, possit nihilominus contrahere matrimonium, *arg. §. 1. Instit. de iur. nat. Pan. in d. c. cum apud nu. 6. & ibi Hostiens. Costan. Moldrad. de matrim. fol. 19.*

Num vero spadones, si qui fascino aut veneficio ligati sunt, ite eunuchi, ite ii qui mēbris integris sunt, & tamen natura ob vitium vel frigiditatem, cocundique imbecillitatem procreare non possunt, item is qui vno testiculo natus, aut vnum amisit, item is qui testibus integris est, & tamen cauda caret, item hermaphroditi nuptias contrahere possint *supra par. 1. c. 9. §. 13.* abunde explicatum est, quemadmodum & §. 2. d. c. 9. copiose explicatur quatenus vetularū & senum nuptiæ admittendæ.

- 2 An autem † matrimonium inter raptorem & raptam consistere possit eleganter explicat Beust. *de sponsalib. c. 39. quo lectorem remitto*, vt & ad ea quæ superius *part. 1. c. 13. §. 47.* a me tractata sunt, quemadmodum & *d. c. 13. §. 77.* tractatur an matrimonium inter eos consistere possit qui in religione dissident & dissentiunt.

§. 6. S V M M A R I V M.

Dispensatio quando locum habeat.

Dispensatio an & quando habeat locum, nec ne, optime a Dn. Beust. *part. 2. de matrim. c. 56.* tractatur. Ideoque lectorem eo remitto, ne prolixiores simus in iis quæ ab aliis optime tractantur.

C A P V T VII.

Nuptiæ quomodo contrahantur, qui ritus olim adhibiti, & hodie qui adhibeantur, cum supra parte prima plene tractauerim, eadem hæc repetere duco superuacaneum, ne actum agere videar.

C A P V T VIII.

S V M M A R I A.

- 1 Coniugii fines vari.
- 2 Matrimonii effectus.
- 3 Matrimonium cur diuini atq; humani iuris communicatio dicatur.
- 4 Sacra duplicia.
- 5 Mulier quatenus humani iuris sit particeps.
- 6 Mulier domina dicitur.
- 7 Quatenus communio bonorum inter virum & vxorem iure Danico procedat, & alia huc spectantia.
- 8 Bona constante matrimonio acquisita equaliter diuidenda.
- 9 Vxor mariti domicilium sequitur.
- 10 Vxor honorum & dignitatum mariti fit particeps.
- 11 Vxor in mariti transit familiam.
- 12 Vxor suæ familiæ nomen mutat & mariti assumit.

- 13 *Liberi legitimi patris nomen retinent.*
 14 *In Danica regno Hebræorum mos in nominibus frequentatur.*
 15 *Hebræi cognominis loco prænomen patris sibi assumunt.*
 16 *Romani nomen familia loco cognominis assumunt.*
 17 *Mulier in omnes casus mariti socia.*
 18 *Secundum quorundam locorum statuta maritus vxoris legitimus tutor vel curator est.*
 19 *Maritus vxori cohabitare debet.*
 20 *Alii iique varii matrimonii effectus.*

Fines cōiugii† varii: nimirum, vt propagetur ad posteritatem Deo Ecclesia, ¹
 Ezech. c. 16. 20. & 23. Plato lib. 6. de Legib. vt suscipiantur liberi reip. & generis humani propagandi causa l. liberorum 220. de verb. signif. l. 1. l. 4. cum dotem 22. §. si maritus verb. procreanda sobolis sol. matrim. l. f. C. de indict. vid. toll. sicuti in prima coniugii institutione ordinatum est: Crescite & multiplicamini Gen. 2. Tob. 2. Vt vitetur stupra & adulteria 1. Cor. 7. propter fornicationem, &c vt gignendis alendisue liberis vicem mutuam reddamus, 1. Timoth. 5. Vt homo omnium laborum sociam habeat, & alii de quibus consulendi Theologi.

Effectus † matrimonii præcipuus hic est, qui in definitione matrimonii su- ²
 pra cap. 1. exprimebatur, quod sit diuini atq; † humani iuris communicatio, id ³
 est, omnium quæ ad vitam instituendam pertinent: inter quæ etiam religio & sacra non postremum locum obtinet, cuius etiam socia fiebat vxor. Vnde Halicarnasseus κοινῶν ἀπάντων χρημάτων τὴν ἑρῶν, hoc est, sacrorum sociâ appellat. Et Gordianus eam sociam rei humanæ & diuinæ domus vocat. Connanus id de sacris priuatis accipiendū putat, quæ ipsi illis ceremoniis colebant, quas a gentilibus accepissent, eaque fuisse duplicia, † gentilitia & priuata. Gentili- ⁴
 tia quæ toti agnationi & genti essent communia & ad hæredes deuoluebantur, ideoque hæreditaria dici possunt. Alia domestica & familiaria quæ sibi quisque constituisset, itaque & sacraria, hoc est, loca vbi res sacræ reponerentur & seruarentur domi suæ habuisse Romanos ex Cic. passim liquet. Atque horum sacrorum participem fuisse vxorem dubium non est. Nostris moribus hæc verba referri possunt ad omnia illa iura diuina, quorum vxor in domum mariti deducta sit particeps, scilicet, vt eidem parochiæ sit subdita cui maritus, vt ibi audiendi verbum Dei & sacramentorum vtendorum ius habeat, aliisque commodis fruatur, quæ adfert Ecclesia. Vt item sepulchrorum ius habeat. Accursius interpretatur diuini iuris sociam, hoc est, religionis. Et inde colligit eiusdem religionis vxorem ducendam, sed ea de re supra part. 1. c. 13. §. 77 disputatum a nobis est. Sequitur mulierem humani iuris participem fieri. Quod ⁵
 in his potissimum consistit rebus. Primo vt vxor bonorum & facultatum mariti particeps fieret. Idque iure antiquo Romanorum obtinuisse ex Dionysio constat. Nam illo teste Romulus primum constituit, vt omnia inter coniuges essent communia, vtq; vxor marito mortuo eodem iure succederet quo nua

patri: Verba Dionysii lib. 2. hæc sunt. γυναῖκα γαμετὴν ἢ τὰ νόμους ἱερὰς συνεκδυμένην ἀνδρὶ κοινῶνα ἀπάντων εἶναι χημάτων τε καὶ ἱερῶν ἀπάντων καὶ κληρονομοῦν τὸν αὐτὸν τρόπον ὡς πατεὶ θυγάτηρ, hoc est, mulierem nuptam quæ ex sacris legibus cum viro conuenisset, sociam omnium eius bonorum & sacrorum esse, &c. Et Gordianus Imperator l. aduersus C. de crimin. expil. hered. vxorem appellat sociam rei humanæ atque diuinæ domus. Vnde scribit Paulus IC. l. 1. ff. de act. rer. amotar. Neruam & Cassium existimasse propter hanc vitæ societatem vxorem fieri quasi dominam bonorum mariti, sed † Sabinum & Proculum id non probasse. Certe in iure ciuili hæc appellatio a maritis sæpe vxoribus tribuitur, quod Gulielmus Fornerius notauit lib. 1. cap. 11. selectionum l. vxori 41. ff. de legat. 3. Peto ab te domina vxor. & l. Titia §. qui Mutio, de ann. legat. viri ad vxorem verba: Domina sanctissima scio, &c. Id est, vxor, Item l. vult. ff. de aur. & argen. leg. ibi: Sempronia domina mea, &c. Idque apud Romanos vltatissimum fuisse ostendunt veterum Poetarum scripta, vt illud Catulli,

Nec domina vlla meo ponet vestigia lecto,

Solus ero, quoniam non licet tuum.

Item Ouidii, de vxore cuius colloquium desiderat:

Nuntiet hic aliquis dominam venisse, resurgam.

In iure † Danico eius iuri & successionis & dominii vestigia supersunt maxime illustria. Receptum namque est eo iure, vt simulatque lectum conscenderint coniuges, omnia inter eos sint communia. Quo spectat tritum illud nostratum. Wann die Deckel vber den Kopff ist / ist alles gemein / vnnnd beyde gleich reich. Congruit ius Slesuicense a Suenone Rege conditum cap. 10. his verbis: Eine Frue sol in Erffdelinge de Heltste des gansen Gudes haben / dar beneuen auch drey Marck vor de Wergengauue / vnd ein ganz Wedde / re.

Eoque iure & magna pars Galliarum vitur, præsertim eius quæ consuetudinibus regitur, & recte. Nam vxoris fidelitas, & erga maritum, cum quo mala bonaque tolerare cogitur, bene merita, eiusmodi prærogatiuam meretur. Communitas autem de qua hoc loco agitur accipienda est totius vitæ, & omnium quæ ad vitam pertinent, religionis, familiæ, domicilii rerum & societatis domesticæ, l. 1. & 2. de rit. nupt. l. aduersus 4. C. de crim. expil. hered. l. si cum dotem 23 §. si maritus solut. matrim.

Ex quibus infertur primo vtriusque bona confundi, & quasi in vnum cumulum coniici & commisceri, & dominium & possessionem vxori statim acquiri, matrimonio contracto, pro parte diuidia, omnium rerum quas maritus tempore contractus iure dominii possidebat. Sed an si maritus plane egens vxorem locupletem duxerit, eodem ne iure vtendum erit? Et aliud dicendum videtur, arg. c. 20. li. 1. de vrb. iud. vbi expresse cauetur, maritum qui nihil in bonis habet si vxorem duxerit, & ex ea nullos liberos susceperit, nihil auferre ex bonis vxoris, præterquam portionem masculinam. Sed responderi potest ex eodem capite, ibi agi de marito qui ne obulū quidem in bonis habeat, & de coniugibus

Bus quorū bona in communione non sunt cōiecta. Nam id expresse textus indicat. Et dici non potest bona in cōmunionem cōtulisse is, qui bona nulla habet. Nam nō entium nullæ sunt qualitates. Ergo vt maritus cōmunitatis beneficio fruatur necesse est eū aliquid vxori attulisse. Quæ de marito hoc loco dicuntur, etiam in vxore egena locū habent. Sed bona alia mobilia sunt, alia immobilia. Immobiliū rurius duplex est ratio. Nā aut industria & labore nostro parta sunt, vel gratis donata, quæ acquisita vulgo dicūtur, vel iure hæreditario nobis delata, quæ vulgo hæreditaria appellantur. Queri hoc loco non incommode potest, vtrū communitas hæc de omnibus bonis sine discrimine intelligenda sit. Et videtur dicendū, nullam constituendam differentiam, præsertim eo casu quo liberis nullis superstilibus coniuges moriuntur. Nam cū lex non distinguit, nec nos distinguere debemus. Idq; textus *c. 6. li. 1. Lombardus* innuere videtur, qui ait, domū vna cum vtenilibus & immobilibus æqualiter diuidendam esse inter coniugē superstitē, & mortui cōiugis hæredes. Ergo siue marito siue vxori ampla hæreditas obuenerit, ea vtriq; communis erit, & ad vtriusq; hæredes redibit. De acquisitis vero & constante matrimonio partis, minor est dubitatio, q̄ hic æquitas communionem suadet. De eiusmodi consuetudine vide Chassanæum in *consuetud. Burgund. tit. de Droit appartenens §. 4. inf.* Sic quorundam † locorum statuta disponunt, quod bona constante matrimonio acquisita sint æqualiter diuidenda inter maritum & vxorem, vel eorum hæredes, quod in statutis Dithmarsicis cauetur *art. 14.* his verb. s. *Was Man vnd Frau in stehender Ehe mit einander erwerben vñ pre Güter verbessern/das sollen beyde Theil vnd ihre Erben billich zugleich genießen.* De quo statuto qui aliquid vult legere, & cognoscere, an nimirum hoc statutum locum habeat in sponsa, & an si mulier nullam habeat dotem? item quid veniat appellatione acquæstus vel acquisitorum, & alias quæstiones ad hanc materiam pertinētes, is adeat Chassan. in *consuet. Burgund. Rubr. 4. §. 2. per tot.* quæ hic transscribere duco superuacaneum, satis est locum hic indicasse, vnde illa peti possint.

Alius effectus † est quod vxor mariti domicilium sequatur *l. cum quadam de 9 iurisdic. om. iud.* & forum cum eo cōmune habeat, *l. exigere de iudiciis.* Itaq; Impp. Verus & Antoninus rescripserunt mulierem quamdiu nupta est, incolam eius ciuitatis videri, cuius est maritus, non autē vnde originē trahit, *l. vbi ad municip.*

Alius iterum † effectus est; quod vxor honorum & dignitatum mariti particeps sit, vnde tritum illud ICtorum, mulieres corruscant radiis maritorum, & Iustin. *l. vlt. C. de nupt.* Vxor, inquit, viro concreascit, eius fulgorem sentiat, & ICtus in *l. femina. Cod. de Senatorib.* Fœminæ, inquit, nuptæ clarissimis personis clarissimarum personarum appellatione continentur.

Alius † effectus matrimonii, quod in mariti familiam transeat vxor. Nam tritum est illud IC. vxor suæ familiæ finis est *l. pronuntiatio, de verb. sign.* Ideoque apud Gellium *li. 3. c. 10.* soror, inquit Labeo, appellata est quod quasi teorlim nascatur separeturque, & in alienam familiam transgrediatur, mariti scilicet.

Tttt 2 Idem

- 12 Idem tradit Nonius. Itaque & suæ familiæ nomen immutat & mariti assumit cuius rei Deum auctorem statuere oportet, vt qui a viro nomen mulieri imposuit, vt ab [isch] adiectione vnius literæ [ischo] diceretur, quasi dicat a viro vira, vt *Genes. cap. 2.* legitur. Et id apud Hebræos ita seruatum esse ex historia Tobia colligitur, c. 2. vbi ancillæ obiiciunt Saræ filiæ Raguelis, eam septem maritis nuptum locatam fuisse, nec vnius cognominatam vxorem.

Ita apud Lucanum a Catone petit Martia, quæ ab eo diuerterat, & Hortensio nupserat, vt eam reducere velit, quo saltem vxor Catonis nominari possit. Verba ita habent.

——— *Da tantum nomen inane
Connubii, liceat tumulo scripsisse Catonis
Martia.* ———

Ita Terentia Ciceronis nominatur.

- 13 Quid quod & liberi † ex iustis nuptiis procreati patris nomen retineant. Sed aliter apud Hebræos & Græcos, aliter apud Romanos & qui eos imitantur Christianos omnes, etsi in quibusdam adhuc locis Hebræorum morem retineant, vt in † regno Dania. Nam apud Hebræos & Græcos filii patris † præ-
14 nomen sibi assumunt loco cognominis, non autem familiæ, cuius rei exempla
15 in Bybliis & Hebræorum libris vtique occurrunt, & apud Græcos id moris fuisse ex Demosthene colligitur, Hippocrates Hippocratis filius, Demosthenes Demosthenis filius, Diophanes Diophanis filius Alopecensis, Diomenes Archelai filius, Dimias Phormidæ filius, Lysimachus Lysippi filius. Romani vero aliud hac in re secuti sunt, vt qui nomen familiæ paternæ sibi sumpserint, præ-
16 nomen † autem patris insuper habuerint. Exempli gratia. Marcus Tullius Cicero pater est, eius filius, Quintus Tullius Cicero more Romano nominatus, more autem Hebræo idem Tullius Marci filius diceretur. Sed differentiæ eius rei & diuersitatis hæc ratio esse videtur, quod Iudæis extra tribus non liceret matrimonium inire *Num. vlt.* Ea re fiebat vt ex qua quisque tribu oriundus esset constaret. Itaque superuacaneum existimauerunt, tribus seu familiæ appellationem suis nominibus adiicere. At aliæ gentes cum ad tribus certas nulla lege adstrictæ essent, & pro arbitrio sibi vxores & sine discrimine eligerent, familiæ nomen, ex qua oriundi essent, retinuerunt, vt hac ratione, quæ alioquin in nihilum interitura erat, memoria & appellatio conseruaretur.

- Alius effectus matrimonii, quod ærumnarum & afflictionum mariti sociæ sit mulier. Vnde & † consortium dicitur matrimonium. Nam, vt Ictus ait, nihil tam humanum est, quam in fortuitis casibus mulieris maritum vel vxorem viri participem fieri, *l. si cum dotem ff. solu. matrim.* Qua de causâ Christierni Regis Dania vxor Isabella maximopere laudatur, quod maritum profugum comitata sit, neque ab eo vnquam diuelli potuerit. Atque his consentanea sunt iura, quæ ratione matrimonii vxori a marito debentur & ab interpretibus Hebræorum septem enumerantur, vide præceptum negatiuum *cap. 81.* quorum

rum tria ex lege Mosis inducta sunt, quæ vxori debent, nimirum victum amicum, & ius coniugale seu debitam beneuolentiam. Quod & Pontifices in ius canonicum retulerunt *distinēt. 31. cap. omnino ex cap. 21. Exod.* vt videtur desumpta. Ex decretis autem scribarum septem constituunt. 1. Vt maritus vxorem ægrotam curet. 2. Vt captam redimat ac liberet. 3. Vt mortuam sepeliendam curet. 4. Vt viduæ ex bonis mariti tantum erogetur vnde se sustentare possit. 5. Vt in eius domo maneat tantisper, dum alteri non nupserit. 6. Vt filiæ de facultatibus mariti exhibeantur quoad viris nupserint. 7. Vt filii sint hæredes.

Sic secundum † quorundam locorum statuta maritus est legitimus tutor¹⁸ vel curator vxoris. Quod de iure ciuili, secus est, quo maritus legitimus tutor vel curator vxoris suæ esse nequit. Favorabilem hanc consuetudinem vocat Chassan. *in consuetud. Burgund. rubr. 4. §. 1. verb. ne peut faire*, & introductam ait fauore mulierum propter earum imbecillitatem. Quis autem sit effectus huius curæ maritalis, & quibus casibus cesset, late explicat Chassanæus *d. loco*, quo lectorem remitto, quemadmodum & ad Boer. *in consuetud. Bituricens. tit. de consuetud. iuris, stat. personarum §. 4. in gl.*

Sic maritus cogitur † vxori cohabitare, & e contra vxor marito, ita quod a¹⁹ iudice ecclesiastico ad hoc cogi possint *cap. literas de restit. spol. Beust. de matrimon. cap. 65.* Vnde quæritur, an maritus vxorem ob non solutam dotem expellere possit? Quod etsi quidam affirmant, tamen negatiua verior & receptior, est de qua plene Beust. *de matrim. c. 66.*

† Sic † vxor tenetur sequi maritum, si domicilium mutare vel alio migrare²⁰ voluerit. Beust. *de matrim. c. 66.* vbi plures allegat.

Sic maritus potest vxorem suam, quæ sit alibi quam in domo sua, vindicare, & ad hoc officium iudicis implorare potest, Beust. *de matrim. cap. 66. vbi vide.*

Sic per matrimonium liberi legitimantur, Beust. *de matrim. c. 66.*

Sic maritus & vxor sibi inuicem succedunt. Beust. *de matrim. c. 66.* quod successio quatenus procedat late explicat Beust. *d. loco*, quo lectorem remitto.

Hinc quæstio a Doctoribus solet agitari, an vxor maritum vagabundum, aut ex causa necessaria vel probabili absentem, exulareue iussum, inuita sequi cogi possit? Quam quæstionem cum nouissime a Domino Petro Heigio *part. post. quæstion. quæst. 14.* video tractatam esse ita, vt nihil illis addi posse videatur, malo lectorem eo remittere, quam ea transcribere & hic cumulare. Vide etiam Beust. *de matrim. part. 2. cap. 32.*

CAP V T I X.

S V M M A R I A.

1 Processus in matrimonialibus est summarins.

2 Iuramentum calumnie an locum habeat in matrimonialibus.

T t t t 3

3 Pro-

- 3 *Processus in variis casibus relati indicantur.*
- 1 **C**Lari † & aperti iuris est in matrimonialibus simpliciter & de plano & sine strepitu ac figura iudicii procedi, vt dicitur in *clement. dispendiosam de iudic.* Quibus verbis omnia quæ iuris sunt positiui tolluntur. Ideoque quamuis oretenus saltem a partibus actum sit absque libelli oblatione, habita tantum causse cognitione, etiam si in scriptis nihil producat, definitiue pronunciamus. Et cum summarie procedatur, non admittuntur exceptiones cautionis. Item. Quod mulieres & virgines absque curatore ad litem non habeant legitimam fœminis personam standi in iudicio. Cum & ius commune permittat in propriis causis postulare l. 1. 2. 3. ff. de postuland. Petr. a Duem. diffuse in limitat. 3. 11. regal.
- 2 Hinc quæritur † an iuramentum calumniæ & veritatis dicendæ locum habeat in matrimonialibus? Quod negat Beust. quem omnino vide in tractat. de sponsal. cap. 25. quemadmodum idem tract. de matrimoniis cap. 39. late & optime explicat an & quando sententia in causa matrimonii transeat in rem iudicatam necne, quo lectorem remitto.
- 3 Quomodo autem † procedatur circa sponsalia contracta vel promissa. Beust. de matrimon. part. 1. cap. 22. quomodo circa sponsalia clandestina. Beust. part. 1. cap. 26. quomodo circa sponsalia publica. Beust. part. 1. cap. 59. quomodo contra illum qui adulterium commisit, Beust. part. 2. cap. 20. quomodo in casu desertionis, Beust. part. 2. cap. 27. explicat, quod lectorem remitto, quemadmodum & ad formulas varias cognoscendas, citationum variarum & sententiarum in diuersis casibus latarum, vt & ad practicam celebris l. diffamari C. de ingen. manumiss. addiscendam. Quæ omnia hic latius nō prosequor, cum a Domino Beust. prædictis locis optime & sufficienter satis tractata videam.

CAPVT X.

Matrimonium quomodo probetur longius hic persequi nolo, cum pleaque huc pertinentia supra par. 1. cap. 14 per totum attigerim & quæ hisce desunt facillime desumi possint ex Mascardo de probationibus & Welsenbecio de rit. nupt. num. 5.

CAPVT XI.

SYMMARIA.

- 1 *Adulterium causa diuortii.*
- 2 *An propter veneficium dissoluatur matrimonium.*
- 3 *An propter scitiam.*
- 4 *An propter morbum incurabilem.*
- 5 *Propter impotentiam coeundi.*
- 6 *Ob malitiosam desertionem.*

7 *Propter errorem.*

8 *An propter infidelitatem.*

9 *An propter metum & dolum.*

Sponsalia quibus modis dissoluantur supra *part. 1.* dictum est. Hic quomodo matrimonium dissoluatur videndum.

Diuortium quid sit & quomodo a repudio differat, quomodo olim diuortia fierent ea omnia tibi, præter ea quæ supra *parte 1.* passim & præcipue *cap. 12. & 13. diximus*, a Domino Beust. in *tractat. de matrim. cap. 3.* explicabuntur.

Diuortii ꝑ præcipua causa est adulterium, propter quod tam de iure diuino quam canonico & ciuili matrimonium dissoluitur, *per allegata a Beust. de matrim. cap. 16.* & aliis passim. Et quidem in tantum dissoluitur hoc casu matrimonium vt parti innocenti permittatur cum alia contrahere matrimonium, viuente scilicet adultera frustra dissentientibus canonistis, vt videre est apud Beust. *de matrim. cap. 24.* vbi & formam pronuntiandi in casu adulterii & multa alia ad hanc materiam spectantia adiicit, *cap. 25.* & quomodo adulterio commissio procedatur, ibidem *cap. 16. & seqq.* videre licet.

Sed hic magna quæstio incidit. An etiam parti nocenti adulteræ scilicet concedi possit, vt alteri nubat? Quam quæstionem optime tractatam inuenies apud Beust. *de matrim. c. 25.*

An propter ꝑ veneficium, machinationem vitæ possit fieri diuortium? Et ² dicunt Dd. probato veneficio diuortium quoad thorum & mensam concedi posse. Beust. *de matrim. cap. 9.* Ideoque parti innocenti concedi non potest vt alteri nubat, cum in hoc casu iura ciuilia non solum iure canonico (quod in causis matrimonialibus, quatenus iuri diuino non est contrarium, sequi solemus) sed potius auctoritate noui testamenti sublata sunt. Vide Hemmingiũ *de coniugio & alios quos allegat Beust.*

Propter ꝑ sæuitiam nimiam an matrimonium quoque quoad mensam & ³ thorum dissolui possit, & quomodo, si mulieri per remedium cautionis vel carceris prouideri possit, ad separationem non sit properandum, Beust. *lib. de matrim. c. 9.* te edocebit, vbi simul *c. 10.* addit formam cautionis in casu sæuitiæ.

Propter morbum ꝑ incurabilem & contagiosum, vt est lepra & paralyfis, ⁴ diuortium fieri nõ debere, cum aliis multis quos ad hoc allegat, statuit Beust. *de matrim. c. 11.*

Sed quæritur quid illis respondendum sit, qui se continere non possunt, & quærunt consilium a Consistoriis vt ipsarum conscientis consulatur? Vide Beust. *d. loco.*

Sic propter furorem supernenientem non potest fieri diuortium. Beust. *de matr. c. 12.* quemadmodum nec propter delictum mariti Beust. *de matr. c. 13.*

Propter ꝑ impotentiam coeundi an & quando possit fieri diuortium satis ⁵ luculenter explicat Beust. *de matr. c. 14.* quo me breuitatis causa remitto, vbi & *c. 15.* videre licet formam sententiæ in casu impotentiae.

Desertio

- Desertio malitiola † caussa etiam est diuortii, vt late explicat Beust. *de matr.*
 6 c.26. qui & 27.c. & seqq. addit processum in caussa desertionis.
 7 Error an † & quando præbeat caussam diuortii, vide supra *par. i. c. 13. §. 41. &*
Beust. de matrim. c. 33. & seq.
 8 An † & quando propter infidelitatē possit fieri diuortium, vide supra *part.*
i. c. 13. §. 77. & Beust. de matrim. c. 37.
 9 An † & quando propter metum & dolum adhibitum possit fieri diuorti-
 um, vide supra *part. i. cap. 13. §. 26. 27. 28. & §. 47. & Beust. de matrim. c. 44.*
 Et hæc de nuptiis dicta sufficiant.

F I N I S.

INDEX

INDEX RERVM ILLVSTRIVM ORVM QVÆ IN HOC TRACTATV CONTINENTVR.

Ad Lectorem.

Materiam seu quæstionem quam inquiris, amice lector, reperies inter summaria quæ ascripta sunt paginae quam indicat numerus.

A.		<i>Annuli datio probat sponsalia</i>	<i>ibid.</i>
A bdicationis formula	243	<i>Annuli gestatio presumptionem aliquam pro spon-</i>	
<i>Abdicationis mos apud Græcos</i>	<i>ibid.</i>	<i>salibus parit</i>	401
<i>Absentes quomodo contrahant sponsalia</i>	328	<i>Annuli traditio heredis institutionem quodam-</i>	
<i>Absentes recte sponsalia contrahere possunt</i>	329	<i>modo arguit</i>	404
<i>Absentes sponsalia inter se contrahentes debent si-</i>		<i>Annuli traditio sola efficax non est ad plenam</i>	
<i>bis esse noti</i>	333	<i>probationem</i>	<i>ibid.</i>
<i>Accepisse uxorem quis dicatur</i>	32	<i>Annuli traditio sola quomodo sponsalia constitu-</i>	
<i>Acceptit Verbum arguit traditionem</i>	<i>ibid.</i>	<i>ere possit</i>	<i>ibid.</i>
<i>Accipere Latinis quid</i>	<i>ibid.</i>	<i>Annulum se accepisse in causam matrimonii ne-</i>	
<i>Accipere uxorem quid</i>	<i>ibid.</i>	<i>ganti iuramentum purgationis imponitur</i>	
<i>Accipiam, Vocabulo in contrahendis sponsalibus</i>	<i>ibid.</i>		
<i>rectius utimur</i>	36	<i>Annulus à sacerdote datus presumptionem pro</i>	
<i>Accipio, Verbum non convenit sponsalibus</i>	32	<i>matrimonio parit</i>	402
<i>Accipio & Accipiam Verborum Vis</i>	448	<i>Annulus cur quarto digito inseratur</i>	402
<i>Actio ex sponsu</i>	648	<i>Annulos gestare Romanis mulieribus non licuit</i>	
<i>Actio κακώσεως apud Athenienses dabatur libe-</i>		<i>præterquam sponsis</i>	400
<i>ris adversus parentes</i>	227	<i>Antipathia</i>	238
<i>Actio sponsalium nomine qua datur</i>	648	<i>Antiquitas quomodo parentes Generata sit</i>	153
<i>Actus ad matrimonium consummandum neces-</i>		<i>Androgyni</i>	310
<i>sarii sunt duo</i>	5	<i>ἀνδρῆς quid</i>	12
<i>Actus legitimi cum effectu accipiendi</i>	143	<i>Apostoli quoque de nuptiis quedam tradiderunt</i>	
<i>Actus legitimi non recipiunt diem</i>	<i>ibid.</i>		4
<i>per Actus magis declaratur Veritas quam per</i>		<i>Appellatio sponsi & sponsa presumptionem pro</i>	
<i>Verba</i>	6	<i>matrimonio inducit</i>	629
<i>Adolescens deprehensus cum puella si metu coa-</i>		<i>Apuleius matrimonium pedicas nuptiales appel-</i>	
<i>ctus fidem dederit nūm matrimonium con-</i>		<i>lat</i>	1
<i>summare teneatur</i>	487	<i>Aquam & ignem accipiebant nuptæ</i>	101
<i>Adulteri apud Ægyptios damno Virilitatis mul-</i>		<i>Aristoteles triplicem hominis statum constituit</i>	
<i>ctati sunt</i>	309		289
<i>Adulteram resipiscenter an ducere liceat</i>	378	<i>Arrha, quid</i>	400
<i>de Affinitate regula</i>	685	<i>Arrhabonis etymologia Vera</i>	146
<i>Ægyptii capitali supplicio afficiunt iurantem per</i>		<i>Arrha cuius sint materia nihil interest</i>	404
<i>caput Regis si peteret</i>	440	<i>Arrha loco cur annuli dentur</i>	402
<i>Æs in terra nunquam consumitur</i>	114	<i>Arrha magni pretii apud Veteres nunquam fuisse</i>	
<i>Ambigua promissionis de coniugio exempla</i>	71	<i>data</i>	407
<i>Amore qui fuit nūm recte sponsalia contrahat</i>		<i>Arrha nomine annuli rectius dantur</i>	404
	545	<i>Arrha nomine fundus vel res immobilis non recte</i>	
<i>Amoris Vehementia Unde constet</i>	546	<i>datur</i>	407
<i>Annuli datio desponsationis est argumentum</i>		<i>Arrharum nomine plarūq; annuli dati sunt</i>	406
	628	<i>V u u u</i>	<i>Arrha</i>

1

Candi

INDEX.

<i>Conditiones impossibiles an valiant sponsalia</i>	259	<i>Consensus in omnibus contractibus qui consensu perficiuntur non debet esse interruptus</i>	44
<i>Conditio impossibilis potius tendit in dissensum quam consensum</i>	ibid.	<i>Consensus liberorum duplex</i>	215
<i>Conditione existente sponsalia statim rata sunt nullo alio actu interueniente</i>	265	<i>Consensus liberorum expressus quis</i>	215
<i>Conditione pendente an matrimonium dici possit</i>	265	<i>Consensus matrimonii liber nullo statuto aut lege minus potest</i>	281
<i>Conditiones quae tacite insunt</i>	264	<i>Consensus matrimonii causa efficiens</i>	265
<i>Conditiones turpes quem habeant effectum</i>	261	<i>Consensus nuptias facit non concubitus</i>	98
<i>Conditionis si te virginem inuenero effectus</i>	263	<i>Consensus paternus praefertur materno</i>	192
<i>Conditionum distinctio in pertinentes ad coniugium & non pertinentes reprobatur</i>	257	<i>Consensus solus sponsalia constituit</i>	20
<i>Conditio pro nuptiis accipitur</i>	257	<i>Consensus sponsalitiu & nuptialis quomodo differant</i>	98
<i>Conditio quid</i>	250	<i>item an sit diuersus</i>	99
<i>Conditio si iure sit impossibilis quid statnendum</i>	259	<i>Consensus tacitus an sponsalia de praesenti constituat</i>	219
<i>Conditio nubendi quando sit impleta</i>	99	<i>Consensus tacitus puella an sufficiat si eam curatores vel tutores despondeant</i>	219
<i>Confessio metu extorta nulla est</i>	626	<i>Consensu videtur qui euidenter non dissentit</i>	215
<i>Confessio qualificata in totum accipienda vel repudianda</i>	626	<i>Consistoria</i>	1
<i>Confessio qualis esse debeat</i>	ibid.	<i>Consobrinam si quis duxerit an incesti pena puniendus</i>	667
<i>Confessio ut efficax sit debet esse acceptata</i>	226	<i>Contrahentium matrimonium alteruter factus puer, an expectare debeat, donec alter pubescat</i>	294
<i>Coniuges noctu congregiebantur</i>	114	<i>ad contrahendum matrimonium an requiratur annus decimus quartus in masculis & duodecimus in feminis completus</i>	395
<i>Coniugia inter impures personas contracta infelicia</i>	494	<i>Copula causat possessionem matrimonialem</i>	134
<i>Coniugia inter nobiles & ignobiles expresse in Dacia prohibita</i>	394	<i>Curator si consentire nolit sponsalibus a pupillo contractis</i>	212
<i>Coniugium</i>	1	<i>Curatorum consensum requirere debent puella adulta</i>	203
<i>Coniugium a Deo institutum</i>	564	<i>Curatorum consensu omisso sponsalia fiunt irrita</i>	203
<i>Coniugium secundum naturam est</i>	ibid.	<i>Curatorum consensus an in sponsalibus contrahendis requiratur</i>	203
<i>Coniugium diuinitus institutum</i>	664	<i>Curatorum consensus in adolescentium sponsalibus minus obseruatur quam in puellarum</i>	203
<i>Coniunctio quid</i>	659		
<i>Connubiorum ius ad omnes fere homines pertinet</i>	1		
<i>Connubiorum ius difficile</i>	ibid.		
<i>Consensum exprimentia Verba debent esse clara & perspicua</i>	20		
<i>Consensus ad sponsalia constituenda requiritur expressus</i>	20		
<i>Consensus in nuptiis geminatur</i>	29		

D.

Deductio domum quanta cum festiuitate ab ethnicis peracta sit 114
Deductio domum sola non constituit nuptias 14

Vuuu 2

Deductio

INDEX.

<i>Deductio domum olim apud Romanos & Graecos fuit & sita</i>	114	<i>Enloquia qui</i>	309
<i>Deformitas in muliere magnum dedecus</i>	219	<i>Epistola absentibus idem praestat quod sermo praesentibus</i>	334
<i>De Delatione iuramenti necessarii an appellari possit</i>	632	<i>Epistola a coniugibus emissa fidem instrumenti obtinet</i>	318
<i>Despondentes Viris mulieres Graecis $\chi\omega\epsilon\iota\omicron\iota$, Latinis auctores, tutores, &c. dicebantur</i>	21	<i>Epistola fidem facit contra eum qui eam scripsit</i>	318
<i>Despondere dicebatur is olim qui filiam stipulanti promittebat</i>	21	<i>Epistola si non habeat sigillum quid probeat</i>	ibid.
<i>Despondere quid proprie dicatur</i>	ibid.	<i>Epitaphium quod Clusii reperitur</i>	101
<i>Despondere Verbum quid</i>	ibid.	<i>Epitaphium Roma</i>	ibid.
<i>in Despondendo quibus Verbis olim & si sint Veteres</i>	58	<i>Epitaphium Mediolani</i>	ibid.
<i>Desponsare & ducere vel accipere diuersa sunt</i>	52	<i>Epitaphia alia</i>	ibid.
<i>Dextra dari solet in rebus maximi momenti</i>	88.	<i>Error conditionis seu status</i>	492
<i>Dextra fidei tessera</i>	ibid.	<i>Error fortuna</i>	494
<i>Dicere aliud, aliud sentire est mentiri</i>	77	<i>Error nominis stipulationem non vitiat</i>	70
<i>Differentia inter sponsam & uxorem ex iurisprudentia Hebraeorum</i>	137	<i>Error persona</i>	491
<i>Difficultas excusat a poena</i>	274	<i>Error qualitatis</i>	501
<i>L. Diffamari beneficium & eius practica</i>	597	<i>Error sponsalia dissoluit non matrimonium</i>	141
<i>Digitus erectus quare iuret</i>	644	<i>Error sponsalia impedit</i>	490
<i>Distinctio sponsalium in sponsalia de praesenti & de futuro reuocantur</i>	50	<i>Errorum quatuor genera</i>	490
<i>apud Germanos nullius est & sus</i>	60	<i>Ethnici dijs consecrarunt sua matrimonia variis ritibus & solennitatibus</i>	419
<i>Dives si pauper culam vitaret quid iuris</i>	364	<i>Ethnici iusiurandum sancte seruandum existimant</i>	440
<i>Diuitia & nobilitas aequiparantur</i>	620	<i>Ethnici noluerunt coniugium concubitu consummatum rescindere</i>	378
<i>Diuitis non tantum tribuitur quantum honoribus & natalibus</i>	ibid.	<i>Ethnici parentum consensum in nuptiis maxime fecerunt</i>	174
<i>Diuortia apud Romanos septingentis annis nulla olim facta</i>	61	<i>Ethnici singulis Vere actibus nuptialibus Deum liquem praefecerunt</i>	419
<i>Diuortia propter adulteria & plurimum facta</i>	461	<i>Ethnici turpe indicant si sponsa cum sponso consuescat ante nuptias publicas</i>	129
<i>Dixisse id quod mente non cogitarit nemo existimandus</i>	76	<i>Euo, nominis derivatio</i>	141
<i>Domiducus Deus quis</i>	114	<i>Exirari quis</i>	309
<i>Ducens puellam parente inuito committit plagiarium</i>	153	<i>Eunuchi ab Ecclesiasticis muneribus arcentur</i>	309
<i>Ducere uxorem quid</i>	114	<i>Eunuchi cum mulieribus versabantur, & mulieribus tractabant</i>	ibid.
<i>Duodecimus annus cur a Veteribus nuptiis praefinitus sit</i>	283	<i>Eunuchi detestabiles</i>	ibid.
		<i>Eunuchi feminae similes</i>	ibid.
		<i>Eunuchi immisericordes praesumuntur</i>	ibid.
		<i>Eunuchi libidiniosissimi</i>	309
		<i>Eunuchi maiori precio quam reliqui serui olim vendebantur</i>	309
		<i>Eunuchi nupsere Viris</i>	309
		<i>Eunuchi podagora non laborant</i>	309
		<i>Eunuchi olim in delictis habiti</i>	ibid.
		<i>Eunuchis barba non crescit</i>	ibid.

E.

<i>Brj sponsalia quatenus subsistant</i>	451
<i>Eb ium quem fuisse quomodo probetur</i>	544
<i>Elephantes nulla nouerunt adulteria</i>	646
<i>Ephori apud Laedamonios de nuptiis indicant</i>	650

Eunuchorum

I N D E X

<i>Eunuchorum olim magna copia</i>	ibid.	<i>Fæmina citius quam masculi nuptum collocan-</i>	
<i>Eunuchorum Vox muliebris</i>	ibid.	<i>da</i>	ibid.
<i>Eunuchos antiquitas infæminarum numero ha-</i>	309	<i>Fæmina cur duobus annis citius nubant quam</i>	ibid.
<i>buit</i>		<i>mares</i>	ibid.
<i>Eunuchos fieri Vetitum</i>	310	<i>Fæmina pubescere incipiunt anno duodecimo.</i>	283
<i>Eunuchus si mulier nubere velit, an concedendum</i>	310	<i>Fæminis apud Romanos ne priuatam quidem</i>	
		<i>rem abque tutorum auctoritate agere licu-</i>	21
<i>Eunuchus Vir non est</i>	309	<i>it.</i>	
F.		<i>Forma ante omnia spectatur in coniugio</i>	239
<i>Fama ad probandum sponsalia facit</i>	630	<i>Forma diutius equiparatur</i>	620
<i>Farracia Vox explicatur</i>	146	<i>Formula despondendi mulieres ex sacris literis</i>	35
<i>Fascino lasci an matrimonium contrahere possint</i>	310	<i>Formula ex Iudaorum commentariis desumpta</i>	ibidem.
<i>Filia arctiori iure tenentur quam filii</i>	203	<i>Formula quibus sponsalia constituebantur</i>	ibid.
<i>Filia emancipata abque parentis consensu nu-</i>	241	<i>Formula Verborum quibus Vir & mulier sibi re-</i>	61
<i>ptias contrahere non potest</i>		<i>promittentes & telantur</i>	
<i>Filia in rebus turpibus etiam parentibus sunt ob-</i>	220	<i>Formula, tu N. fateri quod accepisti & iã nunc</i>	53
<i>sequuta</i>		<i>accipias in uxorem N. &c. recitatur</i>	666. pæ-
<i>Filia qua annum vigesimum quintum excesse-</i>	168	<i>Fratrium & sororum coniunctio incesta</i>	ibid.
<i>runt sine patris consensu nubere possunt.</i>		<i>na capitali punienda</i>	
<i>Filia caussam habens contradicendi iustam, non</i>	221	<i>Fuchsinus refutatur</i>	309
<i>tenetur patri obedire</i>		<i>Furor impedit sponsalia</i>	540
<i>Filia quando iustam contradicendi caussam ha-</i>	222	<i>Furor quomodo probetur & presumatur</i>	541
<i>beat</i>		G.	
<i>Filia si sancte affirmet se toto pectore à proco ab-</i>	228	<i>Galli & Itali & iuntur Verbis accipiam & adest</i>	
<i>horre, nullam præterea caussam contradi-</i>		<i>cipio in contrahendis sponsalibus</i>	56
<i>cendi habens</i>		<i>Galli paucissimas habent voces quibus exprimant</i>	146.
<i>Fidei iussores dantur in contractu sponsalium</i>	278	<i>matrimonialia</i>	
<i>Filius apud Romanos & iuis patribus nihil possi-</i>	153	<i>Galli sacerdotes qui olim dicebantur</i>	309
<i>dent</i>		<i>Galli unde dicti</i>	ibid.
<i>Filius familias tacitus consensus ad contrahenda</i>	233	<i>Gallo.</i>	300
<i>sponsalia an sufficiat</i>		<i>Gemahl inter viros principes & statum</i>	145
<i>Filius quando dissentit in negotio matrimonii à</i>	237	<i>Gemahl vocabulum unde deductum</i>	ibid.
<i>parentibus possint</i>		<i>Geminatio arguit plenam deliberationem</i>	6
<i>Filius maiores viginti quinque annis an suo arbi-</i>	242	<i>Germanica lingua & sus non fert hanc phrasin.</i>	
<i>trio sponsalia contrahere possint</i>		<i>Ich werde dich ehren:</i>	560
<i>Filiorum consensus liberior</i>	233	<i>Graduum computatio duplex</i>	695
<i>Filiorum corpora quoque in parentum potestate</i>	154	<i>Graduum computatio in matrimonialibus qua</i>	ibid.
<i>sunt</i>		<i>attendatur</i>	
<i>Filius familias patri imperanti & uxorem ducat</i>	234	<i>Græcorum mos despondendi mulieres.</i>	27
<i>an obsequi debeat</i>		<i>Græcorum mos, & mariti moribus despondeant</i>	35
<i>Filius familias sine patris consensu uxorem du-</i>	233	<i>uxores suas.</i>	
<i>cere non potest</i>		<i>apud Græcos quantum inter nuptias & spon-</i>	12
<i>Florentini definitio an de sponsalibus de præsen-</i>	19	<i>salia intervallum fuerit constitutum</i>	
<i>ti accipienda sit</i>		H.	
<i>Fæmina Africane gestat femoralia</i>	101	<i>Habitus lugubris</i>	602
<i>Fæmina anno duodecimo. ætatis votum solvere</i>	283	<i>Hansa ciuitates quare ita dictæ</i>	193
<i>possunt:</i>		<i>Hunn.</i>	83
		<i>Hæ-</i>	

I N D E X.

Hebrai quodnam tempus prescribant maribus ducendis & uxoris	283	Iuramentorum Verba solennia	542
Hebrai sponsalia impuberum prorsus damnant	290	Iuramentum calumnia an locum habeat in matrimonialibus	706
Hebrai & adulterium puniunt si sponsus sponsam attigerit, antequam sub chuppa convenerint	129	Iuramentum est tortura spiritualis	644
Hermaphroditum	413	Iuramentum impleri debet in forma specifica	440
Hermaphroditi an matrimonium contrahere queant	310	Iuramentum iudiciale quibus casibus deferri possit in causis matrimonialibus	634
Hermaphroditi olim in delitiis habiti	ibid.	Iuramentum necessarium an deferri possit acta	630
Homicidas detestabiles & hominum consortio indignos existimavit antiquitas	584	Iuramentum sancte observandum	440
Homicidis penam an princeps remittere possit	594	Iuramentum voluntarium an & quando in sponsalibus deferri possit	633
Homicidium si sit remissum an sponsus nihilominus a sponsa propter id repudiari possit	591	Iurato qui promittit matrimonium omnino illud consummare tenetur	439
Homini status triplex ab Aristotele constituitur	389	Iurandi modus cum duodecim sacramentalibus	644
Hominum ordines quatuor apud Saxonum gentem	364	Iuris canonici interpp. notantur	48
Hymen quid	593	Iurisiurandi maxima & vis	439
	I.	Iurisiurandi ritus solennis	644
I Duare		Ius civile non habet distinctionem sponsalium in sponsalium de presenti & de futuro	58
Ignominiosi non sunt lugendi	606	Iusiurandum qui violat grauius punitur, quam qui conuentioni non iurata non stetit	439
Impotentes & frigidi an nuptias contrahere possint	301	Iudex competens in causis nuptiarum quis	650
Impuberes non possunt iungi matrimonio	283	Iudices in causis nuptiarum apud Hebraos qui fuerint	ibid.
Impuberes possunt contrahere sponsalia	289	Iudiciorum genera apud Hebraos duo	ibid.
Incestum an punire magistratus debeat	666		K.
Incestum unde dictum	661	K Lingius refutatur	26
Infantes quare vñ π 101 dicantur	289	K Uer & quis dicatur	27
Initium coniugii quo tempore veteres constituerint	101		L.
Inimicitia nulla grauior quam inter coniuges	465	L Eproserum matrimonia an concedenda	547
In nuptiis geminus requiritur consensus	146	L Lex Papia Poppaea.	299
Integra à viro debet lugere virum	101	eius ferenda causa ibid. eius abrogatio	300
Inuestis quis	283	Libelli repudiis formula apud Hebraos.	459
Loco promittens coniugium an obligetur	259	Libellus repudiis apud Romanos traditus fuit & oblatus	459
Loco se contraxisse matrimonium non seruo si quis discat	78	Liberi inconsultis parentibus sponsalia contrahentes qua pena afficiendi	243
Issa vox hebraea quid denotet	121	Liberi legitimi retinent nomen patris	697
Iuglandes	101	Liberi nati ex matrimonio benedictione ommissa contracto legitimi non sunt	427. 452
Iuno domiduca	114	Liberi non cogendi à parentibus ad consummationem da matrimonia qua parentes in septem annis minoribus pepigerunt	289
Iuramenta ad quem finem sint inventa	640	Liberi quibus casibus absque parentum consensu sponsalia contrahere possint	241
Iuramentis signa & symbola adhibita sunt	644	Ligari maritos novos fuscato non est nouum	
Iuramentorum formula quibus in primitiua ecclesia & si sunt	640		309

Loo

INDEX.

Loquutiones haec, accipio te, vel recipio te in meum vel meam Latina non sunt	52	Matrimonium à concubinato differt	662
Lucrissa aliquam ad nuptias inuitare licere	280	Matrimonium ad tempus contrahi non potest	668
Luctus in continentia consistens non remittitur	602	Matrimonium adiutorium dicitur	ibid.
Luctus in habitu consistens remitti potest	ibid.	Matrimonium an sine sponsalibus contrahi possit	14
Luctus quare viduus praesinitus	600	Matrimonium an constet si quis uxorem alterius alii vivente marito nubere cogat	486
Luctus quid	608	Matrimonium apud Hebraeos quando perfectum	415
Luctus tempus	606	Matrimonium cur divini & humani iuris communicatio dicatur	696
Luctus tempus continuum est.	ibid.	Matrimonium consummatum	663
Lupus tempus inter Christianos retinendum	ibid.	Matrimonium concubitu consummatum absque scandalo rescindi non potest	378
Luctu suspendantur sponsalia	600	Matrimonium clandestinum	662
Lugubris habitus	602	Matrimonium consuetu & cohabitatione non constituitur	5
M.		Matrimonium contractum esse quibus modis probetur	101
Magistratus senum nuptias refrenare debet.	300	Matrimonium Dei factus	659
Maleficiati qui	309	Matrimonium duabus rebus constat	87
Manus dictio apud Hebraeos quid significet.	40	Matrimonium duobus gradibus perficitur	152
Maria appellatur pueri.	15	Matrimonium duplex nomen habet	152
Maribus annus ducendis uxoribus praescribitur	238	Matrimonium est coniunctio	139
Maribus Aristoteles praescribit annum trigessimum septimum ducendis uxoribus	283	Matrimonium ea lege, ne coniuges corpore coniungantur, initum, an valeat	268
Mariti quidam suas uxores nunquam attingunt	119	Matrimonium initium	662
Mariti qui lugendi	606	Matrimonium iuris est quadruplicis	665
Maritus, indignus qui censendus	168	Matrimonium in alterius arbitrium conferri non potest	281
Maritus Veteri iure Romanorum possessione & usu unius anni & succipiebat mulierem	52	Matrimonium in quibus à reliquis contractibus differat	152
Maritus uxori cohabitare debet	697	Matrimonium instar servitutis	1
Mas non luget feminam de iure civili	138	Matrimonium non constituitur solis verbis in sponsalibus expressis	99
Massilienses inter pocula generum eligebant	88	Matrimonium non recipit conditionem	143
Materfamilias quae	101	Matrimonium palam fieri debet	152
Mater in filia elocanda praefertur tutori	183	Matrimonium per epistolam quomodo contrahi possit	336
Mater pro filia in nuptiarum causa testis esse potest	629	Matrimonium praesumptum	662
Mater si stulta sit & rerum imperita, an nuptias sine iusta causa impedire queat	183	Matrimonium promissum praecise servandum	434
Matres apud Athenienses in filiorum puberum erant potestate	26	Matrimonium promissum qui consummare noluerunt, à magistratu mulcati fuerunt	431
Matres in rebus maximi momenti in consilium adhibite	183	Matrimonium probatur cohabitatione diuturna	628
Matres Vidua apud Athenienses despondebantur à filiis puberibus	27	Matrimonium probatur per testes qui post pariter audierunt sponsalia inita esse	615
Matrimonia bene concordantia non sunt dirimenda, licet absque parentum consensu coierint	365	Matrimonium publicum	862
Matrimonia inter personas ignotas contracta amore non conciliantur	333		
Matrimonii appellationes varia	1		
Matrimonii effectus.	626 697		

INDEX.

Matrimonium qui promissit illud consummare se-	433	Munscia	15
netur		Munso	ibid.
Matrimonium qui sub pena promissit an consum-		Modus non suspendit sponsalia	166
mare cogatur	276	Modus quid	ibid.
Matrimonium quomodo sit sacramentum	1	Morgengab	503
Matrimonium si duabus sit promissum sub ea-		Moses primus de iure connubiorum tradidit	3
dem condicione, & si fides sit seruanda	261	Mulier alteri nupta alteri sponsa infamia nota-	
Matrimonium Verum	662	tur	139
Matrimonium & sit perfectum, an necessario requi-		Mulier cum veste exiit pudorem	295
ratur concubitus	119	Mulier domina dicitur	696
ad Matrimonium constituendum non sufficit so-		Mulier de iure diuino quomodo sit in potestate	
lus consensus	310	mariti	82
ad Matrimonium constituendum prater Verba		Mulier in omnes casus mariti socia	697
requiritur copulatio	116	Mulier porrigens dextram viro, qui eam his Ver-	
in Matrimonio requiritur benedictio	153	bis alloquitur, si me maritum vis cedo dextram,	
Matris consensus in matrimonio constituendo, an		contrahit sponsalia	88
aque & patris requiratur	183	Mulieres damnata tradebantur cognatis qui pri-	
Matrona qua	101	uatim in eas animaduernerent	21
Matronarum honestarum sepulchris Veteres fu-		Mulieres in tutorum auctoritate fuerunt semper	
sum ex ara factum iniecerunt	114	ibidem.	
Meretrices etiam filias suas desponderunt	27	Mulier quatenus humani iuris sit particeps	696
Metu promississe affirmanti an iuramentum de-		Mulier semiplene probata an iuramentum de-	
ferri possit	489	ferri possit	632
Metus alius iustus, alius Vanus	475	Mutus & surdus sine verbis matrimonium inire	
Metus an probetur per domesticos testes	483	possunt	87
Metus an probetur per unum testem	ibid.	Mutus an possit matrimonium contrahere	698
Metus a quo inferatur perinde est	475		
Metus effectus	420		
Metus illatus quandiu duret	488		
Metus illatus quomodo purgetur	485		
Metus iustus quis	475		
Metus iustus terror armorum	475		
Metus iustus Vanus de ratione sexus aestimatur			
	475		
Metus omnium grauissimum supplicium	477		
Metus post benedictionem allegari potest	489		
Metus purgatur facto	485		
Metus quid	472		
Metus quomodo probetur	483		
Metus siue parentibus, siue liberis inferatur, per-			
inde est	475		
Milium stipendiariorum testimonium in caus-			
sis nuptialibus non admittitur	620		
Mine parentum an iustus metum inferant.			
	476		
Mine parentum idem operantur quod metus Ve-			
rus	476		
Mine solis verbis expressa, an iustum metum in-			
ferant	475		

N.

<i>Naturarum occulta consensio & dissensio.</i>	228
<i>Neptis despondenda an patris etiam consensus</i>	27
<i>habere debeat</i>	364
<i>Nobilis si ignobilem vitiaris fide de coniugio da-</i>	628
<i>ta quid iuris</i>	319
<i>Nobilitas & diuitia equiparantur</i>	117
<i>Nominatio uxoris vel mariti quid operetur</i>	5
<i>Noces quare olim in nuptiis sparsae</i>	412
<i>Nupta noua domi latere debent</i>	5
<i>Nuptia absque tabulis contrahi possunt</i>	343
<i>Nuptia absque sponsalibus rata non sunt</i>	268
<i>Nuptia apud omnes gentes palam fiebant</i>	110
<i>Nuptia ad procreandam sobolem instituuntur.</i>	341
<i>Nuptia apud omnes gentes variis ceremoniis & ri-</i>	661
<i>tibus celebratae fuerunt</i>	6
<i>Nuptia clandestina qua</i>	475
<i>Nuptia illicita qua</i>	475
<i>Nuptia imaginaria absque sponsalibus fieri non</i>	330. quo
<i>potuerunt</i>	
<i>Nuptia imaginaria inter absentes fieri possunt</i>	

INDEX.

330. quoritu peragantur
Nuptia imaginaria quare introducta
Nuptia incesta.
Nuptia licita qua
Nuptia nefaria
Nuptia initiales
Nuptia nō consistunt inter eas personas qua pa-
rentum liberorumque inter se locum obtinent
 666
Nuptia inter collaterales prohibita, & quare 666
Nuptia inter fratrem & sororem prohibita ibid.
Nuptia quando secundum veteres Philosophos,
Oratores, & Ictos contracta esse dicta sint 110
Nuptia sperata olim qua dicta 121
Nuptia triennium aut biennium differri non de-
bent 11
Nuptiæ, vocabulum unde deriuetur 146
Nuptiarum solennitas tollit suspensionem & ar-
guit proli certitudinem 110
Nuptiarum vox varie accipitur 663
in Nuptiarum negotio constituunt Hebrai dupli-
cia instrumenta 52. 480
Nuptias an quis absque causa recusare possit, id-
que impune 434
Nuptias incestas palam faciens errore ductus
fecisse praesumitur 341
Nuptias & sponsalia quantum temporis spatium
intercedere debeat secundum constitutionem
Caesaris Augusti 12. & statutum Geneuensiū.
ibid. itemq; Regis Danica ibid.
Nuptias promissas qui consummare recusat, a
magistratu cogendus est 343
Nuptius semper post sponsalia fuit dictus dies 110
Nutu possunt magni momenti negotia expedi-
ri, 88
Nutus interpretatio fit ex verbis & signis prae-
dentibus 92
Nutus pro voluntatis demonstratione est 88
Νυμφεῖν, μνηστεῖν & γαμεῖν quemodo dif-
ferant
Νυμφή
Νυμφίδι & δάλαμο quid.
Νύμφιος

O.

O Ratione, osculemur nos inuicem in sym-
 bolum matrimonii, contrahitur matrimo-
 nium
Oculus in sponsalibus contrahendis apud veteres

ibid. res interuenerunt

32

330

P.

661 **P** Acta conuenta de donatione propter nuptias
 66 410
 661 Παράκλησις, vox hebraea 52
 661 Parentes an causam adferre debeant cur 18
 sponsalia consentire nolint 168
 Parentes debent filias suis verbis despondere 48.
 157
 Parentes filios vendendi ius habent 154
 Parentes interdum liberis indulserunt, & pro
 suo arbitrio uxores ducerent 152
 Parentes liberis de matrimonio displicere de-
 bent 157
 Parentes liberos inuitos in nuptias conicere nō
 debent 157
 Parentes non debent abuti sua auctoritate ibid.
 Parentes non debent liberos cogere & nubant illis
 a quibus abhorrent 157
 Parentes qui liberos inuitos cogunt, peccant con-
 tra Deum & legem naturae 228
 Parentes sponsam corruptam pro Virgine collo-
 cantes an puniendi 544
 Parentis persona filio videri debet sancta 153
 Parentum auctoritas ante nuptias in primis spe-
 cianda 361
 Parentum auctoritas matrimonium consumma-
 tum dissoluere nequit 361
 Parentum consensus an expressus esse debeat, an
 vero tacitus sufficiat 173
 Parentum consensus in sponsalibus non de hone-
 state tantum, sed de necessitate quoque requiri-
 tur 174
 Parentum consensus in sponsalibus quare adhiben-
 dus 153
 Parentum est ex multis competitoribus unum e-
 ligere 157. 221. 231
 Parentū est sponsalia absq; sua auctoritate initi-
 a vel infirmare vel rata habere 157
 15 Pares coniuges qui censeantur 620
 ibid. Πάριχο quis 114
 ibid. Pars Virag; litigantium si parata sit iurare 636
 ibid. Pater an cogi possit, & adolescentis filiam quomodo
 vitiauit matrimonio iungat 365
 Pater ex filiabus unam in genere dare promit-
 tens, unam dare tenetur 23
 Pater quando sua auctoritate abutatur 157
 88 Pater si cogere omnino velit filiam & indigno
 marito nubat 227

Xxx

Pater

INDEX

<i>Pater si consensire nolit filio uxorem ducere</i>	167	<i>Procurator qua formula verborum in alterius nomine petenda sponsa uti debeat</i>	332
<i>Pater si filiam alii despondeat, alii nuptum collocet</i>	431	<i>Prodigus non amittit ius patria potestatis</i>	172
<i>Pater sponsalia filia nomine contracta dissolvere potest</i>	138	<i>Proditor patria esse vulgo iactatur qui sciens volens ut iactam ducit</i>	503
<i>Parti semiplene probanti, an iuramentum deferri possit</i>	632	<i>Promissio an valeat si tribus facta sit</i>	94
<i>Patris est filia dotem dare.</i>	157	<i>Promissionem factam verbis ambiguis si sequatur concubitus pro matrimonio præsumentum</i>	79
<i>Patris improbi, pauperis, prodigi &c. consensus in contrahendis filii sponsalibus an requiratur</i>	172	<i>Promissio incerta & generalis sponsalia non constituit</i>	ibid.
<i>Patris potestas maior est in collocanda filia quam in filio</i>	210	<i>Promissioni iurata multum tribuerunt veteres</i>	440
<i>Pellex, vox unde deducta</i>	5	<i>Promissioni verbis presentibus facta, maior vis im- est, quam qua futuris</i>	448
<i>Pellices apud Romanos ad aram Lunonis accedere re debebantur</i>	378	<i>Promissio ultra facta ut valeat, ab altera parte acceptari debet</i>	43
<i>Periuria impunita non sinit Deus</i>	440	<i>de Promissione iurata coniugiorum</i>	273
<i>Perse & uxores emunt a parentibus</i>	390	<i>Promittat si quis alii matrimonium, aliam au- tem domum ducat</i>	435
<i>Persuasio nimia metui comparatur</i>	482	<i>Promittens filiam an despondere cogatur</i>	430
<i>Persona qua sibi parentum liberorumque loco sunt</i>	660	<i>Promittens matrimonium an precise illud con- summare cogatur, si etiam plane alieno ab eo sit animo, cui promissit</i>	434
<i>Pignus pro matrimonio an intervenire possit</i>	278	<i>Promittere aliud aliud facere</i>	97
<i>Pluralitas actuum facit præsumptionem pro ma- trimonio</i>	625	<i>Promulgatio</i>	413
<i>Pena extraordinaria puniendus qui nuptias o- missa promulgatione fecerit</i>	414	<i>Promulgatione non praesente si quis nuptias fece- rit</i>	414
<i>Pena illorum qui nuptias promissas consumma- re nolunt</i>	434	<i>Promulgatio publica non est de substantia matri- monii</i>	ibid.
<i>Pena in sponsalibus promissa inhonesta</i>	274	<i>Promulgatio quare requiratur</i>	ibid.
<i>Pena mulierum qua intra tempus luctus nu- bunt</i>	609	<i>Pronuba</i>	114
<i>Pani & sum Hebraea lingua habuerunt</i>	420	<i>Propinare in signum matrimonii apud multas gentes & sitatum est</i>	88
<i>Pontifex Max. apud Romanos de nuptiis indicabat</i>	650	<i>Proscribere</i>	413
<i>Potestas patria apud Romanos summa</i>	153	<i>Proscriptus quis</i>	ibid.
<i>Pregnantem antequam pepererit, an quis ducere possit</i>	641	<i>Protestatio actui contraria nulla est</i>	80
<i>Prami: spe aliquā ad nuptias inuitare licere</i>	279	<i>Protestatio an clam fieri possit</i>	484
<i>Præstatione eius quod interest, potuerunt contra- hentes a contractu recedere</i>	430	<i>Protestatio multum facit ad metum probandum</i>	484
<i>Principes Christiani omnes more recepto se se con- sanguineos nominant</i>	121	<i>Prouerb. ante pilos sapientia</i>	295
<i>Προαυδία quid</i>	12	<i>Prouerb. Ein alter Mann vnd ein junge Frau/ gewisse Kinder</i>	300
<i>Probationes quando sunt dubia pro matrimonio pronunciandum est</i>	625	<i>Prouerb. Es ist nichts liebers dann Kindes- Kind</i>	27
<i>Procedendi modus contra sponsum absentem</i>	555	<i>Prouerb. Es ward nie kein trewer Vorn- der gesunden</i>	193
<i>Processus in matrimonialibus est summarius</i>	701	<i>Prouerb. Frühe aufstehen vnd frühe freyen, sol niemand gerewen</i>	283
<i>Proclama</i>	413	<i>Prouerb. Wer ein Jungfrau schändet, stirbt keines guten tods</i>	352
		<i>Proxenetæ</i>	32

Præterea

INDEX.

<i>Proxenetæ mercedis loco aliquid acceperunt</i>	329	<i>Repudium mittebatur tam absenti, quam præ-</i>	
<i>Proxenetæ vel mediator an possit esse testis</i>	625	<i>senti</i>	457
<i>Pubertatem ex quibus Hebræi asserunt</i>	295	<i>Repudium Unde dictum</i>	456
<i>Puella, alia si pro sponsa supponeretur</i>	492	<i>Reus qui & stuprum & promissionem de consu-</i>	
<i>Puella anno decimo octavo rite nubere possit</i>	186	<i>gio neget an iurare teneatur</i>	636
<i>Puella duodecim annis minor non potest concu-</i>		<i>Reus si fateatur stuprum, neget autem promissi-</i>	
<i>bina loco haberi</i>	295	<i>onem matrimonii, an teneatur iurare</i>	635
<i>Puella colloquium expetere præsumtionem pro</i>		<i>Roma etymologia</i>	656
<i>sponsalibus inducit</i>	630	<i>Romani accurate notarunt annos, dies, & menses</i>	
<i>Puella de quarum nuptiis agitur erubescere so-</i>		<i>matrimonii, & sepulchris inscripserunt</i>	101
<i>lent</i>	48	<i>S.</i>	
<i>Puella despondebantur à tutoribus, qui ipsis san-</i>		<i>Sacra duplicia</i>	696
<i>guine erant proximi</i>	26	<i>Sarcenarius notatur</i>	57
<i>Puella effigiem gestare præsumtionem parit pro</i>		<i>Saxones veteres non permittebant matrimonia</i>	
<i>matrimonio</i>	629	<i>contrahi inter nobiles & ignobiles</i>	494
<i>Puella existentes in parentum potestate nunquā</i>		<i>Schelm Verbi Etymologia</i>	584
<i>suas verbis se despondisse leguntur</i>	21.48	<i>Scortum publicum an duci possit</i>	499
<i>Puella partim & partim dolo circumventa &</i>		<i>Scriptura sponsalibus interuenire solet</i>	408
<i>compressa an repudiari possit</i>	517	<i>Secundarum nuptiarum pœna</i>	222
<i>Puella si iuramento asseuerare velit, se ex sponso</i>		<i>Senes in summa ætate liberos generarunt</i>	300
<i>gravidum esse an eisdem habenda</i>	524	<i>Senes propter ætatem nuptias contrahere non</i>	
<i>Puella si non sponso sed alii errore ducta nupsit,</i>		<i>possunt</i>	299
<i>quid iuris</i>	492	<i>Senum nuptia ludibrio omnium exposita sunt ib.</i>	
<i>Putendi an sint qui alicui puellā alienam sup-</i>		<i>Senum nuptia multas incommoditates asserunt</i>	300
<i>ponunt</i>	493	<i>de Senum nuptiis lex Genensensis</i>	ibid.
<i>Pupillaris ætas quando finiatur</i>	203	<i>Sententiam exequi quis debeat in causis nuptia-</i>	
<i>Pupillas quis desponderet</i>	27	<i>rum</i>	650
<i>Purum quid</i>	250	<i>Sexagenarii liberos generare possunt</i>	300
		<i>Sexaginta annos nati in Insula Coo aconito &</i>	
		<i>tam finire coacti sunt</i>	299
Q <i>Uasere</i>	410	<i>Sorore sponsa polluens neutram habere potest</i>	140
<i>Quæstiones de nuptiis sunt frequentes.</i>	1	<i>Sorores fratrum consensu despondenda</i>	271.123
		<i>Spadones & eunuchi quid differant</i>	309
R <i>Emedia quibus puellis metum patientibus</i>		<i>Spadones nuptias contrahere non possunt</i>	ibid.
<i>& passis succurritur</i>	477.	<i>Spadones quibus testes tantum excocti sunt pos-</i>	
<i>Lutherus qua-</i>		<i>sunt abuti mulieribus</i>	ibid.
<i>tuor recenset.</i>	ibid.	<i>Spadones variis modis fiunt</i>	ibid.
<i>Reo iuramentum deferri quando possit, auctore</i>	78	<i>Spado vir non est</i>	ibid.
<i>non probante</i>	12	<i>Spadones si mulier nupsit & matrimonium con-</i>	
<i>Repotia quid</i>	458	<i>summatum sit quid faciendum</i>	310
<i>Repudia adhibitis testibus fiebant</i>	460	<i>Spado Unde dicitur</i>	309
<i>Repudia an sine causa fieri possint</i>	457	<i>Spartani puniebant eos qui in affinitate ine-</i>	
<i>Repudia fiebant certo iudicio</i>	457	<i>unda bonis diuites prætulissent</i>	157
<i>Repudia olim qui miserint</i>	462	<i>Sperata, dicta, pacta, sponsa quomodo differant</i>	
<i>Repudia quibus verbis fiebant</i>	460		40.139
<i>Repudii causa</i>	ibid.	<i>Sponsa ad interrogacionem sacerdotis tantum an-</i>	
<i>Repudii causa tres à Romulo lata</i>	460	<i>nuens consensisse censetur</i>	88
<i>Repudii effectus</i>	87	<i>Sponsa an repudiari possit ob medicamenta ste-</i>	
<i>Repudii libelli apud Hebræos etiam in dirimen-</i>		<i>rilitatis sumta</i>	552
<i>dis sponsalibus & strati fuere</i>			
<i>in Repudiis requiruntur verba</i>			

INDEX

<i>Sponsa an repudiare possit sponsum, qui post spon-</i>		<i>Sponsalia appellantur coniugii pactū 121. item-</i>	
<i>salia scortatus fuerit</i>	528	<i>que matrimonium promissum</i>	ibid.
<i>Sponsa ante nuptias contractas non habet admi-</i>		<i>Sponsalia apud Germanos inter pocula fiebant</i>	
<i>nistrationem rei familiaris</i>	135		343
<i>Sponsa à nuptiis quomodo distinguantur</i>	129	<i>Sponsalia apud omnes gentes palam fiebant</i>	345
<i>Sponsa apud veteres impune repudiabantur.</i>		<i>Sponsalia apud veteres nulla fieri de futuro</i>	448
462		<i>Sponsalia bina an quis impune contrahere pos-</i>	
<i>Sponsa die nuptiarum noua nupta dici capta est</i>		<i>sit</i>	372
101		<i>Sponsalia bina contrahens de iure ciuili infamia</i>	
<i>Sponsa defuncta sororem an ducere liceat</i>	685	<i>est</i>	374
<i>Sponsa est & uxor futura</i>	121	<i>Sponsalia bina contrahens solet parti innocenti im-</i>	
<i>Sponsa in cōiuiuiu nuptiali neq; edit neq; bibit</i>	110	<i>expensas condemnari</i>	372
<i>Sponsam ab alio compressam an quis ducere cogat-</i>		<i>Sponsalia conditionalia si concubitus accesserit</i>	
<i>tur</i>	502	<i>in pura resoluuntur</i>	251
<i>Sponsam ignobilem si quis sibi despondeat quam</i>		<i>Sponsalia clandestina clam tutoribus contracta</i>	
<i>nobilem esse existimabat</i>	494	<i>quem habeant effectum</i>	352
<i>Sponsam si quis sciat & tamen ab ea non absti-</i>		<i>Sponsalia clandestina contrahens qua pena af-</i>	
<i>neat</i>	513	<i>ficiendum</i>	351
<i>Sponsa non debet & sponso</i>	129	<i>Sponsalia clandestina cur prohibita</i>	348
<i>Sponsa non mutat domicilium & & uxor</i>	137	<i>Sponsalia clandestina duob modis accipiuntur</i>	341
<i>Sponsa non recte dicitur & uxor</i>	121	<i>Sponsalia clandestina iure canonico non proban-</i>	
<i>Sponsa nulla vel minima de causa repudiari po-</i>		<i>tur</i>	346
<i>tuit apud veteres latinos</i>	461	<i>Sponsalia clandestina negantis an deferri possit</i>	
<i>Sponsa peregrinantē sponsum sequi non cogitur.</i>	138	<i>iuramentum</i>	349
<i>Sponsa præsens absentem sponsum expectare tene-</i>		<i>Sponsalia clandestina qua</i>	341
<i>tur</i>	452	<i>Sponsalia clandestina qui contrahunt peccāt</i>	349
<i>Sponsa qua se pro nobili vendidit & domum</i>		<i>Sponsalia contrahere qua persona possint</i>	283
<i>deducta est, an repudiari possit</i>	499	<i>Sponsalia cum duabus inita, an posteriora priori-</i>	
<i>Sponsa quandiu sponsum absentem expectare de-</i>		<i>buis preferenda</i>	377
<i>beat</i>	553	<i>Sponsalia cum secunda inita an rata sint si prima</i>	
<i>Sponsa quando & uxor dicitur quomodo intelligen-</i>		<i>moriatur</i>	377 (sunt 470
<i>dum, 121</i>	(513)	<i>Sponsalia de futuro. mutuo dissensu dissolui pos-</i>	
<i>Sponsa si de consilio & mandato sponsi & iurata sit</i>		<i>Sponsalia de futuro qua</i>	50
<i>Sponsum si quis obisse putet & aliam ducat</i>	554	<i>Sponsalia de præsenti</i>	ibid.
<i>Sponsa sponsum non luget</i>	138	<i>Sponsalia differuntur diffamatiue</i>	597
<i>Sponsa & iurata qua se pro virgine gerit, an à ma-</i>		<i>Sponsalia differuntur per interdicta ecclesie ibid.</i>	
<i>gistratu puniri debeat</i>	514	<i>Sponsalia differuntur. si p̄iudicialis q̄stio incidat. ib.</i>	
<i>Sponsa & iurata an repudiari possit</i>	525	<i>Sponsalia dissoluntur lapsu temporis præsiniti</i>	596
<i>Sponsa voto continentia non liberatur. à pro-</i>		<i>Sponsalia dissoluntur nuptiis cum alia subsequen-</i>	
<i>missione facta</i>	564	<i>tia.</i>	ibid.
<i>Sponsa & uxor loco habetur</i>	452	<i>Sponsalia dissoluntur ob inimicitias capitales</i>	595
<i>Sponsalia absque tabulis contrahi possunt</i>	312	<i>Sponsalia dissoluntur propter commissum homici-</i>	
<i>Sponsalia an dirimi possint si quis claudus, sur-</i>		<i>dum. 584</i>	(nem 583.
<i>cus & el mutus fiat</i>	551	<i>Sponsalia dissoluntur propter status mutatio-</i>	
<i>Sponsalia an per epistolam probentur</i>	338	<i>Sponsalia dissoluntur ratione affinitatis.</i>	595
<i>Sponsalia an recte contrahat qui amore furit</i>	552	<i>Sponsalia dolo malo inita an sint firma</i>	532
<i>Sponsalia an dissoluantur ob morbos contagiosos</i>	550	<i>Sponsalia etiam apud barbaros publice contra-</i>	
<i>Sponsalia an dissoluantur vota continentia subse-</i>		<i>huntur.</i>	343
<i>securo.</i>	556	<i>Sponsalia etiam in diem contrahuntur</i>	270
		<i>Spon-</i>	

I N D E X.

<i>Sponsalia & matrimonium differunt ratione temporis</i>	97	<i>Sponsalia si vel metu contracta an dirimipossint</i>	
<i>Sponsalia & nuptia apud omnes gentes nominibus & appellationibus peculiaribus distincta sunt</i>	145	<i>Sponsalia vox vnae deducatur</i>	15 (472)
<i>Sponsalia & nuptia diuersis temporibus intervallo quodam sese subsequentibus celebrari debent</i>	11	<i>Sponsalia et constituantur, an necessario verba requiratur an vero sufficiant signa consensum exprimentia</i>	87
<i>Sponsalia & nuptia differunt ratione aetatis</i>	141	<i>Sponsalibus caussa adicitur</i>	170
<i>Sponsalia & nuptia differunt significatione ibid.</i>		<i>Sponsalibus clandestinis cedunt publica si illis accesserit concubitus</i>	373
<i>Sponsalia & nuptia vno die peragi non debent</i>	9	<i>Sponsalibus clandestinis si accesserit concubitus quid dicendum</i>	352
<i>Sponsalia incerta qua</i>	93	<i>Sponsalibus contrahitur affinitas & cur</i>	445
<i>Sponsalia initium coniugii</i>	121	<i>Sponsalibus iuratis apud veteres renunciare non licuit</i>	ibid.
<i>Sponsalia inter absentes an contrahi possint</i>	141	<i>Sponsalibus sub conditione contractis an alteruter contrahentium conditione pendente sponsalibus renunciare possit</i>	256
<i>Sponsalia inter impuberes apud veteres frequentata</i>	190	<i>in Sponsalibus constituendis prima partes xueiois delata sunt apud veteres</i>	84
<i>Sponsalia inter minores septem annis inita prorsus inutilia sunt</i>	190. 289	<i>in Sponsalibus constituendis Romani & si sunt vnicui vocabulo Spondeo</i>	60
<i>Sponsalia ludibrio habentes diuinitus puniuntur</i>	375	<i>in Sponsalibus constituendis testes abhiberi soliti</i>	341
<i>Sponsalia non temere dissoluebant Romani</i>	430	<i>in Sponsalibus verba quib. contrahentes & si sunt in primis ponderanda</i>	61
<i>Sponsalia nudo consensu, nulla interveniente stipulatione constitui solent</i>	40	<i>Sponsalium appellationes varia</i>	35
<i>Sponsalia nuptias antecedunt</i>	6	<i>Sponsalium clandestinorum effectus</i>	453
<i>Sponsalia nuptiis infirmiora sunt</i>	139	<i>Sponsalium conditionalium effectus</i>	452
<i>Sponsalia ob arrhas amissas non infirmantur</i>	402	<i>Sponsalium definitio</i>	15
<i>Sponsalia pene omnia verbis presentis temporis concipiuntur</i>	60	<i>Sponsalium de futuro effectus</i>	448
<i>Sponsalia per epistolam concipiuntur</i>	60	<i>Sponsalium distinctio qua verbis accipio & accipiam nititur friuola est</i>	ibid.
<i>Sponsalia per procuratores quomodo constituantur</i>	331	<i>Sponsalium & nuptiarum apud omnes gentes sunt distincta vocabula</i>	6
<i>Sponsalia probantur confessione</i>	626	<i>Sponsalium genus vnu tantum fuit apud veteres</i>	448
<i>Sponsalia probantur per priuatam scripturam</i>	627	<i>Sponsalium impuberum eorum qui septimum annum egressi sunt effectus</i>	294
<i>Sponsalia probantur testibus</i>	618	<i>Sponsalium iuratorum effectus</i>	271. 453
<i>Sponsalia publica praferuntur clandestinis</i>	370	<i>Sponsalium significationes varia</i>	35
<i>Sponsalia publica qua</i>	341	<i>Sponsalium quod sub modo contrahuntur effectus</i>	268
<i>Sponsalia publice debent contrahi</i>	341	<i>Sponsalium sub pena contrahentium effectus</i>	274
<i>Sponsalia pura</i>	250	<i>Sponsi vocabuli notatio</i>	15 (494)
<i>Sponsalia quibus accessit concubitus pro matrimonio consummato habentur</i>	451	<i>Sponsus are alieno astrictus an repudiari possit</i>	
<i>Sponsalia quibuscumque verbis concepta in futurum respiciunt</i>	19	<i>Sponsus & Sponsa apud Hebraeos sub chuppa conueniebant</i>	101
<i>Sponsalia quomodo ab Hebraeis appellantur</i>	15	<i>Sponsus & sponsa bis interrogantur apud Christianos</i>	152
<i>Sponsalia repudio dissoluebantur</i>	456	<i>Sponsus & sponsa statim post peracta sponsalia in ventres amplexus ruentes qua pena plerumque</i>	129
<i>Sponsalia sine verbis an constitui possint</i>	92		
<i>Sponsalia sub conditione contrahi possunt</i>	143		
<i>Sponsalia sub pena contrahi solent</i>	274		
<i>Sponsalia sunt fundamenta matrimonii</i>	138		
<i>Sponsalia vera an & utriusque partis dissentio dissolui possint</i>	465		

X x x x § t r e m

I N D E X.

<i>orem si promissam dare recusabat</i>	430	<i>Thalassi Vocis explicatio</i>	426
<i>Sponsus si ante sponsalia scortatus fuerit, an ob id sponsalia dissolui possint</i>	530	<i>Thalassi Vocis etymologia secundum Plinium re- iscitur</i>	ibid.
<i>Sponsalia vestita qua</i>	250	<i>Theologi veteres distinguunt sponsalia à nuptiis</i>	120
<i>Spuria & ex concubina nata à patrib. desponduntur</i>	(27)	<i>Thibia qui</i>	309
<i>Statutū de lucrada dote an ad spōsū pervigēdū</i>	150	<i>Thāsciau qui</i>	309
<i>Statutū ne filia nubat absq. matris consensu</i>	183	<i>Titulotenus multa dicuntur q̄ aliter se habet</i>	339
<i>Statutum Waldemari Regis Dania</i>	26	<i>Transactiōnū de sponsalib. instarū exempla</i>	471
<i>Steriles mulieres male audiunt</i>	552	<i>Transigere de sponsalibus an partes possint</i>	ibid.
<i>Sterilitas Dei beneficio & medicorum industria tolli potest</i>	309	<i>Turcarum mos emendi uxores à parentibus</i>	35.
<i>Stipulationes prapostera</i>	257	<i>124. 390</i>	
<i>Stupri pœna</i>	361	<i>Tutores an cogere pupillos possint & tui huius vel illi nubant</i>	193
<i>Stuprū inter atrocia delicta relatū apud Roma-</i>	(nos 361)	<i>Tutores cur dentur</i>	ibid.
<i>Suffetes vox Unde deducta</i>	650	<i>Tutores parentū munus & locum sustinent</i>	193
<i>Superfectatio aliquando accidit</i>	611	<i>in Tutoribus & curatoribus raro fides</i>	193
<i>Surdus an possit matrimonium contrahere</i>	695	<i>Tutor si consentire nolit sponsalib. a pupillo con- tractis</i>	212
T.		<i>Tutorum consensus in sponsalibus contrahendis est necessarius</i>	193
<i>Tabulas nuptiales quibus & sibus scripserint & obsignarint veteres</i>	406	<i>Tutorū consensus omissus facit sponsalia irrita ib.</i>	
<i>Tabulis nuptialib. ascripta formula, liberorum quarendorum gratia uxorem duci</i>	410	V.	
<i>Tegillum quid</i>	141	<i>Veniā aetatis quando impetrent Sivi & fa- mina</i>	203
<i>Testem sola infamia facti à testimonio dicēdo re-</i>	(pellit 618)	<i>Verba ad iuramentum necessaria</i>	642
<i>Testes alii possunt produci post publicationem & conclusionem</i>	625	<i>Verba ad constituenda sponsalia requiruntur, qua sint clara & aperta</i>	619
<i>Testes an debeant esse rogati</i>	619	<i>Verba ambigua & flexiloqua, qua tamen matri- monii promissionem continent</i>	70
<i>Testes debent deponere de eodem actu & tempore quo sponsalia inita sunt</i>	619	<i>Verba ambigua si sunt, pro matrimonio interpre- tatio facienda</i>	76
<i>Testes domestici in causis nuptiarū admittuntur</i>	(618)	<i>Verba in contractib. rectius adhibentur q̄ signa</i>	92
<i>Testes in causis nuptiarum omni exceptione ma- iores esse debent</i>	618	<i>Verba in sponsalib. diligenter ponderanda</i>	76
<i>Testes in verbis debent concordare</i>	619	<i>Verba necessaria sunt ad contrahenda sponsalia</i>	88
<i>Testes propter cognationis & affinitatis Vinculum non recusantur in sponsalibus</i>	620	<i>Verba potius in matrimonii fauorem quam odiū accipienda</i>	76
<i>Testes quibus de causis recusentur</i>	620	<i>Verba secundū iuris dispositionem accipienda</i>	77
<i>Testes qui vigesimum annum non excefferunt in causis nuptiarum non admittuntur</i>	620	<i>Verba Solo te habere quomodo accipienda</i>	57
<i>Testes quomodo deponere debeant in causis nu- ptiarum</i>	619	<i>Verbis conceptis iurandum esse</i>	649
<i>Testes semel productos licet repetere</i>	625	<i>Verbis se coniugium promississe non mente si quis dicat an audiendus sit</i>	76
<i>Testes Siles & pauperes ad testimonium ferendū non admittuntur</i>	640	<i>Vesticeps pu er quis</i>	283
<i>Testiculū unū q̄ habet an nuptias contrahere possit</i>	(310)	<i>Veteres filias suas Sivi & lro detulerunt</i>	43
<i>Testibus integris qui est, virga tamen caret, an ad matrimonium admittendus sit</i>	310	<i>Veteres unum duntaxat diem cœna nuptiali de- stinant</i>	12
<i>Testium examen in causis nuptiarum à iudice notario committi non potest</i>	625	<i>Veterum despondendi ratio quando in desuetudi- nem abiit</i>	84
<i>Testi uni pro matrimonio deponenti plus creditur quam pluribus contra testificantibus</i>	625	<i>Veterum legulatorum in constituendo iure con- nubiorum diligentia</i>	1
		<i>Vetularum qua quinquagesimum annum egressa nata</i>	

INDEX.

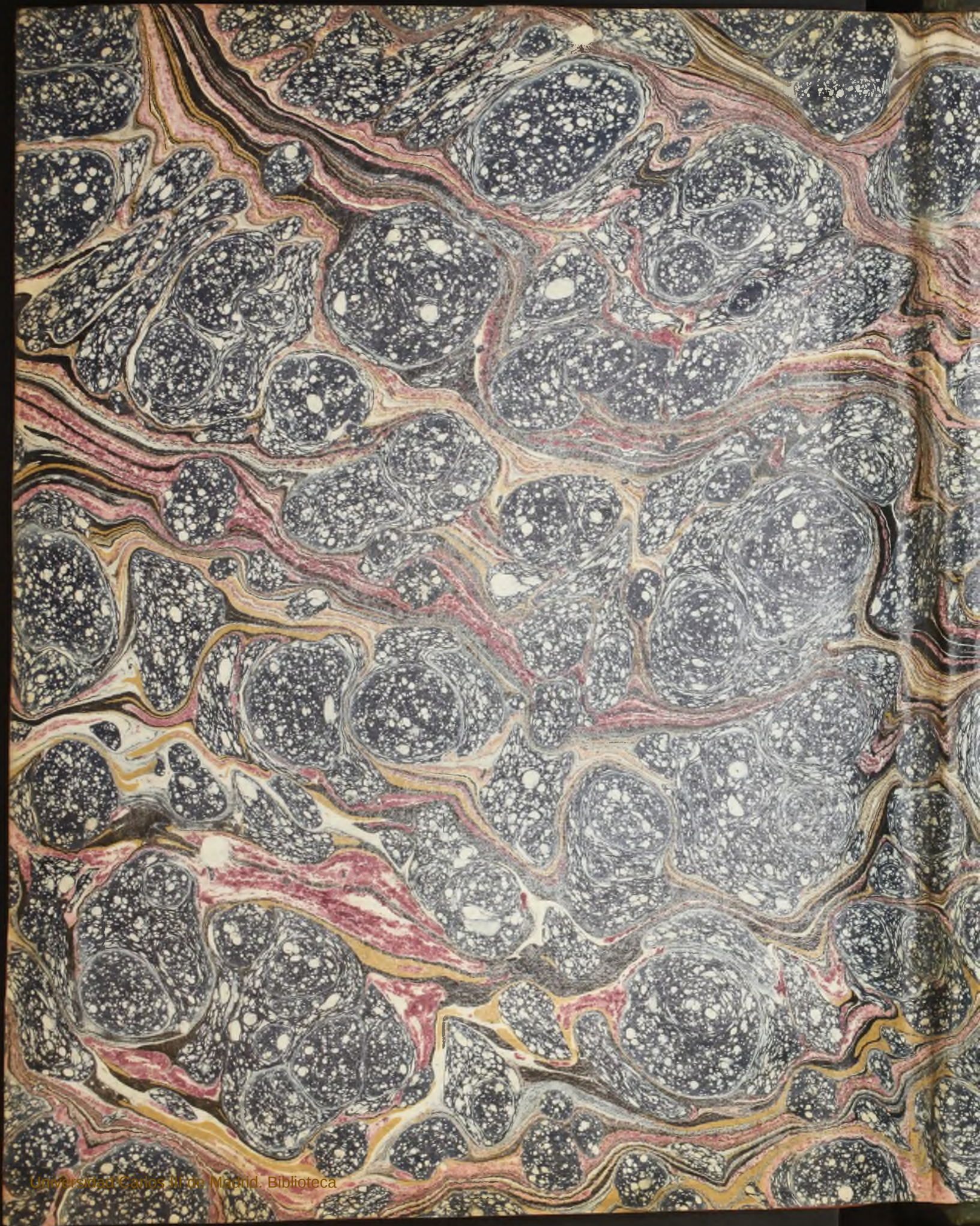
<i>sunt, ne an concedenda</i>	800	<i>cenſetur</i>	378
<i>Petustas, er adoranda</i>	27	<i>Vitiata ab alio ſciens ducens an repudiare poſſit</i>	513
<i>Vidua conſilia propinquorum non prorsus aſpernata ſunt</i>	80	<i>Vitiata eſſe puellam quomodo probari poſſit</i>	520
<i>Vidua non geſtarunt aureos annulos</i>	ibid.	<i>Vitiata pro integra ducere ad quem errorem referendum</i>	501
<i>Vidua nubentes inconſultis xueioris reprehensione ſunt digna</i>	80	<i>Vitiata num ſit ducenda</i>	360
<i>Vidua nuptura reliquerunt domũ mariti prioris ib.</i>		<i>Vitiata ſi ſe pro Virgine venditet an repudiari poſſit</i>	516
<i>Vidua rectius faciunt ſi de conſilio xueior nuptias contraxerint</i>	80	<i>Vitiata & repudiari poſſit, requiruntur euidentiffima probationes</i>	519
<i>Vidua ſuis Verbis contraxerunt ſponſalia</i>	80	<i>Vitiata ſi quis intulit, neget autem fidem de coniugio datam</i>	374
<i>Viduarum nuptia apud Romanos ſine pompa ſiebant</i>	86	<i>Vitrici apud Veteres male audiunt</i>	222
<i>Viduarum nuptia feriis ſeu dieb. feſtis ſiebant</i>	86	<i>Vitrici non admodum oderunt priuignos</i>	ibid.
<i>Vidua Unde dicta</i>	80	<i>Voluntas in dubio preſumitur immutata</i>	44
<i>Violans ſponſam alterius de iure diuino adulter cenſetur</i>	378	<i>Voluntas magis factis quam Verbis declaratur</i>	110
<i>Virgines antequam nupſerint caput non Velant</i>	141	<i>Votum continentia damnatur a theologis</i>	556
<i>Virgines apud Romanos Velabantur Vitta</i>	141	<i>Votum quid</i>	110
<i>Virgines in contrahendo matrimonio nutu conſenſum exprimunt.</i>	88	<i>Vxor apud Græcos duci non poterat niſi peractis ſacrificiis</i>	422
<i>Virgines Veſtales Romanorum Virginitatem ſeruare non potuerunt</i>	564	<i>Vxor eſt in dominio & poteſtate mariti</i>	132
<i>Virginitatis exploranda modus</i>	305 (tus 503)	<i>Vxorẽ olim ducturus a quo eam petierit</i>	21 (626)
<i>Virginitatis exploranda modus apud Afros & ſita-</i>		<i>Vxor familia ſua nomen mutat & mariti aſſumit</i>	
<i>Virginitatis exploranda modus apud Ephesos & ſita-</i>		<i>Vxor honorũ & dignitatũ mariti ſit particeps ib.</i>	
<i>tatus</i>	520	<i>Vxor in mariti tranſit familiam</i>	ibid.
<i>Virginitatis perpetua profeſſio impoſſibilis</i>	564	<i>Vxoris nihil eſt, Viri omnia</i>	132
<i>Virginitatis probatio difficilis</i>	263	<i>Vxor liberorum quarendorum gratia ducitur</i>	410
<i>Virgo compreſſa, & a Viro qui ſe iuramento purgauit, qd fidem non dederit, an innupta ſedere debeat</i>	377	<i>Vxor maritum lugere debet</i>	138
<i>Vir an Vxores lugere debeant</i>	609	<i>Vxor mariti domicilium ſequitur</i>	696
<i>Viri dicuntur nubere</i>	146	<i>Vxor mutat domicilium</i>	137
<i>Viri & mulieres qua atate debeant coniungi</i>	283	<i>Vxor nihil poteſt ſouere abſque mariti conſenſu</i>	132
<i>Virum & mulierem ſuis Verbis inter ſe ſtipulatos eſſe nunquam fere legitur</i>	21	<i>Vxor poſſidetur a marito, ſponſa minime</i>	134
<i>Vir Vxorẽ, non Vxor Virũ accipit in ſacris literis</i>	56	<i>Vxor rerum omnium ſocia</i>	135
<i>Vir quid</i>	472	<i>Vxor tenetur ſequi Virum pegrinantem</i>	138
<i>Vitiata puellam furtum committere dicitur</i>	352	<i>Vxor & Vnde deducta</i>	16
<i>Vitiata ſponſam alterius de iure diuino adulter</i>		<i>Vxor & ſtraria</i>	134

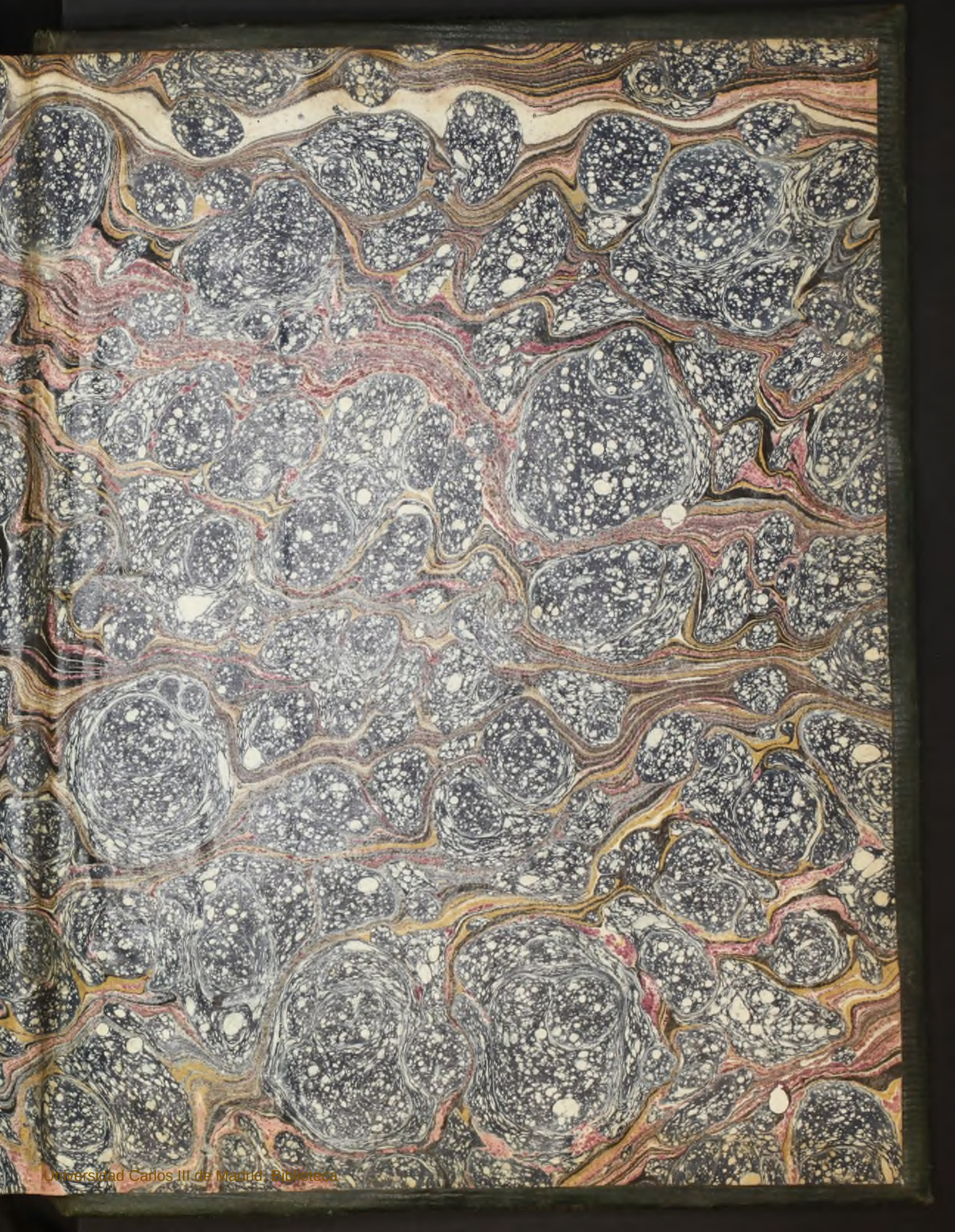
Z.

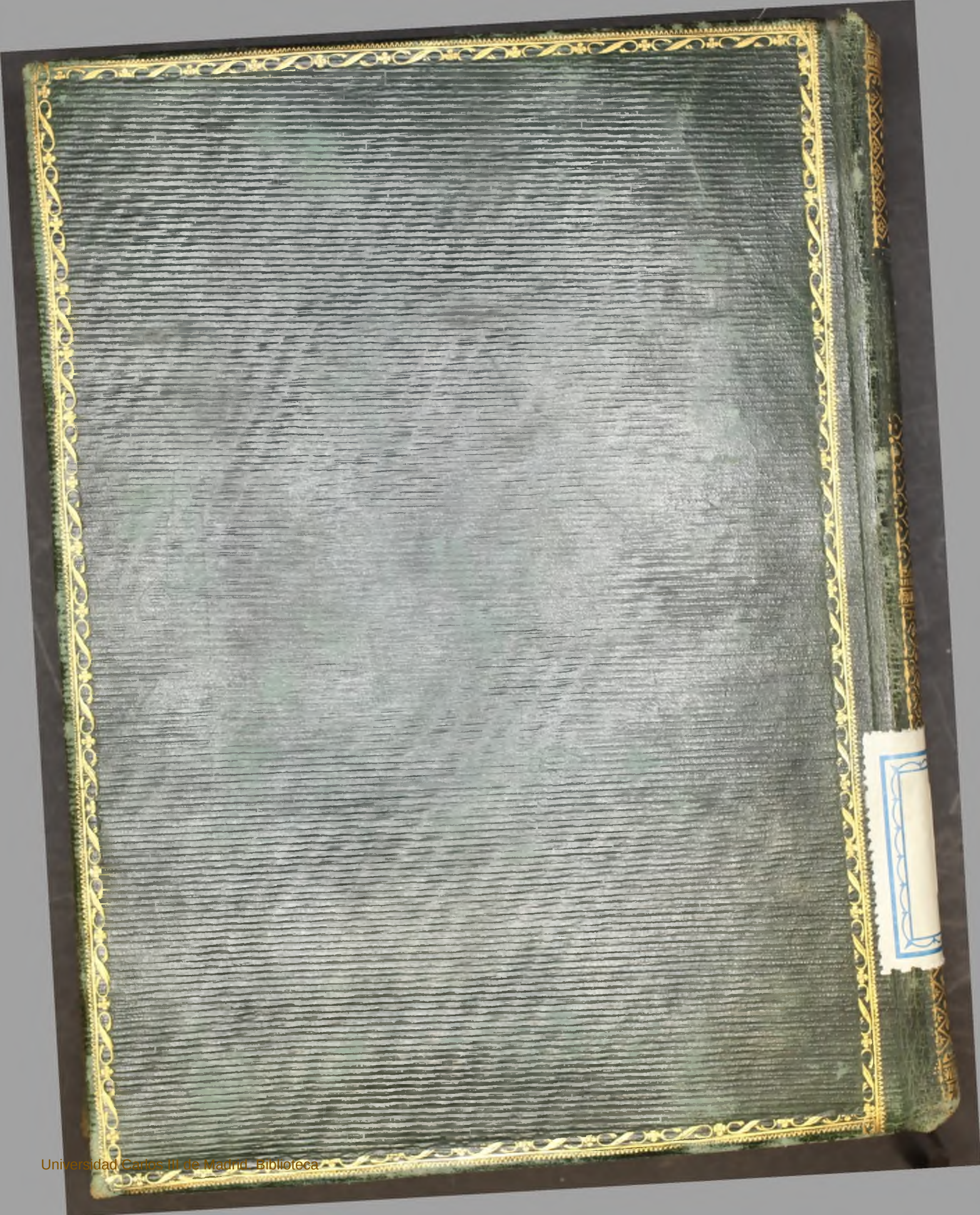
Z Enothemides male ſponſalia & nuptias Vno die ad exitum perduxit 13

F I N I S.

42

LIBRO
DE
CONTABILIDAD

1862

